

Å VOKSE OPP

Barne-, ungdoms-
og familiedirektoratet

FNs KONVENSJON

om barns rettigheter:

Barnekonvensjonen ble vedtatt i FNs generalforsamling 20. november 1989. Norge ratifiserte konvensjonen i 1991, og innlemmet den som en del av den norske lovgivningen i 2003. Barnekonvensjonen gir alle under 18 år grunnleggende beskyttelse av sine rettigheter, og bygger på prinsippet om at barnets beste alltid skal komme først.

FORORD

I vårt velferdssamfunn ønsker vi at alle barn skal få gode oppvekstvilkår slik at de opplever en god barndom og utvikler seg til deltagende og fornøyde voksne.

I 2010 ble det født 61 400 barn i Norge. De fleste skal gå i barnehage og alle skal gå på skole. Fritiden brukes på samvær med andre og på mer eller mindre organiserte fritidsaktiviteter. Barn er barn, men oppveksten er ikke lik for alle. Oppvekstvilkårene i Norge er i endring. Familiestrukturer endres over tid. Synet på foreldrerollen forandres. Betydningen av skole og andre arenaer for å utvikle barns ferdigheter endres også.

Det er viktig å ha kunnskap om hvilke faktorer som kan påvirke barns oppvekst. God kunnskap gir mulighet for å kompensere for eller endre på forhold som er lite heldige for barns utvikling. Det å finne klare sammenhenger mellom oppvekstvilkår og barns utvikling er svært krevende. Vi kan ikke forvente at det finnes klare svar på alle spørsmål om hvordan endringer i samfunnet vårt påvirker barns mulighet til å få gode oppvekstvilkår.

Rapporten "Å vokse opp" handler om barn og unges oppvekstvilkår i Norge, men gir ikke noen fullstendig oversikt over alle forhold som påvirker dette. Vi har i årets rapport belyst barn og unges oppvekstvilkår i tre kapitler. Det første kapitlet gir en oversikt over tall og fakta om barn og unges situasjon i Norge i dag. I kapittel to har vi invitert fagfolk og forskere til å beskrive forhold som påvirker familien som oppvekstbase. Kapittel tre belyser temaene deltagelse og medvirkning blant barn og unge, utviklingen på området frivillig sektor og den betydning det har og har hatt som arena for inkludering og demokratiutvikling.

Innsatsen for å bedre barn og unges oppvekstvilkår må være innrettet på flere nivåer: Den må rettes mot barn og unge som lider overlast som følge av omsorgssvikt, eller står i fare for å kunne gjøre det. Det må også sikres videre bred innsats for å styrke de alminnelige oppvekstvilkårene for barn. Rapporten peker også på at ikke alle barn har tilgang til gode arenaer for medvirkning og deltagelse.

Vi ønsker å peke på noen forhold som vi ser behov for å arbeide videre med:

- Det enkelte barn har mange arenaer hvor det utvikler sine sosiale ferdigheter. De uformelle arenaene som sosiale medier, Internett og dataspill tar en stor del av barns tid og preger utviklingen av barnet. Har foreldre den kompetansen de trenger for å veilede barna på disse arenaene, og stiller dette andre krav til oppfølging fra foreldre enn tidligere?
- Endringer i familie- og omsorgsstrukturer har medført at flere barn de siste tiårene opplever samlivsbrudd på nært hold, og mange barn lever i forhold med konflikter. Hvordan påvirkes barnet av å leve i konfliktfylte forhold over lengre tid?
- Foreldreskap er antagelig den enkeltfaktor som i størst grad påvirker barns fremtidige utvikling. Mange tiltak som skal bedre barns oppvekstvilkår er rettet inn mot barnet selv, i barnehage, skole eller på helsestasjon. I langt mindre grad er tiltakene rettet mot foreldrenes mestringsevne og foreldrekompetanse. Hvilke behov ser dagens foreldre for informasjon, kunnskap og kompetanse om det å være foreldre?
- Bør barnevernet i større grad innrette innsatsen mot barn i risiko, for eksempel barn som lever i familier med rus, psykiske lidelser eller er utsatt for vold? Er det behov for videre samordning og målretting av tjenester for å fange opp barn i risiko og bistå med tilstrekkelige tiltak?

Da temaene for rapporten skulle velges ut, hentet vi innspill fra flere hold. Vi arrangerte to rundebordskonferanser der forskere og representanter fra organisasjoner og institusjoner diskuterte problemstillinger knyttet til barn og unges oppvekst. En oversikt over deltakerne finnes bak i rapporten. Vi har valgt ut sitater fra informasjonsportalen UNG.no for å belyse noen av temaene med ungdoms egne ord. Jeg vil takke alle bidragsytere og artikkelforfattere for innspill og positiv deltagelse i denne prosessen.

Mari Trommald

Direktør Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet

INNHold

Rapportens tittel:	Å vokse opp
Utgitt:	Februar 2012
Ansvarlig utgiver	Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet
Redaktør:	Kjersti Morvik
Redaksjonsgruppe:	Nina Berntsen, Kari Guttormsen, Claus Hagen, Irene Handeland, Monica Engeland Korsbakke, Henrik Nilsen, Edda Stang og Mari Sæter
Intervjuer:	Arkitekt AS
Postadresse:	Postboks 8113 Dep, 0032 Oslo
Besøksadresse:	Stensberggata 27, 0170 Oslo
ISBN- nummer: :	ISBN 978-82-998122-9-0
Rapporten bestilles hos:	www.bufetat.no/bestilling E-post: postmottak@bufdir.no Telefon 466 15 000
Grafisk design:	Siste Skrik
Foto:	Kai Myhre
Trykkeri:	Network Broking
Produksjon:	Rapporten er produsert i 2000 eksemplarer

KAPITTEL 1: TALL OG FAKTA	9
KAPITTEL 2: FAMILIENS BETYDNING	33
Fra lydighetsbarn til forhandlingsbarn - foreldenes utfordring Harald Thuen, professor Pedagogisk forskningsinstitutt UiO	36
Familien og barneverntjenesten Terje Ogden, forskningsdirektør Adferdssenteret	41
Barn og unge som vokser opp med vold i familien Monica Korsbrekke, rådgiver Bufdir, Line Lindsetmo, seniorrådgiver Bufdir	49
KAPITTEL 3: DELTAKELSE OG MEDVIRKNING	53
Ungdom og medvirkning - et deltakelsesmønster i endring Guro Ødegård, sosiolog Institutt for samfunnsforskning (intervju)	56
Barn og unges engasjement i organisasjonslivet Carl Gjerdrum, rådgiver Bufdir	60
Barnefattigdom og sosial inkludering Bjørn R. Lescher-Nuland, seniorrådgiver Bufdir	65
Fritidsarenaen - en nøkkel til inkludering for barn og unge med nedsatt funksjonsevne Christian Wendelborg, forskningsleder NTNU Samfunnsforskning	70
Utsatt ungdom Hanne Ingerslev, seniorrådgiver Bufdir	75
Brukermedvirkning; viktig, men også utfordrende Karin Sasaoka, seniorrådgiver Bufdir	82
Digitale borgere Elisabeth Staksrud, stipendiat Institutt for medier og kommunikasjon, UiO (intervju)	88
ANDRE BIDRAGSYTERE	92
LITTERATUR	93

TALL OG FAKTA

I dette kapitlet har vi samlet tall og fakta som skal danne et bakteppe for fagartiklene i rapporten. Kapitlet handler om barn og unge og om forhold som påvirker deres mulighet for en god oppvekst - som for eksempel økonomi, helse og utdanning.

Vi tar opp forhold som berører både større og mindre deler av barne- og ungdomsbefolkningen. Kapitlet er strukturert slik at temaer som berører alle barn, f.eks. skole, presenteres først, mens forhold knyttet til spesielle grupper, f.eks. barnevern, plasseres sist. Hvert tema innledes med en kort introduksjon, deretter følger tall og fakta om barn og unges situasjon innenfor området. Noen av temaene vil bli nærmere belyst i rapportens øvrige artikler.

Kapitlet baserer seg både på Bufdirs egne data og på allerede tilgjengelig forskning og statistikk.

BARNEBEFOLKNINGEN

Barn og unge er her forstått som personer under 18 år, dvs. personer under myndighetsalder. Dette er i tråd med norsk lov og FNs konvensjon om barnets rettigheter.

Den 1. januar 2011 var det 1 114 400 barn under 18 år i Norge. De utgjør 23 prosent av hele befolkningen. Det er noen flere gutter enn jenter. Det var flest barn i aldersgruppen 14 – 15 år. 79 prosent bor i tettbygde strøk.

Det ble født 61 400 barn i Norge i 2010, samtidig flyttet 13 800 barn til Norge og 4800 barn ut av Norge. 343 barn ble adoptert til Norge i 2010. Innvandrerbarn og norskfødte barn med innvandrerforeldre utgjorde 12 prosent av folkemengden 0-17 år pr. 1. januar 2011

De fleste barn med innvandrerforeldre har bakgrunn fra Pakistan, Somalia og Irak. Antall norskfødte med innvandrerforeldre økte fra 93 000 til 100 400 i løpet av 2010. I denne gruppen var det flest som hadde bakgrunn fra Pakistan, i alt 14 400. Det var 7 800 norskfødte med somaliske foreldre, og nesten like mange hadde foreldre fra Vietnam. 6 600 norskfødte hadde foreldre fra Irak, mens 5 800 hadde bakgrunn fra Tyrkia. Norskfødte med innvandrerforeldre utgjorde 14 prosent av alle barn født i Norge i 2010.

Innvandrere er definert som personer født i utlandet av to utenlandsfødte foreldre og fire utenlandsfødte besteforeldre som har innvandret til Norge. Norskfødte med innvandrerforeldre er personer som er født i Norge av to utenlandsfødte foreldre, og som i tillegg har fire utenlandsfødte besteforeldre.

Kilder: SSB/Barn og unge i befolkningen; SSB/Befolkningsstatistikk.adopsjoner 2010; SSB/Innvandrere og norskfødte med innvandrerforeldre

FAKTA

Det var 1 114 400 barn under 18 år i Norge i 2011

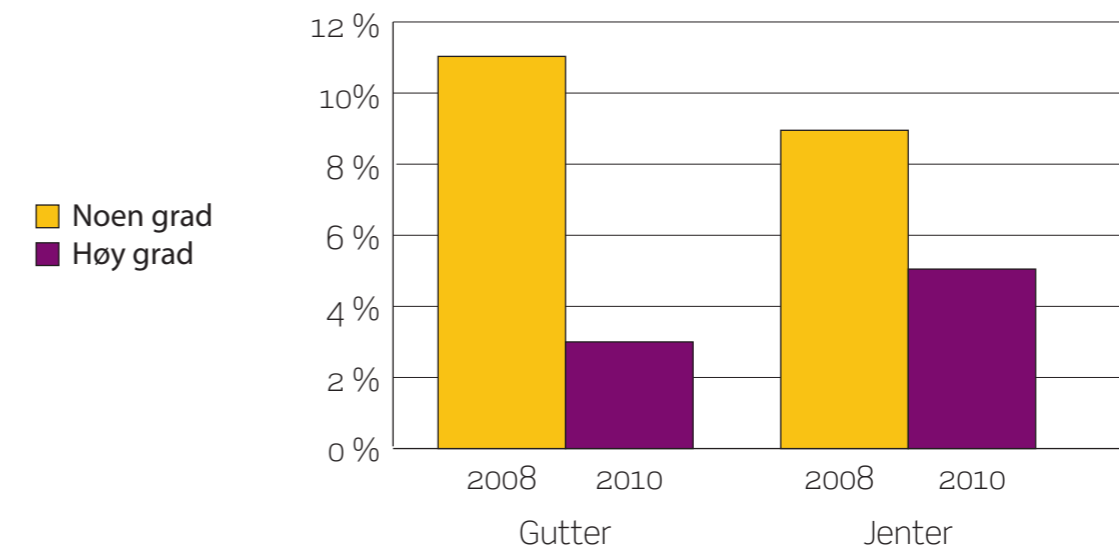
HELSE

De fleste norske barn er friske, og moderne behandling gjør det mulig å leve et godt liv for mange av dem som har kronisk sykdom. Likevel har mange barn og unge helseproblemer som begrenser deres muligheter til en god oppvekst.

De fleste norske barn har god helse

Mer enn 90 prosent av norske barn og unge har ifølge foreldrene meget god eller god helse, til tross for at om lag 10-15 prosent har en sykdom eller funksjonshemming som påvirker hverdagen deres.

Varig sykdom/funksjonshemming som påvirker hverdagen i noen eller høy grad, barn 6–15 år.

Kilde: SSB, Helse- og levekårsundersøkelsen 2005

Mange barn og unge har psykiske vansker

Psykiske vansker blant barn og unge er et stort helseproblem. Folkehelseinstituttet anslår at 15-20 prosent av barn mellom 3 og 18 år til enhver tid har problemer med å fungere i hverdagen fordi de har symptomer på spiseforstyrrelser, depresjon, atferdsforstyrrelser eller andre psykiske lidelser. Ca. halvparten av disse, om lag 70 000 barn, har symptomer som tilfredsstillende kravene til en psykiatrisk diagnose. De aller fleste av disse trenger behandling,

og de vanligste lidelsene er angst, depresjon, atferdsforstyrrelser, ADHD, autismlignende forstyrrelser, spiseforstyrrelser og psykoser.

Jo eldre barna er, jo større er risikoen for å få en psykisk lidelse. Blant barn under seks år er gutter og jenter rammet i omtrent like stor grad, men fra 6 til 12 år er det gutter som oftest har en psykiatrisk diagnose. Det vanligste er konsentrasjonsvansker, ADHD og atferdsforstyrrelser. Etter fylte 12 år er to av tre med psykiske lidelser jenter, og de sliter først og fremst med angst og depresjon.

De aller fleste som opplever symptomer på psykiske lidelser i barndommen, blir friske igjen. Risikoen for at symptomene skal vare, øker med alderen. Av de som hadde symptomer på psykiske lidelser da de var 18 måneder, vil bare en fjerdedel fremdeles ha vansker når de blir fire år. Men blant fireåringer med en diagnostiserbar psykiatrisk lidelse, vil 40 prosent fremdeles ha diagnosen i tolv-årsalderen.

De fleste barn som får psykiske plager, kommer fra familier med få spesielle risikofaktorer. Det er normalt å oppleve psykiske belastninger i en periode i oppveksten som går over igjen. Likevel er det noen barn som er spesielt utsatt for å få store vansker som varer over tid. Barn av foreldre som selv har psykiske lidelser, som er rusavhengige eller bruker vold, er særlig sårbare. Det samme er flyktningbarn med traumatiske tapsopplevelser bak seg.

I følge Helse- og omsorgsdepartementet er det i Norge i dag om lag 130 000 familier som til enhver tid lever med psykisk sykdom og rusproblemer. Mer enn 200 000 barn har foreldre som ruser seg på en slik måte at barna reagerer, og ca 15 000 barn og unge har foreldre som får behandling i psykisk helsevern.

Kilder: Folkehelseinstituttet; Helse- og omsorgsdepartementet/psykisk helse/barn som pårørende

FAKTA

15–20 prosent av barn mellom 3 og 18 år har problemer med å fungere i hverdagen fordi de har symptomer på psykiske lidelser

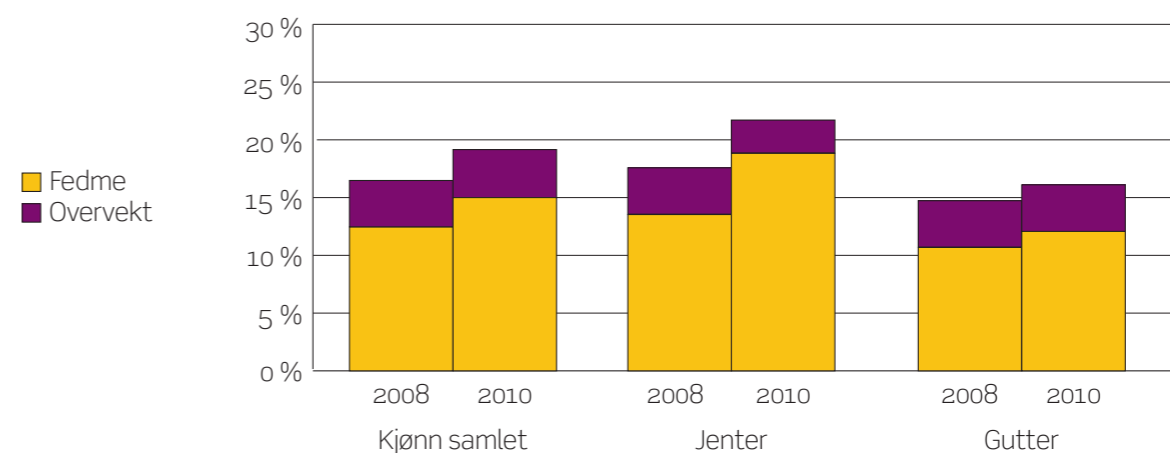
Om lag 70 000 barn har symptomer som tilfredsstillende kravene til en psykiatrisk diagnose

De fleste barn som får psykiske plager, kommer fra familier med få spesielle risikofaktorer

Flere overvektige barn og unge

En landsrepresentativ undersøkelse blant tredjeklassinger i 2008 og 2010 indikerer at det er en økning i andel barn med overvekt og fedme. Folkehelseinstituttet gjennomfører studien i samarbeid med Helsedirektoratet og WHO. Tilsvarende studier gjøres i cirka 25 europeiske land. Andelen tredjeklassinger med overvekt og fedme økte i gjennomsnitt fra 16 til 19 prosent på disse to årene. Figuren under viser resultater fra målingene i 2008 og 2010. For voksne er en kroppsmasseindeks (KMI) på 25 – 29,9 kg/m² definert som overvekt og 30 kg/m² og høyere er definert som fedme. For barn i alderen 2-18 år er KMI-grenseverdiene for overvekt og fedme justert etter alder og kjønn.

Andel 3.-klassinger med overvekt og fedme. 2008 og 2010. Prosent.

Kilde: Folkehelseinstituttet/Barnevekststudien

19 prosent av jentene ble definert som overvektige i 2010, i tillegg hadde 3 prosent fedme. Til sammen 22 prosent. 12 prosent av guttene ble definert som overvektige, i tillegg hadde 5 prosent fedme. Til sammen 17 prosent.

I følge Folkehelseinstituttet er det for tidlig å si noe om utviklingstrenden i Norge etter to målinger. Neste måling skal utføres i 2012 og vil kunne vise om den endringen vi nå ser er uttrykk for en økende trend. Levekårsundersøkelsen fra Statistisk sentralbyrå viser at det er en økning i andelen med overvekt også blant ungdom i alderen 16-24 år. I perioden 1998-2008 har andelen gått opp fra 7 til 12 prosent.

Kilder: Folkehelseinstituttet/Barnevekststudien; SSB/Levekårsundersøkelsen 2008

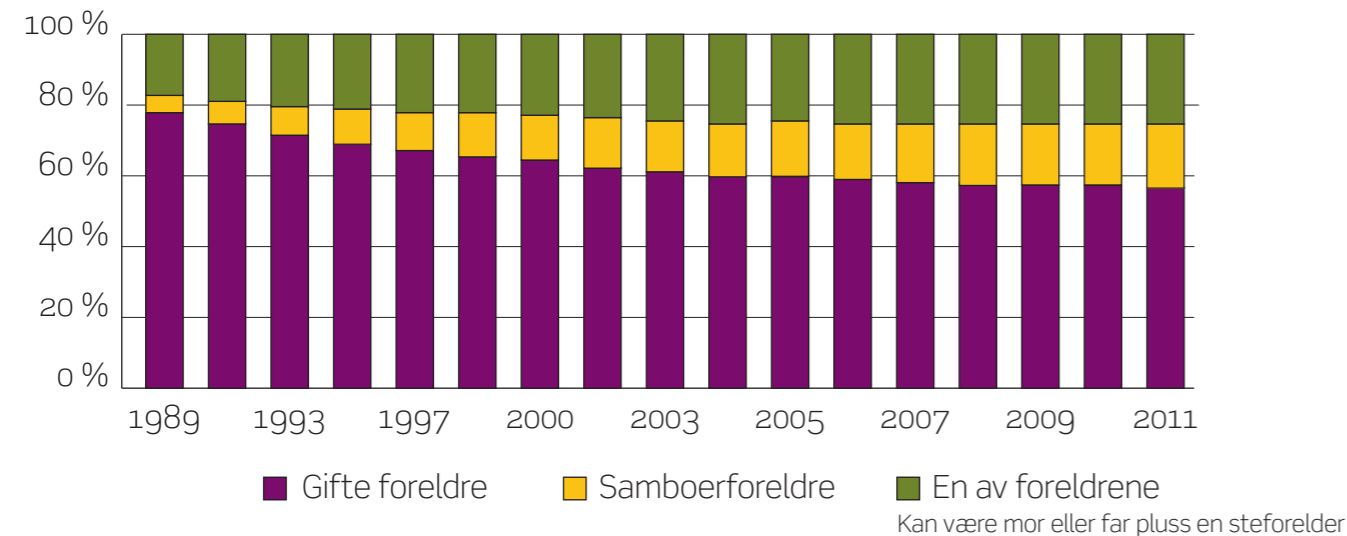
Familien, og særlig foreldrene, er de viktigste omsorgsgiverne i barns liv. Ved å styrke samspillet mellom foreldre og barn kan en forebygge utvikling av vansker på et seinere tidspunkt.

Barneloven gir barn rett til samvær med begge foreldrene, også når foreldrene ikke bor sammen. Foreldrene kan fritt avtale hva slags samværsordning de ønsker å ha. Utgangspunktet er at samværet skal skje ut fra hva som vil være best for barnet. Barn har rett til å bli hørt om hva slags samværsordning de ønsker. En familie består av personer som er registrert bosatt i samme bolig og som er knyttet til hverandre som ektefeller, registrerte partnere, samboere, og/eller som foreldre og barn (uansett barnets alder). En familie kan høyst bestå av to påfølgende generasjoner og kun ett par.

Mange foreldre er samboere

Det er nå like vanlig at barn fødes i samboerskap (44 prosent) som i ekteskap (44 prosent). For førstefødte barn er imidlertid andelen født i samboerskap langt høyere enn andelen født i ekteskap, henholdsvis 52 og 32 prosent. Også andelen født av enslig mor er noe høyere blant førstefødte enn blant alle fødte.

Andel barn 0-17 år som bodde med gifte foreldre, samboerforeldre eller en av foreldrene. 1989 - 2010. Prosent

Mange barn bor sammen med bare mor

I dag bor 25 prosent av barna sammen med bare mor eller bare far, mens det tilsvarende tallet var 18 prosent i 1989. Blant barn som bor med bare én av foreldrene, er det langt mer vanlig å bo med mor (21 prosent) enn med far (4 prosent). Sammenlignet med ti år tidligere har tallet på barn som bor med far, relativt sett økt mer enn tallet på dem som bor med mor. Barns familieforhold varierer med landsdel. Andelen som bor med bare én av foreldrene, er størst i de tre nordligste fylkene, der dette gjelder tre av ti barn.

Barn som bor sammen med to foreldre av samme kjønn

Det finnes i dag ikke tall for hvor mange barn som har lesbiske eller homofile foreldre¹. Tall fra Arbeids- og velferdsdirektoratet viser at 445 barn, født i perioden 1990-2011, lever med to foreldre av samme kjønn. Over 400 av disse er født etter 2001. Under 10 av barna har to menn som foreldre, resten har to kvinner. Tallene omfatter imidlertid kun familier som har inngått ekteskap eller partnerskap, og antallet barn som lever sammen med to foreldre av samme kjønn er i realiteten langt større.

Søsken

Nærmere hvert femte barn bor uten søsken. Dette kan være enebarn i vanlig forstand, eller barn som har søsken som har flyttet ut av husholdningen. Det har vært en liten, men jevn økning i antall barn uten søsken i husholdningen de siste årene. Det er mest vanlig å bo sammen med én søster eller bror (45 prosent). Knappt 10 prosent bor sammen med tre eller flere søsken. Prosentvis var det flest barn uten søsken i Oslo (24 prosent) og færrest i Sogn og Fjordane (13 prosent).

Mange barn opplever samlivsbrudd

I 2010 opplevde godt og vel 13 000 barn under 18 år at mor og far ble separert. Men om vi inkluderer samboerbarn som opplever at mor og far flytter fra hverandre, er det totale antall barn som opplever samlivsbrudd, anslått til nærmere 20 000. Barn berøres også når stefforeldre flytter ut. Regner vi med disse, er det anslagsvis 25 000 barn som årlig opplever samlivsbrudd på nært hold.

Kilde: SSB/Befolkningsstatistikk.barn²

¹ Opplysningene i dette avsnittet er innhentet fra Arbeids- og Velferdsdirektoratet, seksjon for budsjett, resultat og analyse
² Turid Noack i SSB har levert deler av teksten til avsnittet om familie

FAKTA

25 000 barn årlig opplever samlivsbrudd på nært hold

Norske husholdninger har ulike inntektskilder som lønn, næringsinntekt, kapitalinntekt og overføringer som barnetrygd, kontantstøtte, bostøtte eller sosialhjelp. De fleste husholdningene har hatt en god inntektsvekst de siste årene, men noen familier – også barnefamilier – lever under fattigdomsgrensen eller har såkalt vedvarende lavinntekt.

Lavinntekt defineres som husholdninger hvor den samlede inntekt etter skatt pr. forbruksenhet er lavere enn 50 eller 60 prosent av medianinntekten. For å ha vedvarende lavinntekt må en person ha en gjennomsnittlig husholdningsinntekt etter skatt (pr. forbruksenhet) som i en treårsperiode var lavere enn lavinntektsgrensen (SSB).

Familieøkonomi

I 2009 hadde nesten en fjerdedel av alle par med to barn under 17 år en årlig inntekt på mellom 600 000 til 700 000 kroner etter skatt. Par med hjemmeboende barn under 17 år hadde i gjennomsnitt fire ganger høyere inntekt enn en enslig mor eller far i samme situasjon.

Offentlige overføringer

I 2009 mottok familier med barn under 7 år i gjennomsnitt 38 000 kroner i skattefrie overføringer fra det offentlige. Familier med barn mellom 7-17 år mottok gjennomsnitt kr 33 000, mens enslige forsørgere med det yngste barnet mellom 0-17 år mottok i gjennomsnitt 61 000 kroner i skattefrie overføringer.

Antallet som mottok kontantstøtte er redusert i perioden 2005 - 2010 fra 111 300 mottakere i 2005 til 68 000 mottakere i 2010. Nedgangen har trolig sammenheng med et bedret barnehagetilbud, samtidig som satsene for kontantstøtte er redusert.

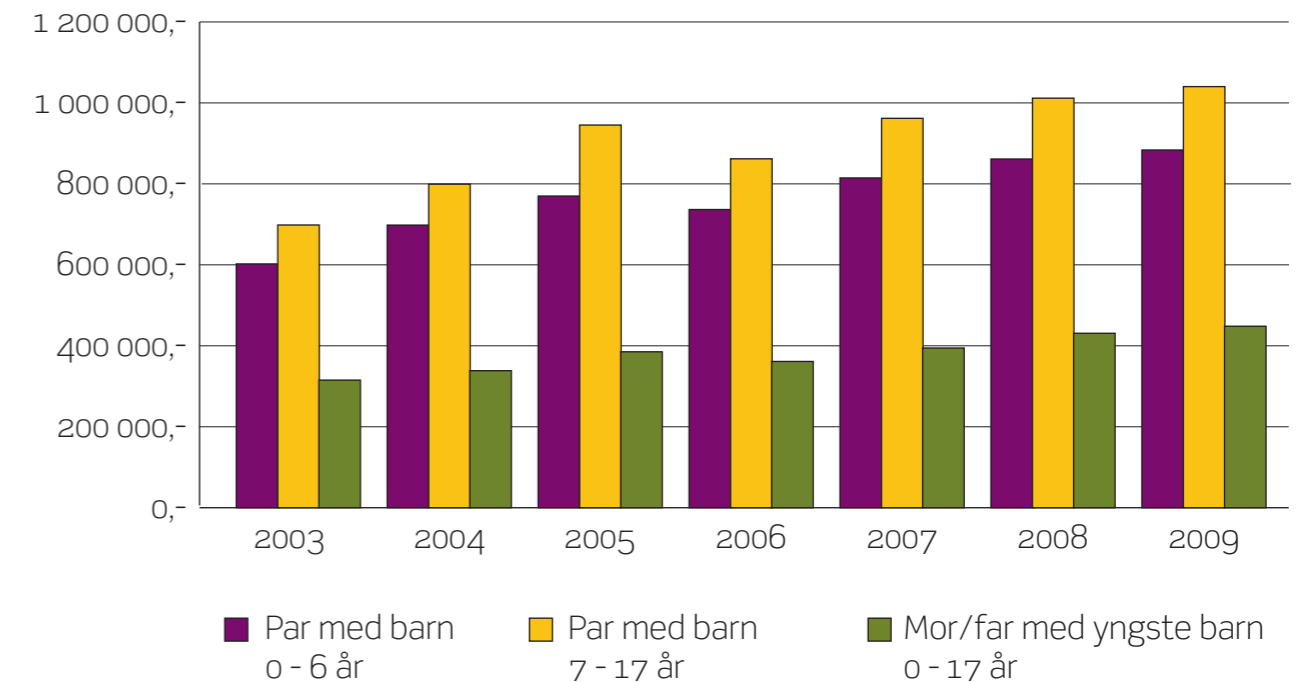
I 2010 var det 119 444 sosialhjelpsmottakere i Norge. Av disse var 12 prosent enslige mødre med barn, to prosent var enslige fedre med barn, og 12 prosent var par med barn under 18 år.

Fattigdom

Stadig flere barn lever i økonomisk vanskeligstilte familier. I 2009 levde 74 000 barn under 18 år i familier med vedvarende lavinntekt, en økning på om lag 7000.

Barn med innvandrerbakgrunn er overrepresentert i gruppen med vedvarende lavinntekt, de utgjør 43 prosent. Kombinasjonen av barnerike familier og lav yrkesdeltakelse blant foreldrene er blant årsakene.

Samlet gjennomsnittlig inntekt, etter husholdtype. 2003 - 2009. Kroner

Kilde: SSB/Barn og unge; SSB/Inntektsstatistikk for husholdninger

FAKTA

74 000 barn levde i 2009 i familier med vedvarende lavinntekt

BARNEHAGER

Retten til barnehageplass trådte i kraft 1.1.2009. Retten gjelder for barn som fyller ett år senest innen utgangen av august det året det søkes om barnehageplass.

Antall barn i barnehager

277 100 barn gikk i barnehage ved utgangen av 2010, det er 7000 flere enn året før. 78,8 prosent av alle ett- og toåringene og 96,5 prosent av alle tre til femåringene går i barnehage. Økningen er størst blant ett- og toåringene. Fra 2009 til 2010 økte antallet ett- og toåringene med 4800. Antallet minoritetsspråklige barn i barnehager økte med 2400 til totalt 27 500 barn i 2010. Det utgjør 10 prosent av alle barn i barnehage.

Barnehagedekning

Totalt hadde 89,3 prosent av alle barn plass i barnehage i 2010. Oslo har den laveste dekningsgraden, 84,7 prosent, mens Nord-Trøndelag har den høyeste, 93,7 prosent.

Kilde: SSB/Barn og unge/Barnehager

SKOLEN

Grunnopplæringen består av 1. – 13. trinn og inkluderer grunnskole og videregående opplæring. Det er et mål at alle elever skal oppnå grunnleggende ferdigheter og oppleve mestring og utfordring i skolen.

Grunnskolen er ti-årig og bygger på prinsippet om likeverdig og tilpasset opplæring for alle i en inkluderende fellesskole. Videregående opplæring omfatter all kompetansegivende opplæring mellom grunnskolen og høyere utdanning. Alle elever som er i stand til det skal gjennomføre videregående opplæring med kompetansebevis som verdsettes for videre studier eller i arbeidslivet.

Den som ikke kan få tilfredsstillende utbytte av den ordinære tilpassede opplæringen, har rett til spesialundervisning. Spesialundervisning innebærer at det på bakgrunn av eget vedtak settes i gang særskilte tiltak for en enkelt elev.

Kilde: Kunnskapsdepartementet/Grunnoppplæring

Grunnoppplæring

I skoleåret 2010/2011 var det registrert 614 000 elever fordelt på 2 957 grunnskoler. Over 97 prosent går i offentlige grunnskoler, resten i private. Tallet for elever, læringer og lærerkandidater i videregående opplæring pr. 1. oktober 2010 er 228 442. De fleste gikk på grunnkurs eller videregående trinn 1.

Kilde:SSB /Utdanning

Morsmålsundervisning

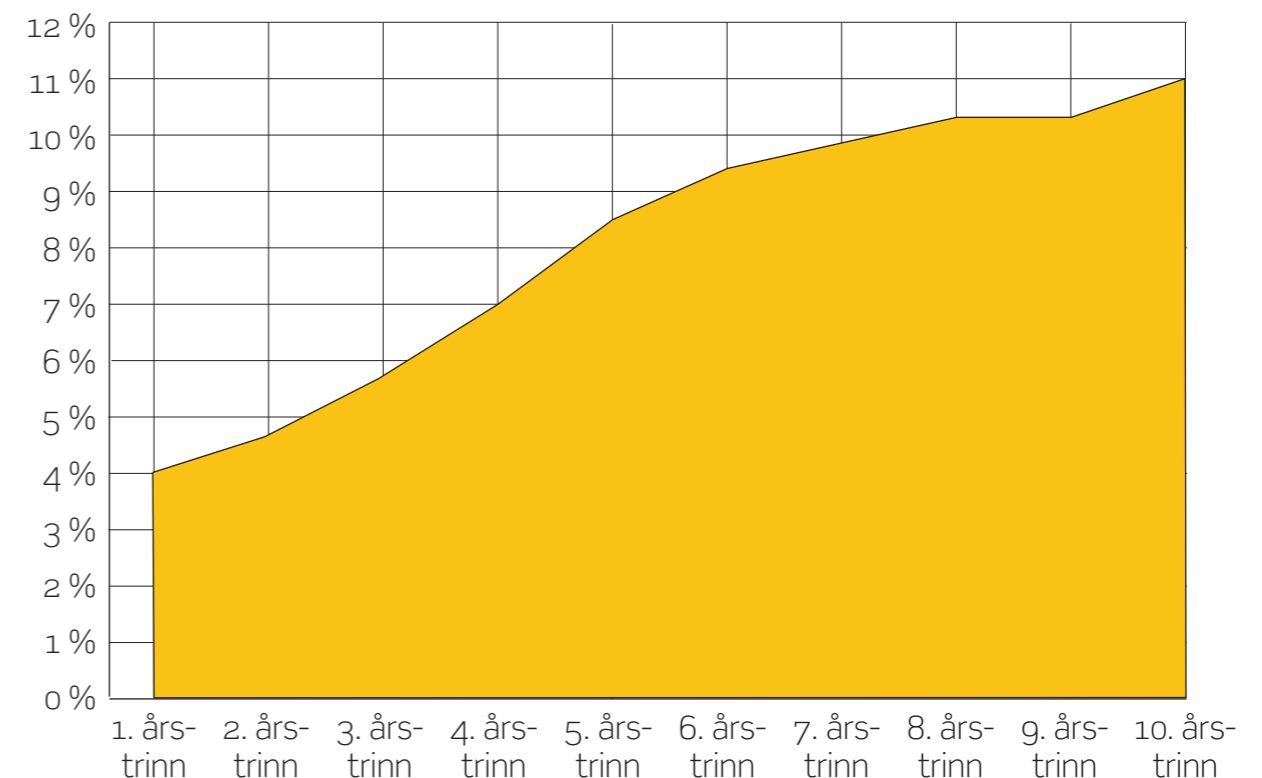
Omtrent 7 prosent av alle elever i Norge fikk særskilt norskopplæring, mens tallet for Oslo var 24 prosent. 21 780 elever fikk i 2010 morsmålsopplæring, tospråklig opplæring eller tilrettelagt opplæring. Dette var 5500 færre enn året før. 11 prosent av elevmassen i videregående skole var innvandrere (14 000) eller norskfødte med innvandrerforeldre (7000).

Kilde: SSB/Barn og unge i skolen

Spesialundervisning

Mer enn 50 000 elever i grunnskolen får spesialundervisning, det er en økning på 3400 fra forrige skoleår. Dette innebærer en økning i andelen med spesialundervisning fra 6 prosent i 2007 til 8 prosent i 2010.

Andelen elever med spesialundervisning, etter årsstrinn. 2010/11. Prosent

Trivsel

Elevenes trivsel på skolen viser en positiv trend mellom 2009 og 2010. 40 % av elevene svarer at de trives svært godt i 2010, mot ca 37 % i 2009. 9 av 10 elever svarer at de trives godt eller svært godt på skolen.

Kilde: Utdanningsdirektoratet, Elevundersøkelsen 2010

Gjennomføring

57 prosent av elevene i videregående opplæring oppnår studie- eller yrkeskompetanse på normert tid, mens 70 prosent fullfører i løpet av 5 år (2010). Det er flere jenter enn gutter som fullfører videregående opplæring, henholdsvis 75 og 64 prosent for de som startet på videregående i 2005.

Kilder: SSB/Statistikkområder/Videregående skoler

FRITIDSAKTIVITETER

Et stort flertall av norske barn og unge deltar i idrett eller andre organiserte aktiviteter på fritiden. Slike aktiviteter kan være gode arenaer for læring, både når det gjelder konkrete ferdigheter og når det gjelder personlig utvikling.

Idrett

I 2009 var 842 300 barn mellom 0 og 19 år medlem av forskjellige idrettsklubber. Av disse var 56 prosent gutter. Fotball, håndball og ski var mest populært blant både gutter og jenter. En spørreundersøkelse gjennomført av Norstat for Landsrådet for Norges barne- og ungdomsorganisasjoner (LNU) i 2010 viser at idrettslag (30 prosent) og andre typer trening (34 prosent) er de fritidsaktivitetene flest barn og unge i alderen 12-26 år deltar i.

Kilder: SSB/Barn og unges fritid; LNU Resultatrapport 2011

FAKTA

842 300 barn og unge mellom 0 og 19 år var medlem av forskjellige idrettsklubber i 2009

Barne- og ungdomsorganisasjoner

Det har vært en tydelig vekst i antall barne- og ungdomsorganisasjoner og medlemmer i perioden 2002-2011. I følge LNU var det i 2010 totalt 141 nasjonale barne- og ungdomsorganisasjoner i Norge, og antallet medlemmer under 26 år har økt fra ca. 280 000 til nesten 400 000 de siste ti årene. Denne trenden gjelder også for de samfunnspolitiske organisasjonene, mens de politiske ungdomspartiene først og fremst har vokst de siste tre årene. I perioden 2008 til 2010 har antall medlemmer i politiske ungdomspartier vokst fra i underkant av 13 000 til ca. 15 000. Foreløpige tall for 2011 viser at veksten fortsetter.

Kilder: LNU's resultatrapport 2011

Fritidsklubber

Det finnes fritidsklubber, ungdomshus eller andre fritidstiltak i ca 80% av alle norske kommuner. Klubbene er åpne for all ungdom og er tilnærmet gratis å bruke. Antallet klubber har gått ned; fra 2003 til 2008 har ca. 15 % av fritidsklubbene blitt nedlagt, og det finnes i dag ca. 700 fritidsklubber i Norge. Disse brukes av mellom 60 000 og 80 000 ungdommer.

Kilder: Landsforeningen Ungdom og Fritid

MEDIEBRUK

Barn og unge søker underholdning gjennom mediene, og de får også tilgang til informasjon, nyheter og offentlige tjenester som gir dem større forutsetninger for å ta informerte valg. Det er særlig de digitale mediene som er viktige i barn og unges liv.

Bøker, tegneserier og aviser

I 2010 leste 31 prosent av barn i alderen 9-15 år bøker en gjennomsnittsdag. De brukte i gjennomsnitt 11 minutter på boklesing. Andelen barn som leser tegneserier har sunket kraftig siden 1990-årene. Mens 52 prosent av barn i aldergruppen 9-15 år i 1991 leste tegneserieblader daglig, leste kun 21 prosent av barna daglig tegneserieblader i 2010. 32 prosent av barn mellom 9 og 12 år og 51 prosent mellom 13 og 15 år leser papiraviser en gjennomsnittsdag. Avislesere mellom 9 og 15 år bruker under et kvarter om dagen på papiraviser.

Kilde: SSB/ Norsk mediebarometer 2010

MOBBING

TV

Åtte av ti barn så på fjernsyn i løpet av dagen i 2010. Høyest seerandel var det blant 13-15 åringer, hvor 85 prosent så på fjernsyn. Hvor lenge de så på, var ganske jevnt blant 9-19-åringene; de så gjennomsnittlig fjernsyn ca en time og 45 minutter. Barn i alderen 9-12 år så mest på barne- og ungdomsprogram, mens tenåringene foretrakk TV-serier.

Kilde: SSB/Norsk mediebarometer 2010

Spill

Over halvparten (58 prosent) av gutter mellom 9 og 15 år spiller spill på TV, PC eller Internett en gjennomsnittsdag, og 30 prosent av jentene gjør det samme.

Kilde: SSB/Norsk mediebarometer 2010

Hjemme-PC og Internett

Halvparten av 9-12-åringene brukte hjemme-PC en gjennomsnittsdag i 2010, og hele 82 prosent av 13-19-åringene. Nesten seks av ti barn i alderen 9-12 år, og ni av ti tenåringer brukte Internett en gjennomsnittsdag i 2010. Antall minutter både foran PC-en og på nettet økte med alderen på brukerne. De yngste var på nettet 35 minutter pr dag, mens 16-19-åringene brukte 2 timer og 49 minutter på Internett.

Medietilsynets rapport om barn og digitale medier viste at barn mellom 9 og 16 år først og fremst brukte Internett til underholdning og til innhenting av informasjon. 77 prosent spilte spill og så på videoer, 59 prosent chattet via programmer, 56 prosent brukte Internett i forbindelse med lekser og skolearbeid, 45 prosent besøkte websider som passer interessene deres, og 42 prosent besøkte venners nettsider og profiler i nettsamfunn. Undersøkelsen viste videre en del kjønnsforskjeller når det gjelder Internettbruk. Jenter bruker Internett til sosiale aktiviteter (chatter, benytter nettsamfunn, blogger, sender e-post) samt til skolearbeid i større grad enn gutter.

Kilder: SSB/Norsk mediebarometer 2010; Medietilsynet, Barn og digitale medier 2010

Mobiltelefon og SMS

Tall fra 2010 viser at 88 prosent av norske barn i alderen 9-12 år har egen mobiltelefon. På en gjennomsnittsdag i 2010 snakket 37 prosent av 9-12-åringene i mobiltelefon, mens 22 prosent sendte SMS. Bruken av både mobilsamtaler og SMS økte for tenåringene, og for de eldste tenåringene var SMS mer populært enn telefonsamtaler. 16-19-åringene sender i gjennomsnitt 14,2 private SMS om dagen.

Kilde: SSB/Norsk mediebarometer 2010

FAKTA

Halvparten av 9-12-åringene brukte hjemme-PC en gjennomsnittsdag i 2010

Å bli utsatt for mobbing i barndommen er krenkende, skaper utrygghet og kan få alvorlige følger for den psykiske helsen til den som blir mobbet.

”Med mobbing mener vi gjentatt negativ eller ondsinnet atferd fra en eller flere rettet mot en som har vanskelig med å forsvare seg. Systematisk utestenging eller gjentatt erting på en ubehagelig måte er også mobbing” (Manifest mot mobbing 2011-2014).

Mobbing i skolen

Analyser av Elevundersøkelsen på 7. og 10. trinn i 2007, 2008 og 2009 viser at 11,5 prosent av elevene berøres av mobbing. 55-60 000 er mobbeofre, 10-15 000 mobber, og 10-15 000 er i en dobbeltrolle. Gutter både mobber og mobbes mer enn jenter. Analysene viser også at det er relativt lite mobbing på de skolene der elevene trives godt, og der de er motivert for å lære. Det er også mindre mobbing i klasser der det er et positivt klasseromsmiljø, der elevene er aktive og der det er et godt forhold mellom lærer og elev.

Kilde: Løding og Vibe, 2010

Mobbing på Internett

Et stort flertall barn og unge bruker chatteprogram som for eksempel MSN Messenger en eller flere ganger i uken, og Medietilsynets rapport om barn og digitale medier viser at 9 prosent av disse barna har blitt mobbet eller truet av andre mens de har chattet i slike chatteprogram. Også nettsamfunn er populære, særlig blant de litt større barna. 10 prosent av barna sier at de selv har opplevd å bli mobbet eller truet mens de besøkte et nettsamfunn.

Kilde: Medietilsynet, Barn og digitale medier 2010

Mobbing via mobilen

Medietilsynets rapport om barn og digitale medier viser at 6 prosent av barn mellom 9 og 16 år opplevde å bli mobbet eller truet via mobilen i 2010. Jenter har i større grad enn gutter opplevd denne typen mobbing. 8 prosent av barna oppga at de hadde mottatt en truende eller skremmende melding på mobilen minst én gang i løpet av året. Ca halvparten av disse meldingene kom fra personer barna selv kjente, og en tredel kom fra personer de ikke kjente. 28 prosent viste meldingen til foreldrene, mens 27 prosent ikke gjorde noe med den.

Kilde: Medietilsynet, Barn og digitale medier 2010

ALKOHOL

Alkohol er det vanligste rusmiddelet i Norge. Det medfører problemer på individ- og samfunnsnivå. Det aller meste av volden i Norge skjer i alkoholpåvirket tilstand.

Foreldres alkoholbruk

Konsekvensene av for stort alkoholkonsum blant foreldre, vil ofte være redusert omsorgsevne, økt risiko for sykelighet, arbeidsledighet, økonomiske problemer og ustabile boforhold. Ifølge Sirius bor mellom 50 000 og 150 000 barn sammen med personer med et risikofyllt alkoholkonsum i Norge, men det er stor variasjon med hensyn til hvor store konsekvenser dette får for barna.

Kilde: Ingeborg Rossow et al, 2009

Alkoholbruk blant ungdom

Undersøkelser viser at nesten 80 prosent av alle norske 15–20-åringene oppgir å ha drukket alkohol en eller flere ganger i livet. I perioden 2006–2008 oppgir omkring 60 prosent at de har drukket alkohol de siste fire ukene, og øl er det de aller fleste drikker, både gutter og jenter. Ca. 20 prosent forteller at de har følt seg tydelig beruset mer enn 50 ganger i livet. Alkoholforbruket blant ungdom økte fra midten av 90-tallet til årtusenskiftet, men har siden gått noe ned.

Kilder: Vedøy og Skretting 2009

KRIMINALITET

I Norge er den kriminelle lavalder 15 år. Det er kun personer over 15 år som blir straffeforfulgt.

I 2009 ble det registrert 5800 straffereaksjoner overfor barn mellom 15 og 17 år. De vanligste lovbruddene var veitrafikkforseelser, tyveri og bruk av narkotika. Over halvparten ble straffet med forelegg, og sammen med forenklet forelegg utgjør dette nærmere 80 prosent av alle reaksjonene. Bare 19 prosent av ungdommene som blir straffet, er jenter. Antall straffereaksjoner overfor ungdom går ned, og det gjør også antall siktede.

Kilde: SSB 2011/Barn og unge/Lovbrudd

VOLD OG SEKSUELLE OVERGREP

1

Forskning viser at relativt mange barn har opplevd en krenkelse i løpet av oppveksten. Det er relativt få som har vært utsatt for grove krenkelser, og svært få har opplevd grov vold, grove vitneerfaringer eller grove seksuelle overgrep.

Vold i hjemmet

Tall fra SSB viser at det i 2010 ble iverksatt barnevernstiltak hos 308 nye barn under 18 år på grunn av fysisk mishandling. Samme år ble det iverksatt barnevernstiltak hos 159 nye barn på grunn av psykisk mishandling, og tiltak hos 99 nye barn på grunn av seksuelle overgrep/incest.

I en studie blant avgangselever i videregående skole oppga nær 25 prosent av ungdommene at de hadde opplevd minst ett tilfelle av fysisk vold fra en forelder i løpet av livet. 8 prosent rapporterte om grov vold fra minst én forelder. 2 prosent av ungdommene hadde vært utsatt for høyfrekvent vold, det vil si blitt slått av en voksen i familien mer enn 10 ganger i løpet av oppveksten.

En kartlegging innen familievern høsten 2009 viste at rundt 10 prosent av sakene ved familievernkontorene omhandler vold i nære relasjoner. Barn som er utsatt for vold i nære relasjoner tilbys individuelle samtaler ved nesten alle familievernkontorene.

Kilder: Mossige og Stefansen 2007; SSB/Barn og unge/Barnevern; Frydenlund 2010

De minste barna

Hvor mange av de minste barna som utsettes for fysiske overgrep fra foreldre eller andre omsorgsgivere, er ikke kartlagt i Norden. En studie fra Ullevål universitetssykehus og Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress fant at 19 prosent av alvorlige hodeskader hos barn under 3 år trolig skyldes mishandling.

Kilde: Myre et al. 2007

Seksuelle overgrep

Ifølge de norske omfangsundersøkelsene om seksuelle overgrep har mellom 8 og 19 prosent av jentene og 1 og 14 prosent av guttene opplevd seksuelle overgrep. Grunnen til at tallene varierer skyldes forskjeller i utvalg, spørsmålsstillinger og aldersgrenser. Overgriperne er i all hovedsak gutter og menn, flere ulike studier antyder at ca. hver tiende overgriper er kvinne.

Kilde: NKVTS 2011

KRISESENTERTILBUD OG INCESTSENTRER

I krisesentertilbudene gis det råd, støtte og veiledning til personer som er eller har vært utsatt for vold eller overgrep. Sentrene gir også voldsutsatte og deres barn et midlertidig botilbud.

Siden 1.januar 2010 har alle kommuner plikt til å sørge for et krisesentertilbud til kvinner, menn og barn utsatt for vold i nære relasjoner. Sentrene mot incest/seksuelle overgrep gir støtte og veiledning til ungdommer, kvinner og menn som er eller har vært utsatt for incest og seksuelle overgrep. Foreldre og pårørende til barn og voksne som har vært utsatt for overgrep får også hjelp.

Barn i krisesentertilbudene

I 2010 overnattet 2075 personer i et krisesentertilbud én eller flere ganger. Av disse hadde 51 prosent med seg barn ved første opphold. Oppholdene varte i gjennomsnitt i 29 døgn. Halvparten av de 1994 barna som oppholdt seg i et krisesentertilbud var i alderen 0-5 år. 56 prosent av kvinnene med innvandrerbakgrunn og 43 prosent av kvinnene uten innvandrerbakgrunn hadde med seg barn. Det ble sendt bekymringsmelding til barneverntjenesten ved 21 prosent av førstegangsoppholdene hvor beboeren hadde barn under 18 år. Krisesentrene har også dagtilbud. I 2010 benyttet 2287 personer seg av dette tilbudet. Krisesentertilbudet gir et stadig bedre tilbud til barn. Flere sentre tilbyr enesamtaler med barn og oppfølging av barn med tidligere opphold.

Kilde: Sentio research 2011, Rapportering fra krisesentrene 2010.

Barn oppsøker incestsentre

2164 personer oppsøkte et incestsenter eller et senter mot seksuelle overgrep én eller flere ganger i 2010. 14 prosent av brukerne var under 18 år, og kvinnene var gjennomsnittlig yngre enn mennene.

Kilde: Sentio research 2011, Rapportering fra incestsentrene 2010.

FAMILIEVERNET

Familievernet tilbyr samtaler med enkeltpersoner og familierapi når det er konflikter mellom foreldre, mellom foreldre og barn, eller mellom flere generasjoner. Familievernkontorene utfører også lovpålagt mekling ved samlivsbrudd.

Ekteskapsloven pålegger alle som er gift og har barn under 16 år sammen å ha gyldig meklingsattest før Fylkesmannen innvilger separasjon. Tilsvarende fastsetter barneloven at samboere med felles barn under 16 år skal møte til mekling ved samlivsbrudd. Det følger av barneloven at foreldre med barn under 16 år må møte til mekling før saker om foreldreansvaret, fast bosted eller samværsrett kan bringes inn for domstolen. Barneloven gir også retten anledning til å vise foreldrene tilbake til mekling.

Samtaler og familierapi

Nesten 30 prosent av alle nye saker i familievernet gjelder samarbeid mellom foreldre som ikke bor sammen. Sakene dreier seg for eksempel om hvor barna skal bo eller hvordan samværet skal organiseres. I 2011 utgjorde dette over 6600 saker.

Mekling etter barnevernloven

Antall meklinger etter barnevernloven øker. Dette er saker hvor foreldrene er uenige om samvær eller bosted for felles barn (høykonfliktsaker). Ved utgangen av 2011 var det avsluttet over 5200 meklinger etter barnevernloven. Det er en økning på over ti prosent i forhold til 2010.

Barn deltar

Barna deltar i større grad enn tidligere i samtaler på familievernkontoret. I 2011 deltok barn i en eller flere samtaler i over 2000 saker (både behandlingssaker og meklinger).

Kilde: Bufdir/FADO

Barnevernets hovedoppgave er å sikre at barn og unge som lever under forhold som kan skade deres helse og utvikling, får nødvendig hjelp og omsorg til rett tid, samt å bidra til at barn og unge får trygge oppvekstvilkår.

Omsorg for og oppdragelse av barn er i første rekke foreldrenes ansvar. Foreldre kan likevel ha behov for hjelp i kortere eller lengre perioder, for eksempel på grunn av en vanskelig livssituasjon. Her kan barnevernet komme inn for å bistå barn og familier slik at barn sikres gode levekår og utviklingsmuligheter. Barnevernmyndighetenes ansvar og arbeidsoppgaver er regulert i lov 17. juli 1992 nr. 100 om barneverntjenester.

Melding og undersøkelse

En barnevernssak starter gjerne med en melding til barnevernet. Barnevernet skal snarest, og senest innen en uke, vurdere om en melding skal følges opp av en undersøkelse. I 2010 ble 32 900 undersøkelser iverksatt. Over halvparten av meldingene som førte til undersøkelse kom fra foreldre, skolen, barnevernstjenesten eller politi/lensmann.

Flere barn med tiltak i barnevernet

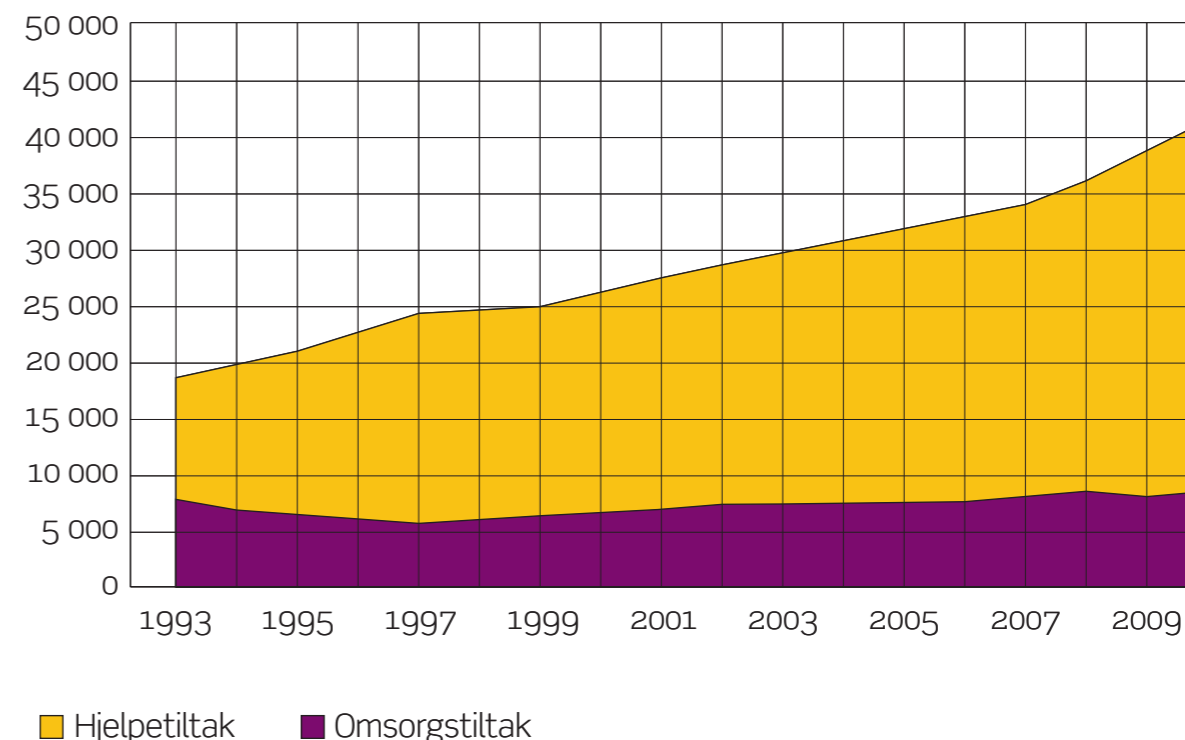
Det var 49 800 barn og unge som mottok tiltak fra barnevernet i løpet av 2010, 7,1 prosent flere enn året før. Dette er den største økningen i antall barn med tiltak siden den nye barnevernloven trådte i kraft i 1993. I gjennomsnitt mottok 39,6 barn pr. 1 000 barn under 18 år barnevernstiltak i løpet av 2010.

Det er først og fremst veksten i hjelpetiltak som forklarer økningen i barnevernstiltak. 84 prosent av barna med barnevernstiltak i 2010 mottok bare hjelpetiltak, en økning på 7,8 prosent fra året før. Omsorgstiltak, der barnevernet overtar omsorgen for barnet, øker ikke i samme grad. I 1993 var 29 prosent av tiltakene omsorgstiltak, mens tilsvarende tall i 2010 var 16 prosent.

FAKTA

49 800 barn og unge mottok tiltak fra barnevernet i 2010

Antall barn med barnevernstiltak i løpet av året. Hjelpetiltak og omsorgstiltak, 1993-2010

■ Hjelpetiltak ■ Omsorgstiltak

Antall barn med tiltak i løpet av 2010 økte i alle aldersgruppene. Sett i forhold til folketallet var den største økningen i aldersgruppen 13-17 år der barn med tiltak økte fra 49 til 51 barn pr. 1 000 barn siste år. Det er også i denne aldersgruppen en finner flest barn med barnevernstiltak pr. 1 000 barn.

Det mest brukte tiltaket er vedtak om råd og veiledning. 34 prosent av familiene til barn med tiltak mottok i løpet av 2010 råd og veiledning. Deretter fulgte besøkshjem med 23 prosent og økonomisk hjelp med 21 prosent. Hvert barn kan ha flere tiltak.

Ved utgangen av 2010 var 37 300 barn registrert med barnevernstiltak, nesten 4,6 prosent flere enn året før. Av disse barna var 12 500 (8,7 pr. 1 000 barn) plassert utenfor familien, enten som hjelpetiltak eller som omsorgstiltak. 7 av 10 barn plassert utenfor hjemmet bodde i fosterhjem. Bruken av fosterhjem og andre typer plasseringstiltak øker, mens bruken av barnevernsinstitusjoner og andre behandlingstiltak går noe ned.

Kilder: Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet/barnevern; SSB/Barn og unge/Barnevernet; SSB/Statistikkområder/Statlig barnevern

ENSLIGE MINDREÅRIGE ASYLSØKERE

Enslige mindreårige asylsøkere er barn og unge under 18 år som kommer til Norge for å søke asyl uten å ha følge av foreldre eller andre som utøver foreldreansvar for dem.

Enslig mindreårige asylsøkere er en spesielt sårbar gruppe som har andre behov og andre rettigheter enn voksne asylsøkere. UDI har omsorgsansvaret for de som er mellom 15 og 18 år, mens barnevernet har ansvaret for de under 15 år.

Pr. 31.12.2010 var det til sammen 157 enslige mindreårige asylsøkere som fikk tiltak av barnevernet. 130 barn og unge var i statlige omsorgssentre, 27 i private tiltak. Samme dato i 2009 var det 218 mindreårige asylsøkere i tiltak i Norge. 120 kom til statlige omsorgssentre, mens 98 var i private tiltak.

I løpet av 2010 fikk 177 enslige mindreårige asylsøkere under 15 år et tilbud i regi av Barne- ungdoms- og familieetaten. Tilsvarende tall for 2009 var 263.

Kilde: ; Barne-, ungdoms- og familieetaten, Årsrapport 2010; Utlendingsdirektoratet/Enslige mindreårige asylsøkere

MENNESKEHANDEL

Ofre for menneskehandel er personer som er utsatt for vold, trusler, misbruk av sårbar situasjon eller annen utilbørlig atferd, og er utnyttet til prostitusjon eller andre seksuelle formål, tvangsarbeid eller tvangstjenester, herunder tigging, krigstjeneste i fremmed land eller organhøsting.

Menneskehandel er definert i FNs Palermoprotokoll, og nedfelt i Norge i Straffelovens § 224. Mindreårige er pr. definisjon i en sårbar situasjon. All utnyttning av personer under 18 år er derfor å anse som menneskehandel, uavhengig av om vold, trusler eller annen utilbørlig atferd er brukt.

De første mindreårige ofre fikk tiltak gjennom Barne- ungdoms- og familieetaten (Bufetat) i 2005. I perioden 2005 til og med 2010 har 48 barn fått tiltak gjennom Bufetat. Det har vært en særlig stor økning i 2010, med 19 nye mindreårige ofre. Noen barn er kun i tiltak en kort periode. Andre blir i tiltak i flere år. I løpet av hele 2010 var 38 barn i tiltak gjennom Bufetat. Pr. 31.12.2010 var 23 barn i tiltak. Dette er mer enn dobbelt så mange som ved utgangen av 2009.

Kilde: Barne- ungdoms- og familieetaten

FAMILIENS BETYDNING

Familien er den viktigste arenaen for barns oppvekst og utvikling og har fundamental betydning for hvordan livet deres blir. Enten de voksne er biologiske foreldre eller andre psykologiske foreldre, tyder forskningen på at familien er nøkkelen til en god start i livet. Det er foreldrenes ansvar å skape en trygg ramme for barnets oppvekst. Gode og stabile familierelasjoner er trolig den viktigste enkeltfaktoren i en slik ramme.

Familien anno 2011 er mye mer enn den tradisjonelle kjernefamilien med mor, far og to barn. Nyfamilier er blitt et begrep, og stadig flere barn bor med én forelder og én annen voksen omsorgsperson. Av alle familier med barn regnes 25 prosent som aleneforeldre-familier, det vil si at de bare har én forelder i husstanden.

De fleste norske foreldre mestrer rollen sin på en tilfredsstillende måte – uansett hva slags familiekonstellasjon de lever i. Nyere forskning viser imidlertid at barn som har opplevd samlivsbrudd, sliter mer og over en lengre periode enn man tidligere har vært oppmerksom på.

Samlivsbrudd kan ha negative konsekvenser som dårlig økonomi, stress og depresjoner, og barn som har opplevd samlivsbrudd kommer dårlig ut på mange statistikker. Det er først og fremst situasjoner der foreldrene ikke klarer å samarbeide om barna etter bruddet, som slår negativt ut for barna. Man kan

derfor slå fast at kvaliteten på foreldrenes samliv og samhandling, enten de bor sammen eller ikke, er viktig for barnas oppvekst. I Norge er familieverntjenesten tuftet på denne erkjennelsen. De tilbyr hjelp når det er konflikter i familien, utfører mekling og utadrettet forebyggende arbeid.

Noen foreldre har så store problemer at det får alvorlige konsekvenser for hvordan de opptrer i forhold til barna sine. Foreldre som har alvorlige psykiske problemer eller som misbruker rusmidler, er betydelige risikofaktorer i barns oppvekst. En annen alvorlig risikofaktor er når barna opplever vold, misbruk og et høyt konfliktnivå i familien. Når foreldrene ikke makter å gi barnet den omsorgen og den trygge rammen det trenger, er det barnevernets ansvar å sette i verk tiltak som sikrer barnet gode oppvekstvilkår.

Dette kapitlet

- gir et historisk perspektiv på familien og foreldrerollen
- tar opp hvilken rolle familien spiller for barns utvikling
- presenterer fakta om familie, samlivsformer og samlivsbrudd
- viser konsekvenser av vold i nære relasjoner
- ser nærmere på noen risiko- og beskyttelsesfaktorer som er spesielt viktige for barn og unges oppvekst og utvikling

FNs KONVENSJON om barnets rettigheter:

- Ved alle handlinger som berører barn, skal barnets beste være et grunnleggende hensyn (artikkel 3)
- Barnet skal så langt det er mulig, ha rett til å kjenne til sine foreldre og få omsorg fra dem (artikkel 7)
- Staten skal sikre at et barn ikke blir skilt fra sine foreldre mot deres vilje, unntatt når slik adskillelse er nødvendig av hensyn til barnets beste (artikkel 9)
- Staten skal beskytte barnet mot fysisk eller psykisk mishandling, forsømmelse eller utnyttelse fra foreldre og andre omsorgspersoner (artikkel 19)
- Barnet har rett til beskyttelse mot alle former for seksuell utnyttelse og misbruk. For å verne barn mot utnytting skal staten sette i verk alle nødvendige tiltak, nasjonalt og internasjonalt (artikkel 34)

FRA LYDIGHETS TIL FORHANDLINGSBARN

– foreldrenes utfordring

Av Harald Thuen, professor, Pedagogisk forskningsinstitutt UiO

Den svenske forfatteren og kvinnesakskvinnen Ellen Key (1849-1926) ville fristille barns individualitet og gjøre barna selvbestemmende og selvvirksomme. Foreldrene måtte lære å lytte til og samtale med dem. Keys budskap kan i mye minne om våre dagers oppdragelsesideologi, en ideologi som har skapt nye utfordringer i forholdet mellom barn og voksne.

Ved inngangen til det 20. århundret utga Key tobindsverket *Barnets århundrade*. Boktittelen ble snart brukt internasjonalt som betegnelse på det nye århundret.

Visjonen var et barnets århundre, formulert i et mål om det sosiale og individuelle mennesket: "Den enda rätte utgångspunkten vid ett barns uppfostran till social människa är att behandla det som en sådan, samtidig med att man starker barnets mod att bli en individuell människa" (Key 1911/1912, bd. 2:11).

Den rette oppdragelsen var da, i Keys perspektiv, å la barna få beholde "en egen vilja", å la dem "tänka egne tankar", å la dem få arbeide seg "till egna kunskaper" og "bilda sig egna omdömen". Menneskets lykke berodde på "personlighetens frigörelse". Først under frihetens vilkår ville barnet være i stand til å utvikle menneskeverdet og moralen.

Kjernen i Keys oppdragelsesideologi lå i en fristilling av barnets individualitet, i det selvutviklende, selvbestemmende og selvvirksomme barnet. Over alt annet var

det viktig at foreldrene "lærte" å lytte til og samtale med barna.

Foreldreautoritetens fall

Keys budskap for mer enn hundre år siden kan i mye minne om våre dagers oppdragelsesideologi, nedfelt i det vi gjerne kan kalle "det medvirkende barnet": det selvstendige, unike barnet med tilkjent rett til å ytre seg om det meste i sitt eget liv (Thuen 2008: 209 ff.).

Under et bredere barndomshistorisk utsyn kan 1900-tallet beskrives som århundret for "foreldreautoritetens fall". Det har skjedd i form av en fundamental forskyvning i maktbalansen mellom foreldre og barn (se f. eks. Cunningham 1996: 195 ff.).

Forskyvningen har flere sider, men i første rekke er den knyttet til barnets selvstendighet og rettssubjekt. La oss kort se på tre ideologiske kampsaker som kaster lys over denne endringsprosessen.

Større juridiske rettigheter

Den første saken handler generelt om utvidelsen av barnets juridiske rettigheter, som ved inngangen til 1900-tallet startet ved etableringen av ulike former for vernerettigheter. Disse var nedfelt i lover som fabrikktilsynsloven av 1892 (regulering av barnearbeidet), vergerådsloven av 1896 (innføringen av et offentlig barnevern) og "de Castbergske barnelovene" av 1915 (rettigheter for barn født utenfor ekteskap).

Ved utgangen av århundret dreide det seg om sikring av barnets rett til å være selvstendig. Selvstendighet og egenutvikling, medansvar og innflytelse over eget liv og i samfunnet, har vært stikkord for barndoms politikken siden 1980-årene. Internasjonalt ble FNs barnekonvensjon (1989) et sentralt dokument og kjennemerke for denne dreiningen. To nasjonale reformer i 1981 som pekte i samme retning, var innføringen av en ny barnelov og et eget barneombud.

Barneombudet skulle være et frittstående organ som fremmet barnets interesser i forhold til offentlige og private interesser, og også overfor foreldrene. Symbolsk kom dette også klart til uttrykk i den nye barneloven ved at begrepene "foreldremakt" og "foreldremyndighet" ble erstattet av "foreldreansvar".

De gamle lovbegrepene var "misvisende" og bevarte "visse verdiforestillinger som hørte fortiden til" (NOU 1977:35: 46). Med begrepet "foreldreansvar" ville man rette oppmerksomheten mer mot foreldrenes plikter overfor barna enn mot deres rettigheter. Barnet skulle heretter ha medbestemmelsesrett i personlige forhold fra fylte 12 år, for eksempel hvis foreldrene skilte seg. Denne aldersgrensen ble redusert til syv år i 2003.

Barneinstitusjonene fulgte etter. Lytt til "barnets stemme" og la elevene "ta ansvar for egen læring", het det i barnehage og skole. Og i barnevernet skulle barna møtes som "brukere" og ha mer myndighet over hvordan tiltak rettet mot dem selv ble utformet.

Avskaffelse av fysisk straff

Den andre kampsaken gjaldt foreldrenes bruk av fysisk straff i barneoppdragelsen. I løpet av etterkrigstiden har denne tusenårige tradisjonen blitt drevet tilbake, først juridisk og så gradvis for foreldres oppdragelsespraksis. I 1936 ble legemlig straff forbudt i skolen, men i hjemmene gikk utviklingen tregere. Ennå i 1983 viste en gallupundersøkelse at hele 68 prosent av foreldre mente de burde ha adgang til å straffe sine barn fysisk (Thuen 2008: 120). En milepæl ble endelig satt i 1987 da barneloven av 1981 fikk en tilføyelse der det het: "Barnet må ikke bli utsett for vald eller på annen vis bli utsatt for fysisk eller psykisk helse blir utsett for skade eller fare."

I begynnelsen av 1990-årene ryddet Høyesterett av veien den siste rest av tvil om hvor grensen gikk. To saker kom da opp for retten, den første gjaldt bruk av straff i hjemmet, den andre gjaldt skolen. Begge tilfeller dreide seg om forholdsvis små legemsfornærmelser, som bruk av "lugging", "lusing" og "knips" fra de voksnes side. Både faren og læreren som det her gjaldt, ble ilagt bøter av Høyesterett (Thuen 2008: 120f).

Aksept av barns indre liv og seksualitet

Den tredje saken handlet om barns indre liv og seksualitet. Bakover i tid har foreldrene skremt barna med de verste historier om hvor

ille det kunne gå om de tuklet med sin egen kropp. De kunne for eksempel bli rammet av "Nervesvækkelse, Tungvind, Vanvid og andre Sygdomme" (Rudberg 1983: 121).

I løpet av 1930-årene og de første tiårene etter krigen reiste kjente barnepsykologer og barnepsykiatere som Åse Gruda Skard og Nic Waal, med støtte i Sigmund Freuds lære, kamp mot holdninger og vranglære som dette. Som de så det, lå den rette resept i en oppdragelse som ikke undertrykte barns naturlige driftsliv ved å skremme og påføre barna skyldfølelse og angst. Det lykkelige, harmoniske og frie mennesket kunne bare utvikles gjennom en positiv oppdragelse som bygget opp under barnets driftsanlegg.

I dag er budskapet at barnets indre liv og seksualitet er en naturlig del av barndoms-livet og tilhører barnet selv.

Kunsten å forhandle

Siden 1980-årene har vi skritt for skritt utviklet et miniatyrdemokrati rundt barnet. Vi har framelsket oppdragelsesholdninger som fremmer barnets selvstendighet, individualitet og ytringsfrihet. Resultatet ser vi i dagens "forhandlingsbarn", som vi nær sagt møter overalt – også i hverdagspråket. "Kom og spis!" sa mor på 1960-tallet – nå sier hun heller: "Vil du spise nå?"

Tilstedeværende, oppfinnsomme foreldre som kjælte og pludret, lyttet og snakket med barna, ble et hovedbudskap i oppdragelseslitteraturen allerede på 1970-tallet. Det lå til tiden å spørre hvor fritt barna skulle ha det. Etter hvert ble foreldrene oppfordret til å sette seg inn i "kunsten å forhandle", og de ble rådet til å ha en strategi for forhandlingen, eller som det heter i en aktuell oppdragelseshåndbok: "Har du på forhånd bestemt deg for hvor

langt du vil gå i forhandlingene, for eksempel når det gjelder TV-titting, risikerer du ikke å gi tillatelse til noe du egentlig ikke kan stå inne for" (Ulvund 2003: 85).

Endringer gir nye utfordringer

Politisk og ideologisk har endringsprosessen fra lydighetsbarnet til forhandlingsbarnet vært et ønsket skifte. Men i hverdagslivet har det i mange sammenhenger brakt med seg nye utfordringer i møter og relasjoner mellom barn og voksne.

I skolen undrer lærere og foreldre seg over førsteklasingenes ubeskjedne iver etter å diskutere den minste ting. De møter tilsynelatende på skolen med en langt større frimodighet enn tidligere førsteklasinger. De stiller spørsmål til lærerens planer og opplegg – de spør "hvorfor" og argumenterer "kan vi ikke heller ..." Kort sagt: Den tid er forbi da førsteklasingen beskjedent og stilltiende satt på sin pult og grudde seg for å ta ordet – slik det gjerne var da foreldre og lærere selv var barn.

Foreldrenes vanskelige valg

Forhandlingsbegrepet viser til flere sider av familiens nye situasjon. Foreldrene må i dag avveie sine roller innad i familien mot sine roller i den ytre verden, i første rekke som arbeidstakere, men også i forhold til andre oppgaver og aktiviteter som de tar del i. De må overveie disse tingene og velge. Samtidig må de forklare og begrunne sine interesser og behov overfor barna, slik at de forstår og helst aksepterer de valg foreldrene har truffet.

I forskningslitteraturen er temaet gjerne knyttet til begrepet om "et refleksivt foreldreskap" (Sommer 2006). Mens foreldrene i

sin oppdragelse og omsorg for barna i tidligere epoker i stor grad måtte tilpasse seg gitte strukturelle betingelser som var stabile over tid, opplever de i dag at framtiden er langt mindre forutsigbar, og at mye er opp til dem selv. Det er konstant forandringer. I vår tid må foreldre ha evne til å orientere seg på nytt og omstille seg, til å strukturere og velge informasjon, men det er også nødvendig med tiltak som skaper tillit og trygghet i en oppvekstsituasjon som er usikker og truer identiteten. Det senmoderne samfunn har skapt et nytt og annerledes handlingsrom for foreldreskapet. Foreldrene må i større grad ta stilling til ulike valgsituasjoner som kan være med på å forme barnas liv.

Det kan være avgjørende for barna hvilke prosjekter foreldrene velger å satse på. Livet og framtiden formes individuelt, og mange foreldre er svært ambivalente og usikre, og tviler på sin egen kompetanse (Bäck-Wiklund 2001). I en slik sammenheng kan et foreldre-veiledningsprogram som ICDP fungere som en informasjonskilde og støttespiller.

En ny oppdragerstil

Barn av forhandlingskulturen har begrenset respekt for de voksnes autoritet, enten det er forelder, lærer eller andre de står overfor. De er i utgangspunktet nysgjerrige og diskusjonslystne. Vi kan betrakte dem som sosiale aktører i sine egne liv. Utfordringen for foreldrene er å finne en oppdragelsesstil som harmonerer med denne oppvekstkonteksten.

Internasjonal forskning har vist at det er variasjoner i oppdragelsesverdier mellom vestlige land (Sommer 2006: 46 ff.). Mens man for eksempel i England og USA fremdeles legger stor vekt på tradisjonell lydighet og disiplinering av barna, framhever nordiske foreldre i sterkere grad en oppdragelse som

fremmer selvstendighet hos barna, men også sosial ansvarlighet og respekt for andre. En slik oppdragerstil betegnes gjerne som autoritativ, i motsetningen til andre stiler som kan være autoritære, ettergivende eller lite involverende.

Den autoritative stilen er kjennetegnet ved foreldre som viser respons og er i dialog og diskusjon med barna, men som samtidig også stiller krav til barna og forventer at de oppfyller sine forpliktelser. De autoritative voksne påtar seg ansvar som ledere, og markerer klart hvor grensene for akseptabel og ikke-akseptabel atferd går.

Utfordringer for de voksne

Utfordringen er å finne balansepunktet mellom hensynet til barnets frihet og hensynet til fellesskapet rundt barnet. Barnehagebarnet og skoleeleven skal få framføre sine argumenter, men de må samtidig lære seg demokratiets spilleregler og innordne seg fellesskapets krav og forpliktelser. Målet er barnet som mestrer å avveie egeninteressen mot fellesinteressen – eleven som klarer å holde sitt ego i tømme når andres behov bør stilles først.

De voksnes utfordring er å møte barnet på de forskjellige arenaer og oppfatte det som et fullverdig menneske i det livet det lever. Derfor må de voksne ha et gjennomtenkt pedagogisk og etisk handlingssett hva enten det handler om å "høre barnets stemme" i familien, barnehagen, skolen eller barnevernet.

Utfordringer for barna

Utfordringene retter seg likevel ikke bare mot de voksne. Til forskjell fra tidligere generasjoner må barn og unge selv velge hvilke

sammenhenger og fellesskap de vil inngå i. Der det meste av livet tidligere kunne planlegges som et helhetlig livsprosjekt, har det i dag mer preg av å være fragmentert i mindre enkeltprosjekter. Det er opp til den enkelte å finne en sammenheng. Voksen-samfunnet må legge til rette for fellesskaps-ordninger som tar vare på den enkeltes individualitet og samtidig skaper tilhørighet og integrasjon.

Om foreldrene har mistet mye av sin tradisjonelle makt over barna, har deres oppdrager-gjerning på ingen måte gått ut på dato. Tvert imot. Nettopp i en tid der vi dyrker individualitet og selvstendighet og der oppvekstkonteksten er langt mer kompleks enn tidligere, er foreldrenes oppdragerrolle uvurderlig. Slik foreldrene gjennom alle tider har vært barnets primære oppdragere og veiledere, er de det fortsatt. Det er de, bare de, som kjenner barnets utvikling og behov fra dag til dag, år for år.

Det hører til foreldrenes oppdragermandat at det er de som primært kan støtte, oppmuntre, hjelpe og heie fram barnet, men så er det også de som er barnets fortrolige, som besitter lytteposten og kan gripe inn når vansker og problemer oppstår.

Det er da viktig at de kan søke råd og veiledning, at de ikke står alene. Program for foreldreveiledning kan bidra med popularisert formidling av relevant forskning knyttet både til barnets individuelle behov og til det samfunnet og den kulturen det vokser opp i.

UNG.NO

” Jeg får ikke bestemme en jævla drit! Jeg er 14år og får ikke låse døra til rommet mitt!!!
O Å når kjæresten min er på besøk, kommer mamma ned på rommet mitt hele tiden å sier at hu har glemt noe på rommet mitt!!!
Jeg blir GAAAAL!!! Jeg skjønner ikke hvorfor vi ikke kan bestemme om vi vil flytte ut eller ikke? ”

” Jeg synes det er bra at foreldre setter grenser. Mine gjør ikke det, og jeg skulle faktisk ønske at de av og til satt foten ned og sa ”Nei, det der får du faktisk ikke gjøre. ”

(Sitatene er ikke en del av artikkelen)

FAMILIEN OG BARNEVERNTJENESTEN

Av Terje Ogden, forskningsdirektør, Adferdssenteret

Antall barnevernsaker øker, og stadig flere barn får tiltak. Dette er en utfordring for barneverntjenesten. Spørsmålet er hvor mange barn som egentlig trenger barnevernets hjelp og beskyttelse, og om den store saksmengden gjør det vanskelig å holde fokus på de barna som trenger det mest.

I strømmen av barnevernsaker er det en fare for at de mest utsatte barna ikke blir oppdaget. Det er derfor et viktig spørsmål om det er behov for en sanering av barnevernets oppgaver.

En annen utfordring for barneverntjenesten er at vi må styrke innsatsen for å bevare familien. Mye tyder på at den norske kjernefamilien er under press, noe som blant annet kommer til uttrykk i det høye antallet samlivsbrudd i barnefamilier. Det har ringvirkninger for barn, både når det gjelder omsorgssituasjon, oppdragelse og atferd.

Det er også en klar sammenheng mellom familiestruktur og hvordan barn fungerer hjemme, i barnehagen og i skolen. Når barnefamilier står i fare for å ”gå opp i limingen”, er det noen viktige mottiltak vi kan sette inn: Vi kan styrke oppdragsferdighetene til foreldrene og samtidig forebygge samlivsbrudd med parsamtaler og veiledning. Forskningen tyder på at familien er nøkkelen til en god start i livet for alle barn, enten vi snakker om biologisk eller psykologisk foreldreskap.

Risikoen for samlivsbrudd øker imidlertid raskt i barnets første leveår, samtidig som barnas utvikling i denne perioden er sterkt avhengig av positive påvirkninger i miljøet. Dette er selvsagt ikke et argument for at familier skal holde sammen for enhver pris, men understreker behovet for tidlig innsats. Når barn vokser opp i risikofamilier eller -miljøer, er det behov for å oppdage det tidlig og gripe inn raskt. Dette er en tredje utfordring.

Hvordan hjelper vi best barna?

Spørsmålet om hvordan barneverntjenesten kan hjelpe utsatte barn uten å gjøre vondt verre, er nært knyttet til denne utfordringen. På den ene siden kan barnevernet sette inn hjelpetiltak som verken er målrettede eller virksomme, og på den andre siden kan de overta omsorgen for barn i saker hvor familierettede tiltak hadde vært et bedre alternativ. Vi har også eksempler på at omsorgsovertakelser ikke er noen garanti for en trygg oppvekst.

Sett fra barnets perspektiv er det behov for sømløse tjenester. Hvis forebyggende tiltak som griper lite inn, ikke virker, må vi supplere og erstatte dem med mer intensive og omfattende tjenester. Det er derfor i det statlige barnevernets interesse å bidra til å styrke kompetansen og kvaliteten til de kommunale tjenestene slik at flest mulig barn får hjelp i sitt hjemmemiljø og på lavest virksomme tiltaksnivå. Et velfungerende kommunalt barnevern fører til mindre problemtransport og mindre press på statlige tiltak og tjenester.

Økning i antall meldinger til barnevernet – behov for sanering?

I 2010 mottok nesten 50 000 barn tiltak fra barnevernet. Det er 3 300 flere enn året før. Samtidig økte brutto driftsutgifter til det kommunale barnevernet til 7,7 milliarder kroner. Statistisk sentralbyrå konstaterer at det er den største årlige veksten siden den nye barnevernloven kom i 1993.

I alt fikk 3 prosent av norske barn under 18 år tiltak i 2010. Tallet på barn med tiltak økte i alle aldersgrupper, men den største prosentvise økningen var i aldersgruppen 18–22 år, og utgjorde cirka 11 prosent av alle barn under tiltak. Selv om meldingene fra barnehagene økte med 13 prosent fra 2009, så utgjorde de bare rundt 4 prosent av meldingene som førte til undersøkelse. De yngste barna utgjør fremdeles en liten gruppe i forhold til de eldre, og 13–17-åringene er fremdeles den tallmessig største gruppen.

Barnevernet startet 32 900 undersøkelser i 2010, noe som er en økning på 9 prosent fra året før og tilsvarer 2 700 saker. Over halvparten av meldingene som førte til undersøkelser, kom fra foreldrene, skolen, barneverntjenesten og politi/lensmann. I over halvparten

av undersøkelsene ble forhold i hjemmet oppgitt som grunn, mens omsorgssvikt/mishandling ble oppgitt i hver fjerde undersøkelse. I 14 prosent av undersøkelsene var atferdsavvik hos barnet årsak til undersøkelsen. Forhold i hjemmet kan dreie seg om rusmisbruk, psykiske problemer og alvorlige samlivskonflikter. Men økonomiske og praktiske problemer i barnefamilier inngår også, der kanskje andre velferdsordninger kunne ha vært vurdert.

Ved utgangen av 2010 var 12 500 barn plassert utenfor familien, enten som hjelpe- eller omsorgstiltak, og syv av ti var plassert i fosterhjem. Men det er i stor grad økningen i antall hjelpetiltak som forklarer veksten i tiltak i barnevernet. Det framgår av tall fra SSB som viser at av 49 800 barn som mottok tiltak fra barnevernet, fikk cirka 42 000 eller 84 prosent hjelpetiltak. Det kan dreie seg om besøkshjem og økonomisk hjelp blant annet til barnehage eller skolefritidsordning.

Av alle barn med tiltak fikk 34 prosent råd og veiledning, 23 prosent besøkshjem og 21 prosent økonomisk hjelp. Og av 13 700 nye barn i barnevernet i 2010 mottok mer enn 42 prosent råd og rettledning.

Som disse tallene viser, griper de fleste av barnevernets hjelpetiltak relativt lite inn og er av kort varighet. Mye tyder også på at slike tiltak kan være uegnet til å løse barnas og familiens problemer på lengre sikt. Det er derfor mulig at mange av familiene forblir i barnevernets søkelys i tilfelle barnas situasjon skulle forverre seg. Henvisnings- eller meldingsmønsteret og hjelpetiltakenes karakter kan tyde på at barnevernet er i ferd med å bli en utvidet velferdsordning, der de ansatte bruker mye av sin kapasitet og kompetanse på å utrede saker som ikke fører til tiltak.

Det er også mulig at mange av hjelpetiltakene kunne vært formidlet til familiene uten å legge beslag på barnevernets kapasitet. Det er derfor behov for å stille spørsmål ved om det er behov for en sanering av barnevernets oppgaver slik at det får mer kapasitet til å fokusere mer på barna som trenger det mest, og der behovet for beskyttelse og omsorg er utvetydig.

Den norske familien under press?

Det er en økende tendens til samlivsbrudd blant gifte og samboende foreldre, og det kan ha konsekvenser for barnevernets fokus og oppgaver. I 2010 ble det inngått 23 600 ekteskap, mens 10 200 ektepar ble skilt og 11 700 ble separerte.

Mange samlivsbrudd berører barn. I 2009 var det cirka 2 900 barnløse ektepar som skilte seg, mens 1 900 hadde ett barn, 3 500 hadde to barn og 1 600 hadde tre barn. Cirka 400 hadde fire barn eller flere. Så selv om barn av og til beskrives som limet som holder foreldrene sammen, så involverer et flertall av norske skilsmisser ett eller flere barn. Det illustreres også av tallene fra 2008 som viser at 10 158 skilsmisser berørte 9 950 barn.

Den kumulative effekten av disse tallene betyr at det er langt flere barn som opplever samlivsbrudd enn det som framgår av den årlige skilsmissestatistikken. I en landsrepresentativ undersøkelse som SSB gjennomførte i 2003, oppga 18 prosent av menn i alderen 23–28 år og 23 prosent av kvinner i alderen 20–25 år at de hadde opplevd foreldrebrudd fram til de fylte 17 år. Mye tyder på at barn som har opplevd samlivsbrudd hos foreldrene, sliter mer og over en lengre periode enn man tidligere har vært oppmerksomme på.

Barn og foreldre er mindre praktisk avhengige

Endringene i den norske familiestrukturen tyder på at familiene krymper, og at det blir et økende antall eneforsørgere og stefamilier. Familiens betydning som praktisk og sosial læringsarena synes også å ha avtatt. Vi kan snakke om en funksjonstømming av familien som innebærer at barn og foreldre er mindre praktisk avhengig av hverandre enn før. De tilbringer mindre tid sammen og har færre fellesaktiviteter. Mobiltelefonen har blitt et stadig viktigere forbindelsesledd mellom foreldre og barn.

Likevel er foreldre og barn like følelsesmessig avhengig av hverandre som før, og sterke emosjonelle og sosiale bånd holder sammen både biologiske familier, foster- og adoptivfamilier.

”... til barna skiller oss ad”

Risikoen for samlivsbrudd og konflikter øker raskt i barns første leveår, og det ser ut til at familiestrukturen påvirker sannsynligheten for at barn og foreldre har problemer. Eneforsørgere og til en viss grad stefamilier er særlig utsatt.

I en norsk undersøkelse blant et representativt utvalg av norske barnefamilier viste det seg at partnerforholdet for de fleste fungerende bra mens barna var helt små (Nærde, Janson & Ogden, 2011). På utsagnet ”Jeg er svært lykkelig i mitt parforhold”, svarte 96,6 prosent av mødrene og 96 prosent av fedrene at de var svært enig, enig eller litt enig. Studier fra andre land viser imidlertid at samlivet etter hvert blir mer krevende for foreldre, og at mange velger å gå fra hverandre.

Flere samlivsbrudd fremover

Hvis vi skal ta utviklingen i andre land som en indikasjon på hvordan bildet kommer til å se ut i Norge, tyder mye på at antall samlivsbrudd vil øke. I Storbritannia og USA er stadig flere par misfornøyde med sitt ekteskap eller samboerforhold, og det er en økende tendens til samlivsbrudd.

Det er mer sannsynlig at barn av foreldre som går fra hverandre, selv opplever samlivsbrudd, og derfor vil brudd berøre stadig flere barn. Det viser seg også at andelen samboere øker mer enn andelen som gifter seg, og det er flest samboere som går fra hverandre. Samtidig er det åpenbart at foreldre som har aleneansvar for barn, eller som etablerer seg i nye forhold, kan ha det vanskelig.

Problemene varierer med familiestrukturen

Internasjonale undersøkelser viser også at barn og foreldres problemer varierer med familiestruktur. En undersøkelse fra Storbritannia registrerte dårlig begrepsutvikling hos barn for 9 prosent av gifte foreldre, 13 prosent av samboende foreldre, 19 prosent av eneforsørgere og 23 prosent av steforeldre. Tilsvarende tall for atferdsproblemer hos barn var 5 prosent for gifte, 10 prosent for samboende, og 15 prosent for eneforsørgere eller steforeldre (Kiernan & Huerta, 2008). En annen undersøkelse fra Storbritannia viste at antall mødre som hadde depresjon når barnet var fem år, var 10 prosent for gifte mødre, 15 prosent for samboende mødre, 19 prosent for stemødre og 23 prosent for eneforsørgende mødre (Layard & Dunn, 2009).

Den norske studien "Barns sosiale utvikling" viste også sammenhenger mellom familiestruktur og barnas observerte problemer ved seks-månedersalderen. Foreldrene til 1 159

barn svarte på spørsmål om barnet "sutrer, skriker, raser, er hissig, irritert og/eller sta". På en skala fra 0 til 6 hadde gifte og samboende foreldre i gjennomsnitt observert 1,9 problemer, samboende foreldre 2,2 og eneforsørgere 2,5 problemer (Nærde mfl., 2011).

Vi vet imidlertid ikke om det er familiestrukturen som skaper problemer for mødre og barn, om barnas og foreldrenes problemer fører til samlivsbrudd, eller om andre underliggende forhold påvirker både familiestruktur og problemutvikling hos mødre og barn. Tallene tyder imidlertid på at det er noen familietyper som møter større utfordringer enn andre, også når vi tar i betraktning at presset på den norske barnefamilien har økt. Det gjelder særlig eneforsørgere som må fylle begge foreldrerollene, men også stefamilier der en ny partner skal tilpasse seg og definere sin rolle i en etablert familiestruktur.

Konsekvenser av samlivsbrudd

Samlivsbrudd kan ha negative konsekvenser for foreldrene, for eksempel dårlig økonomi, økt konfliktnivå mellom foreldrene, stress og depresjoner. Samlivsbrudd kan også ha negative konsekvenser for barna på grunn av økt stress i forholdet mellom foreldre og barn. Barna kan reagere med å få depresjon, å utagere og å få problemer på skolen. Foreldrenes nye partnere kan også bli en del av konflikten med barna.

Selv om barns atferdsproblemer synes å øke ved samlivsbrudd, avtar de for de fleste barn omtrent to år etter bruddet, og cirka 2/3 kommer fra det uten varige problemer. Det betyr imidlertid at det til enhver tid er mange norske barn som befinner seg i en turbulent overgangsfase når foreldrene skiller lag. Det mest avgjørende for barnas atferd og reaksjoner er konfliktnivået mellom foreldre-

ne etter samlivsbruddet, og om de har muligheter for å beholde kontakten med begge foreldrene.

Fars rolle

Et positivt trekk i det norske familiebildet er tendensen til at "far vender tilbake". Stadig flere fedre engasjerer seg i sine barns liv. Farsrollen er i endring fra å være en økonomisk støttespiller til at far er omsorgsfull og tilgjengelig for sine barn. Fedre synes å være mer involvert i forhold til sine barn hvis mødrene også er det, hvis de har en god partnerrelasjon og kommer tidlig inn i barnas liv.

Men engasjerte fedre kan også bety større konflikter i spørsmål om barnefordeling og omsorgsansvar. Det viser seg at mange barn mister kontakten med far etter samlivsbrudd, noe som er uheldig med mindre fedrene er antisosiale og påvirker barna negativt.

Endret forhold mellom barn og foreldre

En svensk undersøkelse som tok for seg oppdragelse over tre generasjoner, 1958, 1981 og 2011, tydet på at barns forhold til sine foreldre er i endring (Stattin, 2011). I dag blir ikke barn straffet fysisk, foreldrene krever ikke automatisk lydighet av dem, og barna oppfatter foreldrene som mindre strenge. Ifølge barna selv betrakter barn i dag begge foreldrene som autoritetsfigurer, de respekterer foreldrene, og begge foreldrene bestemmer hjemme. Fremdeles støtter barna seg mest på mor, men far har fått en viktigere rolle. Dagens barn kan vise negative følelser overfor sine foreldre, noe som var langt vanskeligere i 1958. Den gangen svarte foreldrene at de ikke ønsket å oppdra sine barn på samme måte som de selv hadde blitt oppdratt, men i dag

har de en større tilbøyelighet til å vurdere det som en mulighet.

Særlige utfordringer for barn og barnevern

En særlig utfordring for barnevernet er barn av foreldre som har alvorlige psykiske problemer, eller som misbruker rusmidler. Hele 15 000 barn av psykisk syke foreldre er under behandling i spesialisthelsetjenesten. Av 10 000 nye barn i barneverntjenesten i 2006 fikk 8 prosent tiltak fordi foreldrene var psykiske syke, og 6 prosent fordi foreldrene var rusmisbrukere.

Det er også et kjent problem at det er barn som utsettes for eller er vitne til vold i hjemmet, men omfanget og inngrepskriteriene er uklare. Det er en betydelig utfordring for barnevernet å identifisere og hjelpe disse barna tidsnok, og kunnskapsbehovet på området er stort.

Barnevernets ambivalente forhold til foreldrene

I barnevernets perspektiv er familien både en del av problemet og en del av løsningen. På den ene siden forsøker barnevernet å hjelpe barn ved å styrke familien gjennom hjelpetiltak, og på den andre siden må barnevernet beskytte barn ved å ta omsorgsansvar og plassere dem utenfor hjemmet. Det er stor usikkerhet og uenighet om hvor grensen går mellom hjelpetiltak i familien og omsorgsovertakelse.

Vi kan skille mellom et pessimistisk og optimistisk perspektiv på foreldre. Foreldrepessimistene hevder at hjelpetiltak er utilstrekkelige, og at de altfor ofte utsetter den uunngåelige beslutningen om omsorgsovertakelse.

For dem er hjelpetiltak ofte bare en form for utsettelse eller et uttrykk for en trinnvis omsorgsovertakelse. Foreldreoptimistene hevder at grensene mellom hjelpetiltak og omsorgstiltak ikke er definert én gang for alle, men er avhengig av treffsikkerheten og kvaliteten til hjelptiltak.

Begge gruppene har vektige innvendinger mot mange av barnevernets hjelpetiltak, som de mener er mangelfulle, kvantitativt så vel som kvalitativt. Men mens optimistene vil styrke hjelpetiltakene og gjøre dem mer virksomme, vil pessimistene dempe bruken av dem og oftere satse på omsorgsovertakelser.

Hjelpetilbud til barnefamiliene

Blant de universelle tiltakene for å styrke barnefamiliene inngår forebygging som bidrar til å forberede mødre og fedre på foreldre-rollen gjennom kurs, undervisning og veiledning. Barnevernet kan også stille opp med tilbud om avlastning, samt økonomiske og praktiske støttetiltak for barnefamilier.

Et annet tilbud formidles av familievernkontorene og handler om hjelp til foreldre som har samlivsproblemer eller opplever vedvarende stress og konflikter. Selv om 12 000 saker i 2009 handlet om å styrke parforholdet, så berørte samtaler og samarbeid om barn 14 100 familievern saker. Mye ligger til rette for mer samarbeid og en bedre koordinering mellom barnevernet og familievernet.

Et tredje tilbud er behandling og støtte til foreldre som har barn med funksjonshemninger eller atferdsvansker (for eksempel Marte Meo, ICDP, PMTO og MST). Når det gjelder hjelp til foreldre som har psykiske problemer, rusproblemer og voldsproblemer, er situasjonen langt mer uavklart.

Hvorfor tidlig intervensjon er viktig

Det er påvist at det finnes kritiske, sensitive eller optimale perioder hvor barns utvikling er sterkt avhengig av påvirkninger fra miljøet. Slike perioder har blitt påvist for utviklingen av sensoriske systemer og språkutvikling, og tidlig omsorg er kritisk for barns sosiale og emosjonelle utvikling. Det er derfor økt oppmerksomhet på å avdekke problemer og behov tidlig og å gripe inn tidlig.

Samtidig er det viktig å understreke at det har liten verdi å avdekke barns problemer tidlig hvis en slik kartlegging ikke følges opp med tiltak. Men tidlig forebyggende innsats er avgjørende både av hensyn til barnets utvikling og fordi risikoen for familiekonflikter og samlivsbrudd øker raskt i de første årene av barnets liv.

Dårlig utbygde tilbud til de yngste

Samtidig viser det seg at tilbudene til utsatte barn er dårlig utbygd. Det er for eksempel en betydelig underdekning av psykiatriske behandlingstilbud i de yngste aldersgruppene, og en markant økning i behandlingsraten når barna begynner på skolen (Kristofersen, 2007). Barnehagene oppdager og reagerer i liten grad på små barns egne problemer eller familieproblemer, og skolene oppdager i noe større grad vanskene når barna ikke klarer å tilpasse seg skolesituasjonen. Men også barn i skolealder møtes ofte med en "vente-og-se"-holdning, selv om det er flere skolebarn enn førskolebarn som får spesialpedagogiske tiltak og flere som meldes til barnevernet.

Behovet for nye tiltak

De siste ti årene er det utført et systematisk forsøks-, forsknings- og utviklingsarbeid knyttet til implementeringen av nye familie-

og nærmiljøbaserte tiltak i arbeidet med alvorlige atferdsproblemer blant barn og unge (Ogden, 2010). Arbeidet har ført til mer treffsikre og virksomme tiltak og tjenester, gjort tilbudene mer tilgjengelige, gitt økt kompetanse og mer kunnskap om og forståelse av atferdsproblemer. En tilsvarende forsknings- og utviklingsstrategi bør anvendes på andre uløste oppgaver i barneverntjenesten og tjenestene som barnevernet samarbeider med.

Behovet er særlig stort på områder der kriteriene for inngrep og hjelp er uklare, og der praksis i liten grad gir de forventede resultatene. Det gjelder barn som har vært utsatt for traumatiske opplevelser, blant annet omsorgssvikt, mishandling og overgrep, barn som har foreldre som er psykisk syke eller rusmisbrukere, og barn som selv har rusproblemer eller alvorlige atferdsproblemer, ofte med betydelige tilleggsvansker.

"Alle vil samordne, men ingen vil samordnes"

Et helhetsperspektiv på utsatte barn viser at det på mange måter er etablert kunstige skillelinjer mellom psykisk helsevern, barnevern, familievern og skolens støtteapparat. Barns problemer er ofte sammensatte og sammenvevde, mens barne- og ungdomstjenestene fungerer som et løst sammenkoblet system.

De ulike tjenestene søker samarbeid når de trenger det for å løse egne prioriterte oppgaver, men er ikke alltid like imøtekomende når andre tjenester inviterer til felles innsats eller samfinansiering. Flatø-utvalget (2009) peker på at samarbeidsproblemer mellom tjenester og etater blant annet skyldes at ingen har et formelt koordineringsansvar overfor brukerne. Tjenestene beskrives i stor grad som fragmentert i ulike etater

og forvaltningsnivåer, slik at det lett oppstår brudd i overgangssituasjonene, som for eksempel mellom barnehage og skole. Kvaliteten på hjelpen er derfor ofte mer et resultat av enkeltpersoners innsats enn av et velfungerende system.

Brukerne opplever terskelen for tilgang til psykisk helsehjelp som høy, og det mangler systemer for tidlig intervensjon. Regelverket blir ofte tolket unødig innskrenkende og ser ikke ut til å gi en felles plattform for flerfaglig samarbeid. Det fører til at de ulike deltjenestene i stor utstrekning bare tar ansvar innenfor eget område, og at samarbeidet begrenser seg til det som skal til for å fremme egen oppgaveløsning.

Det virker også som om finansieringssystemet hemmer samarbeid, og det er mulig at ressursknapphet fører til at tjenestene blir opptatt av å avgrense egne oppgaver og skyve fra seg problemer som andre instanser kan ta (NOU 2009: 22).

Familietiltak er førstevalget

Når barneverntjenesten avdekker at barn har blitt utsatt for mishandling, har de som regel fokus på den relative risikoen for ny mishandling og på omsorgsplasseringer av barn.

Sett fra et utviklingspsykologisk perspektiv bør barneverntjenesten også kartlegge og behandle mishandling og omsorgssvikt som et spørsmål om barns helse og utvikling innenfor rammene av en familiekrise. Barn kan tidlig utvikle alvorlige psykiske helseproblemer, og barn som har blitt utsatt for mishandling, viser tegn på posttraumatisk stresslidelse. De kan imidlertid klare seg bra hvis de får tidlig og adekvat hjelp kombinert med pålitelige og omsorgsfulle relasjoner til støttende omsorgspersoner (Jensen, 2011).

Det betyr at omsorgsovertakelse og miljøskifte ofte er et nødvendig, men ikke tilstrekkelig tiltak for å hjelpe barn som har vært utsatt for omsorgssvikt, mishandling eller overgrep. Akutt plassering kan noen ganger gjøre vondt verre hvis det innebærer stadige flyttinger. Og forlenget separasjon fra viktige omsorgspersoner og gjentatte brudd og nye kontakter med omsorgspersoner kan være emosjonelt belastende og føre til varige problemer.

Familien er nøkkelen til endringer

Når barneverntjenesten overtar omsorgen for barn er det viktig å forebygge brå forandringer som gjentatte flyttinger og høy utskifting (turnover) av omsorgspersoner. Enten arbeidet foregår innenfor rammene av barns ordinære familie eller andre trygge og stabile omsorgsrelasjoner, så er det behov for en systematisk behandlingsinnsats rettet mot barnet, som tar utgangspunkt i barnets problemer og bidrar til å styrke mestringsferdigheter og kompetanse.

Eksempler på tidlig intervensjon i forhold til risikoutsatte barn er David Olds "Nurse home visiting program", der målsettingene er å fremme vordende mødres helse under graviditeten, å fremme barns helse og utvikling gjennom å forebygge dysfunksjonell omsorg og oppdragelse, samt å hjelpe mødre med å legge framtidsplaner, blant annet i forhold til utdanning og arbeid (Olds mfl., 2002). Et annet tilbud kan være traumebehandling av barn som har vært utsatt for alvorlig omsorgssvikt (sosial deprivasjon), mishandling og overgrep.

Arbeidet med barns problemer i familien bør ha fokus på prosesser som leder til positive endringer for barnet. Det kan dreie seg om å

styrke foreldrenes omsorgskompetanse eller oppdragelsesferdigheter. For barn med atferdsproblemer kan det dreie seg om at foreldrene involverer seg mer i barnet på positive måter, at de oppmuntrer barnets ferdigheter, følger bedre med på hva barnet foretar seg, og begrenser kontakten med negative venner.

Familien, i betydningen biologisk familie, fosterfamilie eller adoptivfamilie, er nøkkelen til langsiktige endringer i barns og omsorgsgiveres atferd. Når det er mulig, bør arbeidet med barns problemer og kompetanse foregå innenfor rammene av barnas familie og sosiale nettverk, inkludert barnehage eller skole. Tiltak og tjenester bør i tillegg være målrettede og kunnskapsdrevne og så langt det er mulig, bygge på og evalueres gjennom forskning. Kunnskapsbaserte intervensjoner bør med andre ord utgjøre fundamentet for utviklingsarbeidet i barneverntjenesten.

UNG.NO

” Jeg har ikke skilte foreldre. Men noen ganger ønsker jeg at jeg hadde det, fordi det virker bedre om de ikke er sammen. De gjør aldri noe sammen, og krangler hele tiden...! ”

(jente 15 år)

(Sitatet er ikke en del av artikkelen)

BARN OG UNGE SOM VOKSER OPP MED VOLD I FAMILIEN

Av Monica Korsbrekke, rådgiver, Bufdir og Line Lindsetmo, seniorrådgiver, Bufdir

Familien er den viktigste arena for barns vekst og utvikling. Kjernen i FNs barnekonvensjon er at alle barn skal ha det best mulig når de er barn – både ute og hjemme med foreldre og familie. Det er mange definisjoner av vold, men enkelt oppsummert kan vold være fysisk, psykisk eller seksuell og bestå av kontrollerende atferd.

Staten har ansvaret for å beskytte barn mot fysisk eller psykisk mishandling, forsømmelse eller utnyttelse fra foreldre og andre omsorgspersoner. Barn har også rett til beskyttelse mot alle former for seksuell utnyttelse og misbruk. Barnekonvensjonen pålegger staten å sette i verk alle nødvendige tiltak for å få dette til. En god barndom er som en "livspolise" når det gjelder barnets utvikling og livskvalitet senere i livet.

Hvor mange barn utsettes for vold og overgrep?

Den første omfangsundersøkelsen av fysisk vold, seksuelle overgrep og vitneerfaringer blant barn og unge ble foretatt av NOVA i 2007 (Mossige og Stefansen, 2007), og tok utgangspunkt i avgangselever ved 67 videregående skoler i landet. En av hovedkonklusjonene var at bare en liten andel av ungdommene (to prosent) hadde vært utsatt for høyfrekvent vold, det vil si blitt slått mer enn ti ganger. Det var flere som rapporterte om vold, og flere som oppga vold fra mor enn vold fra far (henholdsvis 19 og 13 prosent).

Andelen som oppga minst ett tilfelle av fysisk vold fra en forelder var 25 prosent.

Hver tiende ungdom oppga at de hadde sett eller hørt minst en av foreldrene bli utsatt for fysisk vold i løpet av oppveksten. Når det gjelder seksuelle overgrep, oppga 22 prosent av jentene og 8 prosent av guttene at de var blitt utsatt for et seksuelt overgrep, mens mer alvorlige seksuelle krenkelser var mindre utbredt for begge kjønn (henholdsvis 15 prosent av jentene og 7 prosent av guttene).

En liten andel av voldsutsatte barn og unge kommer i kontakt med krisesentrene eller krisesentertilbudet, for eksempel ved at mor tar med barna og rømmer fra en akutt voldssituasjon. Ifølge registreringene som gjøres ved sentrene, var det i 2010 til sammen 1 994 barn med til et krisesenter sammen med mor (Sentio Research, 2011).

Hvem blir utsatt for vold?

En stor del av de barna som er utsatt for vold, er også i risikozonen for andre skadelige oppvekstfaktorer. Undersøkelser viser at jo flere belastningsfaktorer som barnet lever under i familien, som vold, sosioøkonomiske vansker/fattigdom, rus og psykisk sykdom blant foreldrene, jo større skade tar barnet (Felitti et al., 1998; Finkelhor, 2007).

Konsekvenser av vold

Barn tar både fysisk og psykisk skade av å leve med vold i familien. Volden har konsekvenser for utviklingen av hjernen og nervesystemet, tilknytningen til omsorgsperso-

nene, hukommelse og læring, selvbilde, sosial fungering, samt fysisk og psykisk helse. I tillegg øker sjansene for selv å bli voldsutsatt eller voldsutøver hvis man har vokst opp med vold i familien.

Trygge omgivelser og trygge hjem vil ofte være en betingelse for kognitiv vekst og kreativitet hos barn og unge. En oppvekst med vold vil særlig kunne skade de hjernestrukturene og forbindelsene som gir kontroll over aggresjon, arkiverer hukommelsesmateriale og gjør oss i stand til å tolke og reagere adekvat på sosiale signaler fra andre (Wolfe et al., 2003; Teicher, 2006). Utrygge barn vil i tillegg til problemer med konsentrasjon og

læring, ha problemer med fritiden og det sosiale livet med venner.

Forskning viser at det kan være like skadelig å være vitne til vold i hjemmet som å være direkte utsatt for vold fra en av foreldrene. Et barn er ikke bare et vitne til vold som skjer i hjemmet, men opplever volden med alle sine sanser. Og barn får med seg mer enn voksne tror. Mange barn, særlig de eldre, forsøker å påvirke situasjonen direkte ved for eksempel å ringe til politiet, gå til naboen og be om hjelp, eller forsøke å beskytte mor med sin egen kropp (Øverlien og Hyden, 2009). Ifølge forsker og allmennlege Anna Luise Kirkengen blir barn som vokser opp i familier som er preget av grenseløshet og respektløshet, ofte syke som voksne (Kirkengen, 2005). I et intervju i forbindelse med boklanseringen uttalte Kirkengen at en oppvekst i en familieatmosfære med vold, forakt, avmakt og fare er å betrakte som "barn-domsforgiftning".

Hvorfor klarer noen seg bra?

Forskning viser at det går bra med mange av de barna som har vært utsatt for vold. Samtidig viser det seg at en meget stor andel av de som får alvorlige psykiske langstidsproblemer, nettopp er personer som har vært utsatt for vold i barndommen (Raundalen, 2009).

Hvorfor klarer noen barn seg bra til tross for svært dårlig oppvekstmiljø, mens andre får alvorlige problemer? Begrepet resiliens viser til sunn eller god tilpasning til tross for at man har vært utsatt for alvorlige psykososiale belastninger. Resiliensforskningen legger vekt på at resiliens både inkluderer individuelle egenskaper og prosesser hos barna og forhold ved miljøet rundt barnet. Resiliens er

altså ikke statiske egenskaper hos barna, men oppstår i samspill mellom barnet og omgivelsene (Waaktaar, 2010).

Hvilke faktorer er viktige for at utsatte barn skal klare seg bra?

Undersøkelser viser at individuelle faktorer som evnen til å regulere følelser og behov, god selvfølelse, konstruktive mestringsstrategier, sosiale ferdigheter, kreativitet og å oppleve mening og sammenheng i livet er sentrale beskyttelsesfaktorer for barn og unge som opplever livsbelastninger (Waaktaar, 2010).

En del av forklaringen på at noen klarer seg gjennom store påkjenninger finner man også i personens familie og nettverk. I familien pekes det på stabile tilknytningsforhold, meningsfulle aktiviteter, positive forventninger, støttende samhandling, samt struktur og forutsigbarhet som viktige beskyttelsesfaktorer. Andre forhold ved barnets miljø som trekkes frem er betydningen av støttende venner, skole, positive mestringserfaringer og rollemodeller, samt et trygt nærmiljø med arenaer der barnet kan få mulighet til å påvirke og bidra konstruktivt (Waaktaar, 2010).

Det viser seg at et fellestrekk hos barn som har klart seg bra til tross for vanskelige oppvekstbetingelser, er at de har hatt en trygg relasjon til en voksen, at det har vært noen som har sett og brydd seg om barnet (Waaktaar, 2010). Dette er viktig kunnskap når man skal lage gode forebyggende og helsefremmende tiltak for barn som befinner seg i risikosituasjoner.

ÆRESRELATERT VOLD OG KOMPETANSETEAMET MOT TVANGSEKTESKAP

Regjeringen har gjennom handlingsplaner mot tvangsekteskap (den siste fra 2008–2011) satt fokus på tvangsekteskap og annen æresrelatert vold. Dette er en type vold i nære relasjoner som på flere måter skiller seg fra annen vold:

- Volden har som mål å beskytte eller gjenopprette familiens ære
- Storfamilien og andre personer innenfor samme etniske miljø ser ofte volden som legitim og nødvendig
- Det er flere medvirkere og utøvere av volden
- Den utsatte blir stående alene uten støtte fra familie eller nettverket rundt familien

Kompetanseteamet mot tvangsekteskap gir råd og veiledning til hjelpeapparatet i saker som omhandler æresrelatert vold og tvangsekteskap. I 2010 hadde kompetanseteamet i alt 378 henvendelser som omhandlet æresrelatert vold, blant annet gjennomført tvangsekteskap eller frykt for tvangsekteskap, etterlatte i utlandet, vold, trusler og ekstrem kontroll. Av disse henvendelsene gjaldt 37 prosent unge under 18 år .

DELTAKELSE OG MEDVIRKNING

Fritid og fritidsinteresser utgjør en stadig viktigere dimensjon i barn og unges hverdag. Når barna deltar i organisasjoner og fritidsaktiviteter, får de nye muligheter og økte ferdigheter, men de får også sosial kompetanse og opplever tilhørighet og fellesskap. Mens ungdomstiden tradisjonelt er blitt oppfattet som en overgang til voksenlivet, hvor utdanning og arbeid står sentralt, har fritiden i den senere tid fått større fokus og betydning. Vi oppfatter i dag snarere ungdomsårene som en periode der de unge driver med egne aktiviteter og utvikler sin identitet, enn som en forberedelse til voksenlivet.

Fritidsarenaene har stadig større betydning for barn og unges utvikling og tilfredshet, og de må derfor være tilgjengelige. Alle skal ha like muligheter til å delta, slik at vi verken ekskluderer enkeltindivider eller grupper av barn og ungdom og slik fratrar dem opplevelser, tilhørighet og utviklingsmuligheter. Offentlige myndigheter har innenfor sine respektive sektorområder ansvar for å sikre alle barn retten til organisasjons- og forsamlingsfrihet. Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet har som fagetat på likestillings- og ikke-diskrimineringsfeltet et særskilt ansvar for å ivareta og styrke utsatte barn og unges deltakelse, medinnflytelse og medbestemmelse.

Nye sosiale medier gir lett tilgang på informasjon og ytringsmuligheter, og har redusert barrierene for medvirkning. Norske barn ligger på europatoppen i bruk av digitale medier og benytter Internett og digitale medier før de begynner i 1. klasse. Dette gir muligheter, men medfører samtidig større forskjeller i mulig-

heten for å delta for de som ikke har tilgang til Internett.

Rettighetslovgivningen har blitt utvidet, og det er innført nye demokratiske tiltak som har bidratt til å gi barn og unge medinnflytelse og medbestemmelse i saker som direkte eller indirekte berører dem. Barn og unge skal ha mulighet til å uttale seg på egne premisser. Vi kan sikre at barn og unge får gitt uttrykk for sine ønsker og behov ved å legge økt vekt på brukermedvirkning i utformingen av det offentlige tjenestetilbudet.

Det vi oppfatter som god medvirkning i dag, kan framstå som utilstrekkelig i nær framtid. Dagens debatt om å senke stemmerettsalderen til 16 år illustrerer at grensene for barn og unges deltakelse og medvirkning ikke er konstante, men at vi må vurdere dem løpende og utvikle dem med sikte på forbedringer. En særlig utfordring er å sikre at hele befolkningen kan delta og medvirke, slik at ingen ekskluderes fra fellesskapet.

Dette kapitlet:

- gir innsikt i hvilken verdi og betydning det har for barn og unge å delta i samfunnet på egne premisser, og hvilke konsekvenser manglende medvirkning eller utestenging har for den enkelte og samfunnet
- gir opplysninger om ulike deltakelsesformer
- omtaler grupper i barne- og ungdomsbefolkningen som har særlige utfordringer i forhold til deltakelse og medvirkning
- viser til strategier som bidrar til at flere barn og unge deltar og medvirker
- redegjør for hvordan brukerundersøkelser kan være et verktøy for å sikre barn og unges innflytelse og medvirkning, illustrert med en brukerundersøkelse i barnevernet
- gir i et medvirkningsperspektiv innsikt i hvordan barn og unge bruker digitale medier, og belyser blant annet dilemmaet beskyttelse vs. kontroll i forhold til medvirkning.

FNs KONVENSJON om barnets rettigheter:

- Barnet har rett til fritt å gi uttrykk for egne synspunkter i alle forhold som vedrører barnet. Barnets synspunkter skal tillegges vekt i samsvar med dets alder og modenhet (artikkel 12).
- Barnet skal ha rett til ytringsfrihet. Retten skal omfatte frihet til å søke, motta og meddele opplysninger og ideer av ethvert slag, enten det skjer muntlig, skriftlig eller på trykk, i kunstnerisk form eller gjennom en hvilken som helst uttrykksmåte barnet måtte velge (artikkel 13)
- Barnet har rett til organisasjonsfrihet og frihet til å delta i fredelige forsamlinger (artikkel 15)
- Barnet har rett til å delta i lek og fritidsaktiviteter som passer for barnets alder (artikkel 31)
- Et barn som er fysisk eller psykisk utviklingshemmet, bør ha et fullverdig liv under forhold som sikrer verdighet, fremmer selvstendighet og bidrar til barnets aktive deltakelse i samfunnet (artikkel 23)
- Barnet har rett til en levestandard som er tilstrekkelig for barnets fysiske, psykiske, åndelige, moralske og sosiale utvikling (artikkel 27)

UNGDOM OG MEDVIRKNING

– et deltakelsesmønster i endring

Artikkelen er basert på et intervju med Guro Ødegård, *sosiolog, Institutt for samfunnsforskning*

Barn og unge organiserer seg i mindre grad enn før. Samtidig blir de mer engasjert i enkeltsaker, og vi ser en dreining mot et individualisert og spesialisert deltakelsesmønster. Et demokrati må beveges for å bevares, mener sosiolog Guro Ødegård.

De siste ti årene har barn og unge fått mer makt i samfunnet, blant annet som følge av ratifisering av FNs barnekonvensjon. De blir i langt større grad enn tidligere behandlet som meningsbærende aktører.

På samme tid ser vi at andelen unge som er medlemmer av en eller flere frivillige organisasjoner, er lavere enn for 20–30 år siden, særlig når det gjelder de mer samfunnsorienterte organisasjonene. Det betyr ikke nødvendigvis at ungdommen er mindre engasjert, men at deltakelsen viser seg i andre former.

Mer aksjonsrettet engasjement

Formene for politisk engasjement og meningsytringer endres, og utviklingen går mot en aksjons- og enkeltsaksorientert deltakelse. Saker som oppleves som viktige ”her og nå”, skaper større engasjement hos unge enn de store politiske spørsmålene, sier sosiolog Guro Ødegård ved Institutt for samfunnsforskning (ISF).

Vi går mot et individualisert og spesialisert politisk deltakelsesmønster. Det innebærer at ungdom i større grad velger å engasjere seg i aktiviteter som er løsrevet fra en kollektiv ramme, og at deltakelsen sjeldnere innebærer at de er engasjert i én sak eller én organisasjon over lengre tid.

Tidligere var de unge som var aktive i organisasjoner, også de som i størst grad var aktive i aksjoner. Mønsteret er ikke lenger så entydig. Deltakelsen spesialiseres ved at større grupper av ungdom er med i aksjoner uten å ha en forankring i en mer tradisjonell organisasjon.

– Det at aksjonsdeltakelsen øker, kan være med på å heve engasjementet og den politiske bevisstheten hos ungdom. Likevel utgjør politiske partier og andre organisasjoner viktige institusjoner i demokratiet, og vi er avhengig av at ungdom deltar også her, sier Ødegård.

Arenaer for mektiggjøring

Unge organisasjons- og valgdeltagelse ser ut til å ha stabilisert seg gjennom de siste ti årene. Den nedadgående kurven gjennom 1980- og 1990-tallet har med andre ord stoppet opp. Og deltakelsen er fortsatt svært høy sammenlignet med andre europeiske land. Ifølge Statistisk sentralbyrås levekårsundersøkelse er over 90 prosent av ungdom innom én eller flere organiserte aktiviteter. Kollektiv deltakelse er viktig av flere grunner.

– På individnivå handler deltakelse først og fremst om å ha en meningsfylt fritid. Demokratiskoleringen som måtte komme i kjølvannet, må ses på som en positiv bieffekt. Deltakelsen er med på å knytte bånd og skape tillit mellom mennesker som ellers ville vært ukjente for hverandre. Interessesfellesskapet binder dem sammen – til tross for alle andre ulikheter. Dette har stor betydning på samfunnsnivå. Deltakelsen fungerer som lim og bidrar til å opprette fellesskap og tillit – noe som styrker samfunnets sosiale kapital, sier Ødegård.

På individnivå er de frivillige organisasjonene også viktige som potensielle maktarenaer for unge. At det finnes institusjonelle kanaler for deltakelse i samfunnslivet, legger til rette for en mektiggjøring av ungdom. Men det er ikke bare muligheten for å delta som er avgjørende. Unge må også myndiggjøres – det vil si at de får en reell mulighet til å påvirke samfunnet. – Arenaer for mektiggjøring er en forutsetning for unges innflytelse. Men disse kanalene mister betydning hvis ikke det finnes et politisk mottaksapparat. Det er svært viktig at unge opplever å bli hørt, påpeker sosiologen.

Kommunale ungdomsråd

I avhandlingen *Motløs ungdom?* Nytt engasjement i et gammelt demokrati belyser Ødegård de kommunale ungdomsrådene som en viktig arena for mektiggjøring. Forskningen hennes viser at medlemmer i lokale ungdomsråd har en sterk opplevelse av politisk innflytelse. Responsen ungdommene møter fra politiske autoriteter, virker motiverende og er avgjørende for deres engasjement senere i livet.

Likevel er det relativt marginale grupper som får tilgang til ungdomsrådene. De er ikke åpne for alle som vil være med, og har dermed en uklar rolle som representanter for kommunens unge.

– Ungdomsrådene er utformet på voksne politikeres premisser. De blir initiert, organisert og styrt av lokale myndigheter. Har rådene fått monopol som politiske høringsorganer rundt omkring i kommunene? Tar ungdomsrådene ressurser og oppmerksomhet fra andre viktige ungdomsstemmer lokalt? Dette er spørsmål vi må våge å stille i debatten rundt politisk integrasjon av unge.

Skjevt deltakelsesmønster

Sosial, kulturell og økonomisk bakgrunn har betydning for unges deltakelse i samfunnet. Foreldrenes posisjon er avgjørende.

Barn som vokser opp i familier der man diskuterer samfunnsspørsmål, vil oftere utvikle en politisk interesse, stemme ved valg og delta i organisasjoner, enn barn i familier der slike diskusjoner ikke er en del av hverdagen.

Deltakelsesmønsteret er med andre ord arvelig, noe som kan føre til en elitisering av demokratiet, mener Ødegård. Er du en skoleflink jente, gjerne med lærerforeldre, er det større sannsynlighet for at du er politisk aktiv, enn om du gjør det dårlig på skolen og har foreldre med et lavt utdanningsnivå.

Opptøyene i England

Opptøyene i England på sensommeren 2011 kan stå som eksempel på hva et skjevt deltakelsesmønster i ytterste konsekvens fører med seg.

- I et klassesdelt samfunn som England er forskjellene større enn i Norge. Det så vi resultatet av da det brøt ut opptøyer i flere byer i august 2011. Opprøret handler om at store grupper unge føler et utenforskap - føler at de står på siden av storsamfunnet. Mangelen på kanaler for mektiggjøring øker denne maktesløsheten. Det er ingen kollektiv og legitim arena for å synliggjøre deres situasjon. Det finnes heller ingen med politisk makt som har vært villig til å lytte til dem, sier Ødegård.

Opptøyer i Norge

Til tross for at det er store forskjeller mellom den norske og britiske konteksten, har vi sett sammenlignbare hendelser i Norge, der unge deltar i voldelige demonstrasjoner. Ett eksempel er "Gaza-opptøyene" i Oslo i 2009, der minoritetsetnisk ungdom gjorde skadeverk og brukte vold mot politiet.

- Det ble hevdet at opptøyene ikke var politisk motivert, og det ble en sak for politiet og barnevernet. Men dette er unge gutter som er frakoblet enhver kanal - de har droppet ut av skolen, de har foreldre som står

utenfor sentrale samfunnsinstitusjoner, og det er ingen som har fanget dem opp. Dermed er det i høyeste grad en politisk problemstilling, mener Ødegård og fortsetter:

- Og dette er kjernen i utfordringene vi står overfor dersom vi i for stor grad dyrker fram et ensidig og strømlinjeformet mottaksapparat for ungdoms synspunkter. Slike arenaer er utilgjengelige for store grupper av unge.

Demokratiopplæring i skolen

Utfordringen er å legge til rette for at alle blir hørt, og Ødegård understreker betydningen av skolen som arena for å motvirke den sosiale skjevfordelingen.

- Skolen har en nøkkelrolle fordi den er en arena for alle, og en styrket demokratiopplæring er viktig for å oppheve de sosiale skillelinjene i deltakelsen. Vi vet at ungdom som deltar tidlig, også er de som er mest aktive som voksne. Hvis vi legger til rette for en tidlig politisk bevisstgjøring, øker sannsynligheten for at ungdommen vil ta aktivt del i utformingen samfunnet.

Men Ødegård etterlyser også en demokrati-politikk der vi drøfter hvordan demokratiet skal være:

- Vi må diskutere betydningen av et deltakelsesmønster i endring, og vi trenger debatt om hvordan forskjellige arenaer fremmer og hemmer ulike gruppers deltakelse. Mitt utgangspunkt er at demokratiet må beveges for å bevares - og det må beveges i takt med folket.

FAKTA OM UNGDOMSRÅD

- Et ungdomsråd er et lokalt hørings- og innflytelsesorgan som skal fremme ungdoms interesser. Det skal målbære ungdoms synspunkter overfor lokalpolitikere og jobbe for at kommunen blir et bedre sted for unge å leve
- Ungdomsråd kalles også ungdommens kommunestyre, kontaktutvalg mellom ungdom og politikere, ungdomspolitisk utvalg eller lignende
- Ca. 75 % av landets kommuner har en form for innflytelsesorgan for barn og ungdom
- Deltakerne i ungdomsråd kan være rekruttert fra elevråd, ungdomsklubber, frivillige organisasjoner, åpen utlysning eller de blir utpekt av voksne
- Det er opp til kommunene å bestemme hvordan de vil sikre at deres unge innbyggere blir hørt og får innflytelse når det fattes vedtak som angår barn og unge. Det er store forskjeller mellom kommunene når det gjelder hvor stor innflytelse barn og ungdom har, og hvilke saker de får anledning til å uttale seg om
- Det finnes ikke nasjonale retningslinjer for kommunale ungdomsråd, men Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet har utgitt en håndbok som gir tips og råd om hvordan kommunene kan etablere og drive ungdomsråd

Kilde: *Ungdoms fritidsmiljø. Ungdom, demokratisk deltakelse og innflytelse (Barne- og likestillingsdepartementet, 2009) og Håndbok for Ungdomsråd (Barne- og likestillingsdepartementet, 2006)*

BARN OG UNGES ENGASJEMENT I ORGANISASJONSLIVET

Av Carl Gjerdrum, rådgiver, Bufdir

Historisk kontekst

Siden midten av 1800-tallet har de frivillige organisasjonene i Norge vært viktige bærebjelker for demokratiutviklingen i landet. Organisasjonene har vært møteplasser for debatt og en viktig arena for sosialisering, mobilisering og meningsdannelse. De har fungert som korrektiver for den rådende politikken og ført nye deltakere inn i de politiske arenaene. Avholdsbevegelsen, målrørsla, lekmannsbevegelsen og arbeiderbevegelsen er kjente historiske symboler på et folkelig engasjement.

De landsomfattende, frivillige barne- og ungdomsorganisasjonene er en viktig del av den frivillige sektoren. I de første årene etter den andre verdenskrig ble det opprettet egne tilskuddsordninger for disse organisasjonene. Det startet med støtte til ungdomslederkurs og instruktørvirksomhet, og ble etter hvert utvidet til mer generell driftsstøtte. Organisasjonene ble gitt stor frihet til å disponere midlene slik de mente det best tjente deres arbeid.

De frivillige barne- og ungdomsorganisasjonene som får statlig grunnstøtte i dag

I 2011 fikk 83 landsdekkende, frivillige organisasjoner med barne- og ungdomsarbeid driftsstøtte fra Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementets (BLD) tilskuddsordning¹. Disse rapporterte i underkant av 400 000 individuelle ungdomsmedlemskap (her definert som betalende medlemmer under 26 år). Det reelle tallet er nok en del høyere fordi flere av organisasjonene også har medlemmer som ikke betaler kontingent. Ser man på de organisasjonene som fikk støtte i både 2005 og 2011 er det rapportert en økning på 47 000 medlemmer under 26 år og en økning i totalt antall medlemmer på om lag 100 000 medlemmer². Tall fra Fordelingsutvalget³ viser at det også er kommet flere organisasjoner med i tilskuddsordningen, og at det også blant disse rapporteres om økt aktivitet.

¹ Formålet med tilskuddsordningen er å legge til rette for barn og ungdoms deltakelse i barne- og ungdomsorganisasjonene. Tilskuddsordningen skal stimulere organisasjonene til engasjement og medansvar nasjonalt og/eller internasjonalt, og sikre at organisasjonene er arenaer for medbestemmelse og demokrati.

² Denne økningen står i kontrast til en generell tendens til at barn og unge i mindre grad engasjerer seg i og melder seg inn i organisasjonene (Guldbrandsen og Ødegård, 2011)

³ Et eget forvaltningsorgan som forvalter tilskuddsordningen på vegne av BLD

Landsdekkende barne- og ungdomsorganisasjoner (kategorier) som får driftsstøtte fra Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementets tilskuddsordning

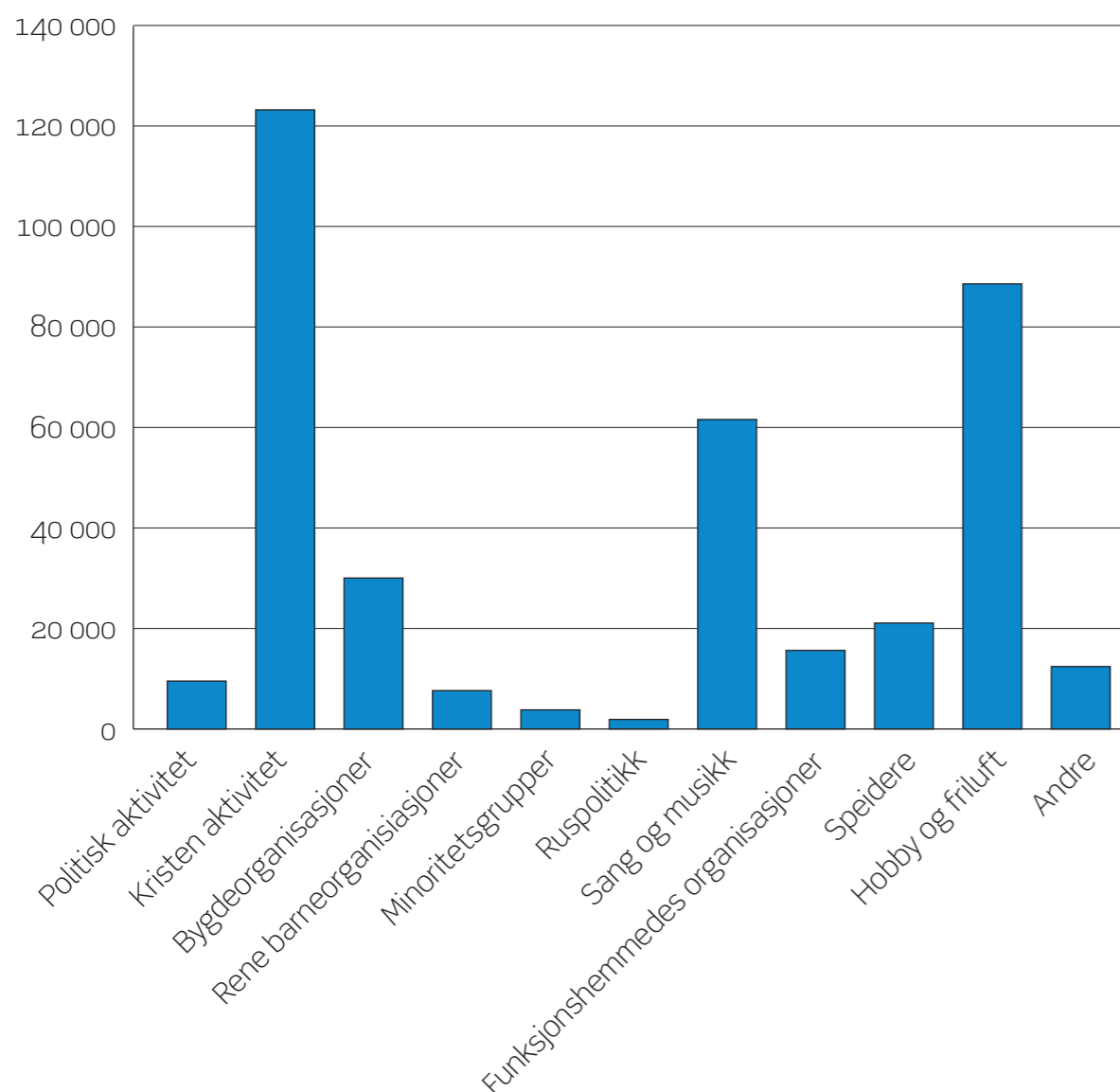
Kategori	Antall	Eksempel på organisasjon
Kristne organisasjoner	19	ACTA, Norges KFUK-KFUM, Norges Søndagsskoleforbund
Funksjonshemmedes organisasjoner	17	Norges Blindesforbunds Ungdom, Norges Handikapforbunds Ungdom
Hobby/friluft	9	Hyperion, Den Norske Turistforening, Ungdommens Sjakkforbund
Minoritetsorganisasjoner	9	Norges Tyrkiske Ungdomsforening, Skeiv Ungdom
Sang- og musikkorganisasjoner	9	Norges Musikkorps Forbund, Ung i Kor, bandOrg
Politiske organisasjoner Inkluderer ikke de partipolitiske ungdomsorganisasjonene	6	Europeisk Ungdom, Natur og Ungdom, Ungdom mot EU
Bygdebaserte organisasjoner	5	Norges Bygdeungdomslag, Norsk Frilynt Ungdomsforbund
Rusgiftpolitiske organisasjoner	4	Juvente, Ungdom Mot Narkotika, Blå Kors Norge
Rene barneorganisasjoner	3	ISV Internasjonale Barneleire, Framfylkingen
Speiderorganisasjoner	2	Norges Speiderforbund, Norges KFUK-KFUM-speidere

Det er mer informasjon på Fordelingsutvalgets hjemmesider: www.fordelingsutvalget.no

Som oversikten på forrige side viser, er det flest organisasjoner med et kristent meningsfelleskap blant de tilskuddsberettigede organisasjonene. Disse organisasjonene har også samlet flest medlemmer, med over 120 000 betalende medlemmer under 26 år

(se under). Dernest følger gruppen med organisasjoner for ungdom med en eller annen form for funksjonsnedsettelse. Dette er en voksende gruppe i antall organisasjoner, og det er en tendens til at det blir flere og mindre organisasjoner for spesifikke diagnoser.

Antall betalende medlemmer under 26 år pr. type organisasjon. Periode.

Kilde: Bufdir

Gruppen med hobby- og friluftorganisasjoner har økt raskest i medlemstall siden 2005. Særlig gjelder dette organisasjonene Den Norske Turistforeningen (DNT) og Norges Jeger- og fiskerforbund (NJFF). DNT har også i løpet av få år gått forbi Norges Musikkorps Forbund som den største organisasjonen i forhold til antall betalende medlemmer under 26 år.

I 2011 ble det fordelt over 88 millioner kroner til det nasjonale arbeidet for organisasjonene i den statlige støtteordningen, en vekst på 25 millioner kroner siden 2005. Organisasjonene skal bruke tilskuddene til den sentrale driften, og tilskuddene utmåles på bakgrunn av organisasjonenes størrelse (medlemmer og lokallag), aktivitet (sentrale kurs), andelen unge i organisasjonen, ungdomsrepresentasjon og kjønnsbalanse i sentralstyret, og organisasjonens selvstendighet. Det ble også fordelt 3,5 millioner til internasjonalt arbeid.

Sentrale utviklingstrekk

De tradisjonelle, frivillige organisasjonene kjennetegnes først og fremst ved at de er medlemsbaserte. Enkelt personer melder seg inn i interessefelleskap basert på samfunnsorientering, ideologi eller aktivitet. Denne bindingen til et verdsett har også historisk gått hånd i hånd med en lojalitet til organisasjonen.

I dag ser vi en utvikling mot at særlig ungdom i større grad velger enkeltsaker og aktiviteter de kan engasjere seg i. De "shopper" gjerne mellom organisasjoner etter interesse fremfor å være trofaste mot én organisasjon. En undersøkelse publisert i Tidsskrift for ungdomsforskning i 2011, (Wollebæk og Aars, 2011) antyder også at organisasjonssamfunnet har endret seg de siste ti årene ved at deltakelsen generelt har blitt noe redusert.

Yngre har trukket seg tilbake og aktive medlemskap har blitt erstattet med passiv støtte og pengegaver.

Dette har ført til at organisasjonene kappes om å tilpasse aktiviteter og strukturer til oppfatninger om hva nye, moderne frivillige krever av tilrettelegging og skreddersydde aktiviteter (Gulbrandsen og Ødegård, 2011). Rent lokale initiativ, festivaler, frivillighetsportaler og -sentraler, som dyrker individuell virkestrang snarere enn kollektiv organisering, blomstrer som aldri før.

Tradisjonelt var organisasjonene hierarkisk oppbygget med en bred medlemsbase i bunn. Medlemmene var tilknyttet organisasjonen gjennom lokale lag hvor aktiviteter og ivaretagelse av demokratiske prosesser, som lokalt valg av styre og representanter til styrende organ, var viktige bærebjelker.

I dag ser vi en utvikling mot at organisasjonene ikke lenger har den samme hierarkiske oppbyggingen. Det er flere grunner til dette, men en av årsakene kan være at den teknologiske utviklingen knytter medlemmet mye nærmere til de sentrale prosessene, og tilgangen på informasjon blir mer umiddelbar. Medlemmer kan i større grad delta i diskusjoner og meningsutvekslinger i organisasjonen gjennom sosiale medier.

Tradisjonelle organisasjoner har medlemsvekst

Samtidig med at flere forskere har rapportert om en synkende tendens til at barn og unge engasjerer seg i og melder seg inn i organisasjonene på generell basis, viser altså tall fra Fordelingsutvalget/Bufdir at mange av de større, tradisjonelle medlemsbaserte organisasjonene har økende medlemstall.

Vi kan kanskje forklare det med at disse organisasjonene har en mer stabil medlemsmasse i forhold til de mindre og mer lokale foreningene. Det kan også være at personer som melder seg inn i én organisasjon, gjerne også melder seg inn i flere, slik at det blir færre personer totalt som er medlem i en eller flere organisasjoner, men med flere medlemskap pr person.

Utviklingen framover

Det er alltid et åpent spørsmål om utviklings-trekkene vil holde seg. Enkelthendelser har hatt påvirkning på folks engasjement. Eksempelvis så man en økning av medlemskap i anti-rasistiske organisasjoner på begynnelsen av 2000-tallet etter drapet på Benjamin Hermansen, og vi vet også at terrorhandlingene på Utøya 22. juli 2011 på kort sikt har ført til økt deltakelse, særlig blant unge.

Wollebæk og Aars' undersøkelse tyder på at ungdom ikke har det samme lojalitetsforholdet til organisasjonene lenger, og at denne trenden holder seg. Imidlertid kan de positive strømningene etter 22. juli kanskje påvirke den nye generasjonen med unge til mer engasjement.

UNG.NO

” å engasjere seg i en organisasjon som jobber for å bedre ting å tilstander er det som er det beste å gjøre. what goes around comes around, løs ting med vold å vær sikker på at noen banker deg. stol på meg, veit alt om det! peace'n'love alle sammen;P ”

” Jeg får jo ikke noe materialistisk igjen for det, men jeg føler at jeg får utrettet noe, og får endret meninger. Jeg blir glad innvendig, får mange nye venner, får reise mye, og truffet mange artige, viktige og innflytelsesrike personer. Også blir man lyttet til! ”

” Gossip girl: Er jente på 17 som ønsker å gjøre verden bedre. Og vil bli med i en organisasjon eller noe for å gjøre verden bedre. ”

(Sitatene er ikke en del av artikkelen)

BARNEFATTIGDOM OG SOSIAL INKLUDERING

Av Bjørn R. Lescher-Nuland, seniorrådgiver Bufdir¹

Gode og trygge oppvekstkår er viktig for trivsel, trygghet og utvikling. Barnefattigdom er et voksende problem i Norge, og har vært og er et viktig tema på den politiske dagsorden. Barn og unge som berøres av fattigdomsproblematikk, opplever det i særlig grad som vanskelig å bli utestengt fra felles sosiale arenaer, og vil oftere oppleve vansker senere i livet, for eksempel på skolen og i arbeidslivet. Hvis vi vil sikre barn og ungdom gode oppvekstvilkår og forutsetninger for et godt liv som voksen, er en viktig del av jobben derfor å bekjempe barnefattigdom.

Fattigdom har blitt et viktig tema på den politiske dagsorden i Norge. Siden 2002 har både handlingsplanene mot fattigdom og ulike offentlige utredninger problematisert oppvekst- og levekårene til barn fra familier med lav inntekt. I handlingsplanene mot fattigdom er ett av tre delmål at alle barn og unge skal kunne delta og utvikle seg (Arbeids- og inkluderingsdepartementet, 2006, 2008).

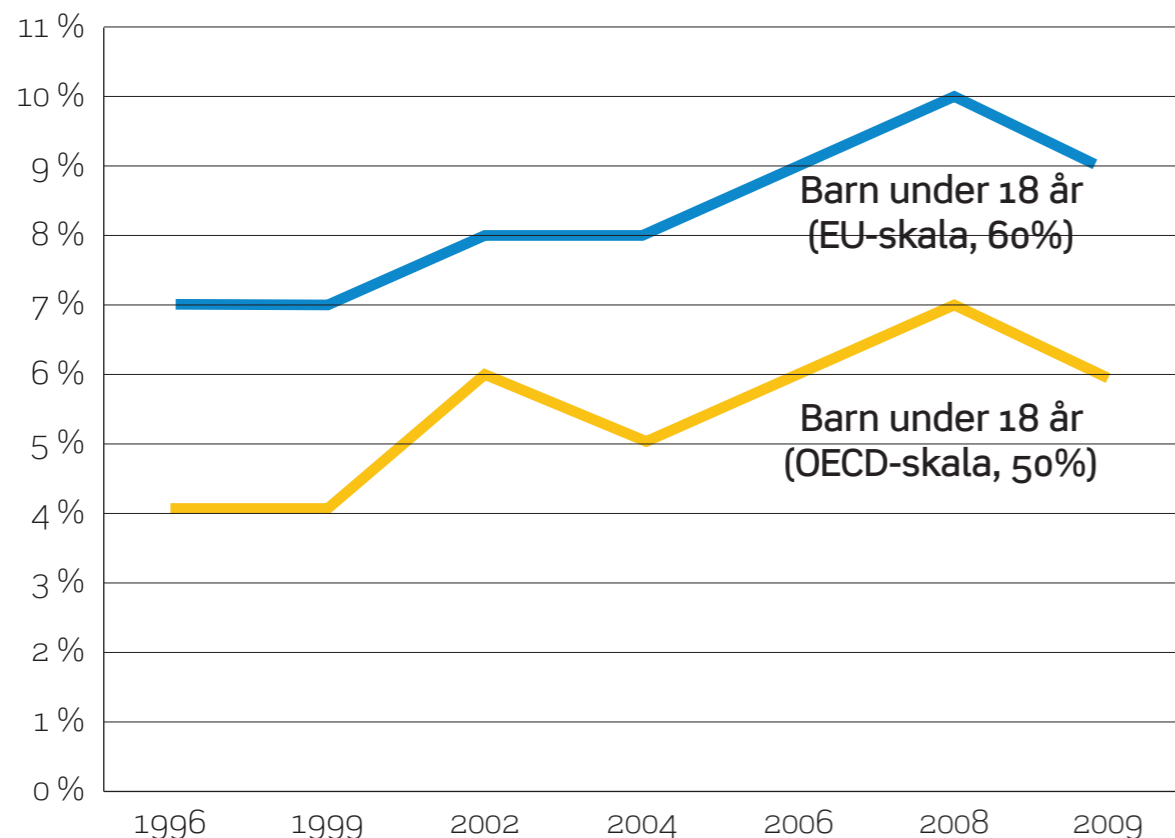
Hva er barnefattigdom, og hva er omfanget av barnefattigdom i Norge?

I Norge og resten av Europa er det vanlig å bruke OECDs eller EUs mål for fattigdom (Nadim og Nielsen, 2009). Dette er inntekts-

mål for fattigdom. OECD definerer fattigdomsgrensen ved 50 prosent av medianinntekten, mens EU har et mindre strengt mål og setter grensen ved 60 prosent av medianinntekten for det de kaller ”risk of poverty” (EU, 2008; Nadim og Nielsen, 2009). En ny rapport fra Fafo (Fløtten mfl., 2011) viser at omfanget av barnefattigdom har økt i Norge i den siste perioden. Fra 1996 til 2008 økte barnefattigdommen fra 4 til 7 prosent ifølge OECD-målet, for deretter å gå ett prosentpoeng ned fra 2008 til 2009. Tilsvarende utvikling får vi ved å bruke EUs mål, fra 7 til 10 prosent, samt en nedgang igjen i 2009.

¹ Artikkelen tar utgangspunkt i Fafo-rapportene: Nuland mfl. 2010, Nuland mfl. 2009, paperet Lescher-Nuland 2010. Disse forskningsrapportene er et resultat av samarbeid med bl.a. Tone Fløtten (Fafo), Kaja Reegård (Fafo), Elisabeth Backe-Hansen (NOVA), Jens Lunnan Hjort (NOVA) og Hans Christian Sandlie (NOVA).

Årlig rate for fattigdom blant barn i perioden 1996-2009. Prosent.

Kilde: Fafo²

Fafo-rapporten viser også at ut fra EU-målet har andelen barn som lever i familier med langvarig lavinntekt, doblet seg i tiårsperioden fra 1997-1999 til 2007-2009, en utvikling som synes enda sterkere i følge OECD-målet. Dette viser at fattigdommen i barnefamilie utvikler seg i retning av å være langvarig (ibid.).

Fattigdom rammer ikke tilfeldig. Fattige barn finner vi særlig i hushold uten noen yrkesaktive, hushold der hovedforsørger har lav eller ukjent utdanning, hushold som mottar sosialhjelp, hushold som er avhengige av velferdsstaten, hushold med ikke-vestlig innvandringsbakgrunn, hushold med mange barn og hushold med enslig forsørger (Nadim og Nielsen, 2009).

Fattigdom og sosial deltakelse

Til tross for at forskningen oftest benytter inntektsmål på fattigdom, er det sosiale aspektet viktig i den allmenne forståelsen av fattigdom som fenomen (Nuland mfl., 2010). Mangel på penger gir ikke bare risiko for dårlige materielle levekår, det påvirker også de sosiale levekårene. I dagens velstandssamfunn trenger ungdommen mer ressurser enn før for å kunne delta i aktiviteter og sosiale sammenhenger. En god barndom handler blant annet om å ha tilgang til de samme godene og å ha mulighet til å delta på aktiviteter som de fleste andre på samme alder (Arbeids- og inkluderingsdepartementet, 2006).

Forskning viser at de fleste barn som lever i inntektsfattige husholdninger, har forholdsvis normale materielle og sosiale levekår, men at en større andel barn i familier med svak økonomi sliter sosialt og deltar mindre i aktiviteter på fritiden og i skolesammenheng enn andre barn (se for eksempel Sletten mfl., 2004; Sandbæk 2004, 2008).

Skillet mellom barn og unge som kan delta, og de som ikke kan, blir også forsterket av at det er mange som har god råd i Norge. Hvor mye andre har, avgjør hvilke forventninger barn møter i hverdagen, og de negative konsekvensene av å vokse opp i fattigdom kan derfor være reelle, også i et rikt land som Norge (jf. Sandbæk 2008). I kvalitative studier der forskere har intervjuet barn og unge om hvordan de opplever et liv i fattigdom, viser det seg at en av de viktigste konsekvensene for dem ser ut til å være følelsen av å være sosialt ekskludert (Thorød, 2008; Redmond, 2008; Ridge 2002).

Med andre ord bruker vi ofte fattigdomsbegrepet i en vid forstand slik at det ikke kun er snakk om inntektsfattigdom, men også sosial eksklusjon. Så noen barn er isolerte eller ekskluderte som et resultat av dårlig økonomi. Samtidig er det klart at ikke alle fattige barn er sosialt ekskluderte, og ikke alle sosialt ekskluderte barn er fattige.

Fattigdom og integrering

Forskning har vist at barn med ikke-vestlig opprinnelse har stor fattigdomsrisiko sammenlignet med andre barn, at de sjeldnere enn andre deltar i fritidsaktiviteter, og at arbeidsledigheten er høyere blant ikke-vestlige innvandrere enn blant andre (Fløtten mfl., 2001; Ytrehus, 2004; Fløtten og Kavli, 2004, Fløtten og Kavli 2009; Nadim og

Nielsen, 2009, Fløtten mfl., 2011). Fattigdom i Norge er dermed i stor grad et problem som knytter seg til innvandrere med bakgrunn fra ikke-vestlige land (Fløtten mfl., 2011).

Forskning viser også at barn og unge med innvandrerbakgrunn deltar mindre i fritidsaktiviteter enn jevnaldrende i majoritetsbefolkningen, og minoritetsjenter deltar minst (Fløtten mfl., 2011). En Fafo-undersøkelse viser at hele 76 prosent av alle jenter med pakistansk bakgrunn sjelden eller aldri deltar i organiserte fritidsaktiviteter (Fløtten og Kavli, 2009). I en annen undersøkelse oppgir 93 prosent av 16-årige innvandrerjenter at de gjerne kunne tenke seg å delta i minst én fritidsaktivitet (Friberg, 2005).

Familiens økonomi har noe betydning for deltakelsen, men denne effekten later til å være sterkere i majoritetsbefolkningen enn blant minoritetene (Fløtten mfl., 2011). Denne deltakelsesutfordringen er en viktig del av innsatsen for å bekjempe fattigdom i Norge, og viser at den sosiale forståelsen av fattigdom, integrering og en etnisk dimensjon er en viktig del av vår problemforståelse.

Arbeid for å bekjempe barnefattigdom

Innsatsen mot barnefattigdom er tredelt (Nuland mfl., 2010). For det første rettes innsatsen mot å styrke barnefamiliens økonomi slik at familien, og dermed barna, kommer ut av fattigdomssituasjonen. Barna er fattige på grunn av foreldrenes økonomi, og økonomien kan eventuelt styrkes ved å endre foreldrenes inntekt. De generelle arbeids- og velferdspolitiske virkemidlene er de sentrale elementene i denne innsatsen. For det andre iverksettes det tiltak som skal lette de fattige barnas situasjon i påvente av

² Tabellen er hentet fra Fløtten mfl. 2011:31, basert på Epland mfl. 2011 for perioden 1996-2008. www.ssb.no/inntind/tab-2011-04-28-05.html og www.ssb.no/innting/tab-2011-04-28-06.html for 2009

at familieinntekten forbedres. For det tredje skal de to foregående innsatsene sammen bidra til å motvirke framtidig fattigdom.

Barns liv utspiller seg på arenaer utenfor familien – på skolen og i fritidsaktiviteter – og en viktig del av innsatsen mot virkningene av fattigdom kan være å rette tiltak mot disse arenaene.

Evalueringsene av innsatsen for å bekjempe barnefattigdom (Nuland mfl., 2009, Nuland mfl. 2010) peker på at det kan virke sosialt inkluderende å øke barn og unges muligheter for å delta på vanlige sosiale arenaer. For barn og unge som ellers ville stått i fare for å være utenfor fellesskapet blant jevnaldrene, kan dette fungere som et vendepunkt på veien mot voksenlivet fordi mulighetene for sosial integrasjon på lengre sikt vil være bedre. Dette vil ikke redusere fattigdommen slik den kommer til uttrykk i statistikken, men kan ha stor betydning for å gjøre livet til barn fra fattige familier lettere her og nå. I tillegg kan man tenke seg at slik innsats potensielt kan bidra til at det er mindre sannsynlig at barna selv blir fattige som voksne (ibid.). Et tydelig funn i forskningen har vært at avhjelpende tiltak for voksne er dårlige (og kostbare) erstatninger for å gripe inn i barndommen (Esping-Andersen, 2002; Heckman og Lochner, 2000).

Til slutt

Fattigdom er et alvorlig problem for alle det rammer. Selv om det er vanskelig å gradere problemet, er det likevel vanlig å hevde at fattigdom er mer problematisk når den rammer sårbare grupper som for eksempel barn, enn når den rammer arbeidsføre, barnløse voksne (Fløtten 1999, s.66).

Barn har få eller ingen muligheter til å påvirke sin egen situasjon eller sine egne levekår. De er helt avhengige av voksne som sørger for dem, og slår dette feil, må det offentlige tre støttende til (ibid.). Også fra et verdimessig standpunkt er fattigdom blant barn særlig problematisk. Sjanselighet er en sentral norm i det norske samfunn, en norm som eventuell fattigdom blant barn klart vil bryte med (ibid.).

Sammenliknet med andre land har allikevel Norge en lav andel fattige og barnefattige, og det kan derfor fremstå som et paradoks at fattigdom blir trukket frem som et så viktig tema i den politiske diskusjonen. Samtidig kan vi kanskje tenke oss, at det fremstår som et problem og en utfordring at andelen fattige, og særlige fattige barn, har økt de siste årene, nettopp fordi en stor andel av befolkningen har opplevd velstandsutvikling og vekst i den samme perioden.

UNG.NO

” «Å være fattig er når fadderbarnet mitt kommer til meg og sier at hun ikke tørr å gå i bursdagen til ei klassevenninne, en bursdag alle skal i, fordi familien ikke har råd til å kjøpe en gave til bursdagsbarnet ”

(Sitatet er ikke en del av artikkelen)

FAKTA OM FRITIDSKLUBBER

- Det er ca. 700 fritidsklubber, ungdomshus og liknende tiltak i Norge
- Disse har mellom 60 000 og 80 000 brukere i alderen 10-18 år
- De fleste fritidsklubber i Norge er kommunalt drevne
- Det er fritidsklubber, ungdomshus eller andre fritidstiltak i nesten 80% av alle norske kommuner
- Klubbene er åpne for all ungdom og tilnærmet gratis å bruke
- De vanligste aktivitetene er spill, dans, matlaging, kiosk, musikk, data og mediearbeid
- Mange klubber arrangerer i tillegg større aktiviteter eller prosjekter: data-samlinger, fester, filmaktiviteter, festivaler og turer

Hvem er brukerne?

- ”vanlig” ungdom fra alle sosiale lag og etnisiteter
- ungdom med eller i risiko for rusrelaterte problemer
- ungdom med fattigdomsrelaterte problemer

Både kulturfaglig og sosialfaglig funksjon

- Fritidsklubbene er kulturarenaer der ungdommene selv bestemmer
- Fritidsklubbene er møteplasser der man driver forebygging av uønsket atferd, integreringsarbeid og holdningsskapende arbeid
- Fritidsklubbene står i en brukerdemokratisk tradisjon og gir ungdom erfaring med å engasjere seg i sin egen hverdag

Utfordringer i sektoren

- Kommunene er ikke lovpålagt å drive åpne fritidstiltak som fritidsklubber. Det er betydelige forskjeller mellom kommunene, både med tanke på hvordan de prioriterer fritidsklubber, og hvordan tilbudet er utformet
- I perioden mellom 2002 og 2009 sank antall kommunale årsverk i sektoren med 40%
- Fra 2003 til 2008 ble ca. 15% av landets fritidsklubber nedlagt

Kilde: Landsforeningen Ungdom & Fritid

FRITIDSARENAEN

– en nøkkel til inkludering for barn og unge med nedsatt funksjonsevne

Av Christian Wendelborg, forskningsleder, NTNU Samfunnsforskning

Målet med inkludering er å sikre at alle får mulighet til å delta i miljøer og sammenhenger som er vanlige og positivt verdsatte, og å fjerne ordninger som er nedvurdert og stigmatisert – slik særordninger for funksjonshemmede lett blir (Tøssebro og Lundebj, 2002). Det er et fundamentalt behov for alle barn og unge å kunne delta, oppleve tilhørighet og å være verdsatt av jevnaldrende. En inkluderende fritidsarena er et sted hvor barn og unge har mulighet til å oppnå slike opplevelser gjennom sosiale relasjoner.

Fritidsarenaen er viktig for muligheten til å kunne delta sosialt. Sosial deltakelse kan ses på som en verdi i seg selv, som et fundamentalt behov og som en beskyttelsesfaktor mot utvikling av dårlig psykisk helse og negativt selvbilde og selvutvikling (Anderman, 2002).

Nedsatt funksjonsevne og lav sosial status

Det er funn som indikerer at barn og unge med funksjonsnedsettelse har lignende grad av livskvalitet som den øvrige barnepopulasjonen i samme aldersgruppe (Grue, 1999), og det er ikke store forskjeller i sosialt og generelt selvbilde blant barn med og uten funksjonsnedsettelse (Zelege, 2004). Likevel er barn og unge med nedsatt funksjonsevne en sårbar gruppe med hensyn til sosial deltakelse og status i jevnaldersgruppen.

Jevnt over har barn med nedsatt funksjonsevne lavere sosial status enn sine jevnaldrende (Cambra og Silvestre, 2003), og barn med særskilte behov opplever mindre sosial støtte fra jevnaldrende (Kvello, 2006). Særlig utviklingshemmede har problemer med å utvikle vennskap og ha relasjoner til jevnaldrende (Guralnick, 2006). Det er også en sterk sammenheng mellom å ikke delta i fritidsaktiviteter med jevnaldrende og å oppleve nærhet og tilhørighet med jevnaldrende (det vil si ensomhet) (Wendelborg og Kvello, 2010).

Barrierer

Det er flere barrierer som reduserer muligheten for at barn og unge med nedsatt funksjonsevne kan delta i fritidstilbud. Kunnskapsdepartementets kartlegging av fritidstilbudet til barn og unge med nedsatt funksjonsevne

viste at det ofte er et bredt spekter av aktivitetstilbud i tettbygde strøk, mens det er færre tilbud i spredtbygde strøk. Den viste også at barn og unge med nedsatt funksjonsevne ofte faller utenfor fritidstilbud og blir satt sammen med andre barn med ulike typer av funksjonsnedsettelse (Kunnskapsdepartementet, 2008).

Barrierer for deltakelse kan være fysisk utilgjengelighet, mangel på økonomiske og menneskelige ressurser, transportproblemer og mangel på informasjon (Kunnskapsdepartementet, 2008). I tillegg kommer sosiale barrierer som at omgivelsene har fordommer og undervurderer kompetansen til barn og unge med nedsatt funksjonsevne (Løvgren 2009).

Inkluderende og ekskluderende teknologi

IKT er et eksempel på noe vi kan bruke for å unngå å eksponere stigma. Det kan tone ned funksjonsnedsettelsen og redusere den fysiske barrieren for deltakelse. Dette bidrar til å utvide handlingsrommet og muligheten til selvpresentasjon. Men ikke alle grupper har samme utbytte av IKT. Dagens teknologi egner seg ikke godt nok til at blinde og svaksynte unge kan benytte den fullt ut på samme måte som annen ungdom.

Det viser at teknologien både kan virke inkluderende og ekskluderende (Söderström, 2009). Det er utfordrende å bryte ned disse barrierene, men det er viktig å utvikle og utnytte fleksible støtteordninger, og arbeide for inkludering i skolen. Allmenn kunnskap og informasjon om funksjonshemming er også nødvendig for å forebygge negative stereotypier og fordommer i det sivile samfunn.

Organiserte fritidsaktiviteter

Funksjonshemmede ungdommer oppgir i større grad enn ungdom uten nedsatt funksjonsevne at de er medlemmer i organisasjoner – foruten i idrettslag (Ødegård, 2006). I en undersøkelse om unge funksjonshemmedes deltakelse i organiserte fritidsaktiviteter rapporterte likevel de unge at slike aktiviteter ikke var viktig i deres hverdag. Når de toner ned betydningen av denne fritidsarenaen, kan det tilskrives negative erfaringer med å delta i organiserte fritidsaktiviteter og gjenspeile manglende inkludering i disse aktivitetene. De unge i denne studien ble møtt av fordommer og negative stereotypier, og barrierene for å delta i organiserte fritidsaktiviteter ble identifisert til å være både sosiale og fysiske. I tillegg ble de unge møtt med manglende kunnskap om hvilke konsekvenser funksjonshemmingen deres hadde (Løvgren, 2009).

Barn med nedsatt funksjonsevne er ofte sammen med barn uten nedsatt funksjonsevne når de er yngre, mens de er mer sammen med funksjonshemmede når de blir eldre (Grue, 2006). Upubliserte tall fra "Å vokse opp med funksjonshemming" hvor de samme barna blir fulgt gjennom hele oppveksten, viser at barna etter hvert som de blir eldre, deltar mindre i organiserte fritidsaktiviteter sammen med barn som ikke er funksjonshemmede. Samtidig deltar de gradvis mer i organiserte aktiviteter sammen med andre barn med funksjonshemming. Dette tyder på at funksjonshemmede barn blir mer innkapslet også på fritidsarenaen etter hvert som de blir eldre – parallelt med utviklingen i skolen (Wendelborg, 2010).

Fritidsaktiviteter og inkludering i skolen

Fritidsaktiviteter – både organiserte og uformelle – springer ofte ut av skolens struktur og rammer (Øia og Fauske, 2003). Hvis barnet skal delta i fritidsaktiviteter, er det derfor viktig at det er inkludert i skolen. Det er flere aspekter ved denne sammenhengen:

For det første har barn med funksjonsnedsettelser ofte transport til og fra skolen, og de deltar i mindre grad enn barn flest på organiserte fritidsaktiviteter (Grue, 2001). Dette betyr at sjansene til å gjøre avtaler med jevnaldrende om aktiviteter eller om å bli med hverandre hjem reduseres.

For det andre er det en klar sammenheng mellom måten skolen organiserer undervisningen til barn med nedsatt funksjonsevne på, og deltakelse i fritidsaktiviteter sammen med jevnaldrende. Barn med nedsatt funksjonsevne får ofte mange timer med spesialundervisning, og den spesialpedagogiske praksisen består ofte i å ta barn med særskilte behov ut av klassen (Haug, 2004). Dette forsterkes etter hvert som barna blir eldre (Wendelborg og Tøssebro, 2010).

For det tredje er det på grunn av en økende forskjell med alder mellom elever med nedsatt funksjonsevne, særlig utviklingshemmete, og andre elever, vanskelig for skolens personale å opprettholde muligheten for å holde hele klassen samlet i interesse og prestasjoner. Dette reduserer mulighetene for kontakt med jevnaldrende (Wendelborg og Tøssebro, 2010).

For det fjerde har barn som er marginaliserte i skolen mindre kontakt med jevnaldrende også utenfor skolen enn øvrige barn, fordi det er et overlapp i sosiale relasjoner på skolen og i fritiden (Kvelling, 2006).

UNG.NO

” Det morsomme var at Øyaledelsen var positive og ville legge til rette for meg. Stort sett er folk redd for å involvere meg fordi jeg sitter i rullestol. Derfor måtte jeg lese e-posten fra festivalledelsen flere ganger. Jeg kunne ikke tro det var sant. Siden har jeg vært fast inventar ”

” Det kan være tungt å sitte i rullestol innimellom når ting generelt ikke er så veldig tilrettelagt, men jeg er en person som vil leve livet på lik linje med andre. Å ha en stab med fantastiske assistenter gjør at jeg kan oppleve det jeg vil. ”

” Det gjelder å tenke ut av boksen, våge å si til seg selv at man skal klare det. Å se løsninger i stedet for hindringer er viktig, å leve livet er viktig ”

(Sitatene er ikke en del av artikkelen)

FAKTA OM UNIVERSELL UTFORMING

Universell utforming handler om å planlegge og utforme omgivelser og produkter på en slik måte at så mange som mulig kan bruke dem uten å måtte tilpasse dem eller gi dem en spesiell utforming. Universell utforming tar utgangspunkt i mangfoldet i befolkningen og har et bredt brukerperspektiv: mennesker i alle aldersgrupper, med eller uten funksjonsnedsettelser og uavhengig av kjønn, ferdigheter eller kunnskapsnivå.

Likeverd

Det innebærer at alle, også barn og unge med ulike evner og forutsetninger, skal kunne delta på alle samfunnsarenaer på en likeverdig måte.

Inkludering

Et universelt utformet samfunn er et inkluderende samfunn som tar vare på mulighetene til hele befolkningen ved at alle kan bruke de samme løsningene uten å måtte ty til spesialløsninger og tilleggsutstyr.

Mål, strategi og virkemidler

Begrepet universell utforming blir omtalt som et mål for samfunnsutvikling som vi oppnår ved å forme et samfunn der alle kan delta på like vilkår, selv om behovene og ferdighetene til brukerne kan variere. Begrepet representerer også en strategi for å nå dette målet, som består i å bidra til at de bygde omgivelsene er tilgjengelig for hele befolkningen. I tillegg kan begrepet universell utforming være et sett av konkrete tiltak og virkemidler som settes i verk for å skape bedre tilgjengelighet for alle.

Kvalitetssikring

Universell utforming kan ses som et ledd i en prosess som sikrer god kvalitet på produkter og løsninger generelt.

Kilde: Bufdir/Deltasenteret

EKSEMPEL

Norges idrettsforbund og olympiske og paralympiske komité (NIF) er det øverste organ i Norges største folkebevegelse med 2 047 000 medlemskap fordelt på 11 793 idrettslag. NIF har iverksatt en rekke tiltak for å nå sin visjon om "idrettsglede for alle"

Tiltak	Hensikt
Idrettens barnerettigheter	Sikre barnas rettigheter i norsk idrett
Bestemmelser om barneidrett	Sikre at alle barn inkluderes i norsk idrett
Aktivitetslederkurs barneidrett	Sikre kompetansen til alle som trener barn
Idrettskoler for barn	Allsidig aktivitetsopplegg for alle årstider og alle grupper barn
Idrettsskoler for ungdom	Allsidig aktivitetsopplegg for alle årstider for ungdom – kommer
Et mer inkluderende idrettsmiljø for barn og ungdom	Skape et bedre og mer inkluderende idrettsmiljø for barn og ungdom
Retningslinjer for ungdomsidretten	Bidra til å minke frafallet av barn/ungdom i idretten
Retningslinjer mot seksuell trakassering og seksuelle overgrep	Tilrettelegge gode og trygge idrettsmiljø uten hets, mobbing, trakassering og overgrep
Idrettens retningslinjer mot alkohol	Sikre at barn og unge får oppleve et trygt og alkoholfritt idrettsmiljø
Idrettens retningslinjer mot tobakk	Sikre at barn og unge får oppleve et røyk- og snusfritt idrettsmiljø
Samarbeidsmodeller – idrett for funksjonshemmede	Samarbeid mellom idretten og det offentlige for å skape aktivitet lokalt

Kilde: NIF 2011

UTSATT UNGDOM

Av Hanne Ingerslev, *seniorrådgiver, Bufdir*

Mellom to og fire prosent av unge under 20 år er i faresonen for "å falle utenfor" viktige samfunnsarenaer. Dette får store konsekvenser på både individ- og samfunnsnivå. Utviklings- og forskningsprosjekter har pekt på hva som kan bidra til at utsatt ungdom blir aktive deltakere i samfunnet.

Når vi snakker om ungdom som faller utenfor, snakker vi særlig om de ungdommene som faller utenfor utdanning og arbeidsliv. Alle ungdommer kan i perioder stå i fare for å falle utenfor. Ungdomstiden er preget av overgang, som i utgangspunktet kan være risikopregede. Dette kan være overgangen mellom ulike skolenivåer eller vennemiljøer eller mellom bosteder. Men for noen er disse overgangene mer utrygge enn for andre.

Marginalisering

Det er ulike begrep som betegner ungdom som faller utenfor, for eksempel ungdom i risiko, ungdom i sviktsonen og utsatt ungdom. I forskningen benyttes ofte begrepet marginalisert ungdom. Marginalisering viser til en prosess som innebærer risiko for å bli varig ekskludert fra grunnleggende samfunnsarenaer.

Marginaliseringsbegrepet blir anvendt på ulike måter. Vista Analyse (Rasmussen mfl. 2010) har i en utredning av samfunnsøkonomiske konsekvenser av marginalisering blant ungdom i alderen 16-25 år valgt denne definisjonen¹.

DEFINISJON

Delvis marginalisert ungdom	Marginalisert ungdom
Ungdom og unge voksne som er registrert utenfor utdanning, arbeid (inkludert tiltak) i minst et år.	Ungdom og unge voksne som har stått utenfor utdanning eller ordinært arbeid i sammenhengende tre år eller mer.

¹ Basert på definisjonen til statistisk sentralbyrå

Mange unge står i perioder utenfor utdanning eller arbeidsliv uten at de behøver å være i en marginaliseringsprosess. Ungdom kan av ulike grunner ta pauser fra studier og jobb for å gjøre andre ting, samtidig som sannsynligheten er stor for at de vender tilbake til utdanning eller arbeid. Marginalisering kan derfor sies å handle om dem som har lav sannsynlighet for fremtidig deltakelse på disse samfunnsarenaene.

Hvor mange?

Etter en gjennomgang av tilgjengelig empiri har Vista Analyse konkludert med at mellom to og fire prosent av ungdom under 20 år er i en marginaliseringsprosess med høy risiko for å befestе sin marginaliseringsposisjon, eller står i fare for å gå over i varig utenforskap. For 25-åringene er risikoen økt til åtte prosent. Andelen unge som faller utenfor er økende. Fullført videregående skole er inngangsporten til utdanning og yrkeskarriere. Nesten alle ungdommer (95 prosent) starter i videregående opplæring, men etter fem år er det bare rundt 70 prosent som har gjennomført og fått full studiekompetanse eller yrkeskompetanse. Frafallet er særlig stort på yrkesfagene.

Av den tredjedelen som ikke fullfører, er det tolv prosent som fullfører på et senere tidspunkt (etter mer enn fem år) (Falck mfl., 2009). Et nøkternt anslag på ca. 15 prosent som faller fra, utgjør ca. 9 000 ungdommer i hver alderstrinnskohort (Johannessen og Vestnes 2011).

Konsekvenser av marginalisering

Når ungdom ikke fullfører videregående skole får dette konsekvenser for den enkelte så vel som for samfunnet. Sannsynligheten øker for at de som ikke fullfører videregående skole,

blir mottakere av sosialhjelp eller trygdeytelser. Det er også mer sannsynlig at de havner i fengsel (Falck mfl., 2009). Delvis marginaliserte er overrepresentert blant sosialhjelpsmottakere. 25 prosent av delvis marginaliserte i aldersgruppen 16–30 år mottar sosialhjelp (Normann, 2007 i Rasmussen mfl., 2010).

Et økende antall unge får uføretrygd. Ifølge NAV har det vært en tredobling i antall personer som fikk en uføreytelse i aldersgruppen 25–29 år i løpet av perioden 1977–2006. De som har fått uførestatus i ung alder, vil i de aller fleste tilfeller være varig utenfor arbeidsmarkedet. Det er mange grunner til uførhet. NAV er særlig bekymret for økningen i antall unge uføre med alvorlige psykiske diagnoser (Rasmussen mfl., 2010).

Marginalisering av ungdom er dyrt for samfunnet. Med utgangspunkt i noen stiliserte eksempler har Vista Analyse beregnet at nedre samfunnsøkonomiske konsekvenser av marginalisert ungdom ligger på en nåverdi på fem milliarder per årskull. Dette er med utgangspunkt i at to prosent av et årskull marginaliseres. Ved en økning til åtte prosent, øker kostnaden til en nåverdi på over 15 milliarder kroner.

Besparelser ved å redusere antall marginaliserte

Hvis antallet som marginaliseres kan reduseres, kan samfunnet spares for betydelige kostnader. Selv små endringer som gjør at de unge ikke går over på uføretrygd, men går litt ut og inn av arbeidslivet, kan gi betydelige gevinster både for samfunnet og den enkelte. Ved å sette inn nye tiltak som reduserer antallet marginaliserte som ender utenfor arbeidslivet med 100 personer, vil

samfunnet spare 1,1 milliarder kroner i nåverdi. Ved å få 100 ungdommer over i et forløp som styrker deres arbeidslivstilknytning som voksne, vil gevinsten av å sette inn riktige tiltak, være på rundt 40 millioner kroner per år i 42 år (Rasmussen mfl., 2010).

Det er ikke gitt at marginalisering i arbeidslivet fører til sosial ekskludering

Ungdom utenfor utdanning og arbeidsliv kan være aktive deltakere på alternative arenaer. Dette kan være en viktig kilde til å oppleve inkludering (Fangen, 2009). I hovedsak opplever imidlertid unge utenfor utdanning og arbeid at de er utenfor fellesskapet, "ikke passer inn". Det kan være skolen som er for vanskelig, eller det kan være opplevelsen av ikke å bli inkludert i de gruppene de gjerne vil være en del av. Mange opplever at de ikke har noen å snakke med, eller at de ikke er betydningsfull for noen. Ikke minst opplever de ensomhet (Follesø, 2011).

Risikofaktorer som kan føre til marginalisering

Det er mange grunner til at ungdom havner i en marginaliseringsprosess. Marginalisering kan skyldes individuelle faktorer og vanskelige familieforhold, ekskluderende mekanismer i utdanningssystemet, arbeidsmarkedssituasjonen når ungdom avslutter skolen og mangel på lærlingplasser.

Andre faktorer er knyttet til ungdommenes egne valg, som prioritering av fester og data foran lekser og skolearbeid, ønske om et friår, eller ønske om å tjene penger (Raaum og Røed, 2002; Thrana mfl., 2009, Rasmussen mfl., 2010). Flere av faktorene kan både være

årsaker til og virkninger av marginalisering, og de opptrer ofte i ulike kombinasjoner.

De mest aktuelle risikofaktorene som fører til marginalisering kan oppsummeres slik:

- foreldre med lav utdanning
- familieforhold (omsorgssvikt, rus, psykiatri)
- unge med psykiske problemer/rusavhengighet
- atferdsproblemer
- mangel på arbeidstilbud til ufaglærte
- mangel på lærlingplasser
- høy ungdomsledighet
- svake skoleprestasjoner
- frafall og fravær allerede på ungdomsskolen
- manglende fullføring av videregående opplæring (Rasmussen mfl., 2010)

Generelt henger marginalisering på ett område sammen med problemer på andre områder. For eksempel er det langt mer sannsynlig at barn og unge som har vært utsatt for omsorgssvikt eller vold/overgrep, havner utenfor skole og arbeidsliv enn andre. Det samme gjelder for barn og unge som tidlig har utviklet alvorlige atferdsproblemer. En studie, gjennomført av NOVA (Clausen og Kristofersen, 2008), som har fulgt barnevernsbarn over tid i perioden 1990–2005, viser at tidligere barnevernsbarn har langt større utfordringer som voksne enn befolkningen for øvrig. Bare 34 prosent hadde fullført videregående opplæring, åtte prosent mottok uførepensjon, og 40 prosent hadde vært registrert som arbeidsløse i mer enn et år.

Hvis ungdom står utenfor utdanning eller arbeidsliv mer enn ett år, øker risikoen for at de blir marginalisert. En viktig forklaringsfaktor synes å være at ungdommen da kommer i utakt med sine jevnaldrende, og de forventninger som stilles til dem (Rasmussen mfl., 2010). En undersøkelse basert på registerdata fra 1992–2002 (Raum mfl., 2005) bekrefter at jobbmulighetene raskt blir verre hvis perioden utenfor utdanning og arbeidsliv forlenges. Det synes som om ungdommen oppfatter enkelte valg som en avgjørelse uten angremuligheter (Rasmussen mfl., 2010). En studie fra Agderforskning (Jensen mfl., 2009 i Rasmussen mfl., 2010) viser at ikke-medisinske forklaringer blir ansett som de viktigste når andelen unge uføre skal forklares. I studien deles årsakene inn i tre kategorier: omsorgssvikt i tidlig oppvekst, "ressursvake" personer med diffuse problemer og unge med medfødte/erervete funksjonsnedsettelse. De to første kategoriene er størst. Og i begge gruppene er det stort innslag av vanskelige familieforhold.

Hva hindrer marginalisering?

Når risikofaktorene og årsakene til marginalisering er sammensatte, må det settes inn tiltak på flere områder for å hindre marginalisering. Denne innsatsen må både samordnes og starte tidlig. Flere prosjekter har utviklet modeller for samordning av innsats på kommunalt nivå, for eksempel prosjektet «Sammen om barn og unge – bedre samordning av tjenester» (2008-2011).

Tidlig intervensjon og økt samhandling mellom dem som arbeider med familien, og dem som arbeider i skoleverket, i PPT, i skolehelsetjeneste, i helsetjenesten for øvrig, og etter hvert også NAV kan redusere antall unge uføre (Jensen mfl., 2009 i Rasmussen

mfl., 2010). Et tilstrekkelig antall lærlingplasser og et arbeidsmarked som gir ungdommene et tilbud eller en jobb når ungdommene har avsluttet utdanningen, er også helt sentralt (Rasmussen, 2010).

Hvis ungdommene selv har valgt bort utdanning, må vi være raskt ute for å hjelpe dem med å ta valg som i større grad vil være i takt med det de ønsker de hadde gjort, når de er blitt eldre. Den dramatiske økningen i varig marginalisering med mer enn ett år utenfor skole og arbeid i ungdomsårene, understøtter behovet for rask intervensjon (Rasmussen, 2010).

Hvilken oppfølging etterspør ungdom?

Ungdom etterspør oppsøkende arbeid. Det viser blant annet forsknings- og utviklingsprosjektet «Ungdom i svevet» (2007-2010) og veiledningsmateriellet "Det magiske øyeblikket". Det betyr at fagfolkene må ut av kontorene og finne ungdommene der de er. Voksne må også bruke nok tid, og holde ut overfor ungdom som har liten tillit til seg selv og mistillit til hjelpeapparatet. Tillit er en forutsetning for den som vil bistå i endringsprosesser. Ungdom ønsker seg også voksne som har forventninger til at de har noe å bidra med (Follesø, 2011).

Ungdom som er falt utenfor på skolen, har ofte mistet troen på at de kan få seg utdanning og arbeid. De trenger derfor voksne som ser muligheter og løsninger, og som samtidig kan motivere og støtte. De trenger voksne som fungerer som veiledere for hvordan ungdommene kan navigere overfor hjelpeapparatet (Follesø, 2011; Thrana mfl., 2009; Kristiansen, 2010; Rasmussen mfl., 2010). Dette kan for eksempel gjøres gjennom en mentor, en

personlig koordinator eller los som er prøvd ut i det ny startede «Los- prosjektet», hvor ungdommene får en person å forholde seg til, som både sørger for tett individuell oppfølging og som bistår i kontakten med andre hjelpetjenester. Relasjonen mellom den voksne hjelperen og ungdommen er av stor betydning.

Gode veiledere i overgangen til voksenlivet er særlig betydningsfullt for barnevernsbarn, som har høy risiko for ikke å fullføre videregående opplæring og falle ut av arbeidslivet. Studier viser at det går bedre med de unge for hvert år de mottar oppfølging eller tiltak fra barnevernet etter at de har fylt 18 år, såkalte ettervernstiltak (Bakketeig og Backe-Hansen, 2008). Ungdommene ønsker økonomisk hjelp, hjelp til bolig og jobbsøking, eller helt enkelt en å søke råd hos ved behov. En stabil relasjon til en voksen er sentralt.

Lokalmiljøet kan hjelpe

NOVA-studien om ettervern uttrykker bekymring for at forskning som viser at ungdom scorer dårlig på en rekke levekårsundersøkelser, i seg selv kan føre til at ungdom marginaliseres ved at det stilles for få forventninger til dem. Ungdom som har eller har hatt det vanskelig, trenger at noen følger opp deres forventninger og ønsker til egen framtid (Bakketeig og Backe-Hansen, 2008). Dette er i samsvar med andre studier (Thrana mfl., 2009; Follesø, 2011). Ungdom drømmer om jobb, hjem, familie, ferie og bil, det vil si helt "vanlige" drømmer (Williamson, 2009 i Follesø, 2011).

Forsknings- og utviklingsprosjektet «Ungdom i svevet» har vist at utsatt ungdom som ofte har vært svært synlige, og til tider uønsket i lokalsamfunnet, midt i sin synlighet likevel

kan oppleve å bli oversett og ignorert (Follesø, 2010). Når disse ungdommene har deltatt i prosjekter og aktiviteter som har blitt sett som positive av lokalsamfunnet, har ungdommene opplevd å bli møtt på nye måter.

Når ungdommene har blitt sett og møtt på nye måter, har det medvirket til at de har fått mot til å starte på prosessen med å nærme seg utdannings- og arbeidsarenaene. Interesse fra andre har gitt ungdommene økt selvfølelse og tro på at de kan få til noe i eget liv.

Hvis det er slik at andres interesse og bekreftelse i seg selv også kan bidra til endring, vil det bety at lokalmiljøets felles engasjement vil kunne bidra til at ungdommene både inkluderes og tilbys bedre betingelser for endring (Follesø, 2010).

Hvor går vi?

Forsknings- og utviklingsprosjekter, og ikke minst ungdommene selv, har pekt på hva som skal til for at ungdom skal bli aktive deltakere i samfunnet. Denne kunnskapen må inn i det ordinære tiltaksapparatet og tas i bruk.

Tidsfaktoren er viktig, både når det gjelder å fange opp unge tidlig, og med hensyn til å sette av nok tid til oppfølging og veiledning. Det trengs også nok tid til å følge ungdommene i overgangen mellom ulike skolenivåer og hjelpesystemer. Tidsfaktoren er ikke minst viktig når det gjelder å tilrettelegge for at ungdom kommer raskt inn i arbeidslivet etter endt utdanning.

Hvis vi skal få til dette, må tjenester og tiltak finne ungdommene der de er, og motivere og

støtte dem til å finne veien tilbake. Aktiviteter som gir mestringsopplevelse og sosial kompetanse har vist seg å være sentrale i dette endringsarbeidet. Tjenestene må organiseres med utgangspunkt i ungdommenes behov, og gjøres tilgjengelig også for dem som ikke oppsøker kontorer.

Alternativ organisering av budsjetter

Da Vista Analyse skulle beregne kostnader ved den samlede ressursinnsatsen i hjelpeapparatet for marginalisert ungdom, viste dette seg vanskelig, særlig fordi ansvar og budsjetter var fragmentert og fordelt på mange aktører, enheter, programmer og tiltak (Rasmussen mfl., 2010). Ingeborg Rasmussen (2011) peker på at det kan være behov for å organisere ansvar og budsjett på alternative måter for å nå utsatt ungdom med tiltak som hjelper. Vi må bort fra "svarteper-spillet" når det gjelder hvilket budsjett som skal dekke den nødvendige innsatsen, sier hun. Det er viktig å huske at offentlig sektor totalt ikke har spart penger hvis besparelser på ett budsjett faktisk fører til kostnader på et annet.

Tiltak som settes i gang må ta utgangspunkt i hva ungdommene faktisk trenger på det tidspunkt de trenger det. Vi må derfor finne enkle måter å samordne budsjettene på. Det er mange eksempler på at fagfolk må gå på tvers av systemene for å få gitt ungdommene det de trenger. Hvis det er en suksessfaktor å handle på tvers eller på kanten av systemene for å få satt inn riktig tiltak til riktig tid, må vi spørre oss om kanskje systemene våre ikke er gode nok, sier Ingeborg Rasmussen (2011).

Til slutt: Er begrepene vi bruker om utsatt ungdom gode? Fremmer de inkludering og deltakelse? I de siste årene har det kommet

forslag til nye begrep, begrep som har vist seg å åpne mer for inkludering og deltakelse, for eksempel "talenter for fremtiden", og "ungdom i svev". "Talenter for fremtiden" viser til at alle unge har ressurser, talenter og muligheter. "Ungdom i svev" viser til behovet for å skape trygge landingsplasser.

Og helt til slutt: Vi må ikke jobbe for utsatt ungdom, men med! Det er på den måten ungdom kan oppleve at det er bruk for dem og at de har en plass i samfunnet.

UNG.NO

” hm.. de på skolen min er helt idioter. Med en gang man sliter i et fag vil de at du skal droppe ut av det. og når man ikke klarer ting på skolen er det ens egen feil og man vil ikke, prøver ikke, gidder ikke.. det er ekstremt lite motiverende... hvorfor gå på skolen når man har droppet ut av alle fagene uansett?.. jeg har fått inntrykk av at de vil ha meg ut av skolen, men gir meg ikke, for de skal ikke ødelegge drømmene mine.. :) ”

(Sitatet er ikke en del av artikkelen)

EKSEMPEL

FRITID MED BISTAND – en metode for å hjelpe folk i gang

Noen barn og unge sliter av ulike grunner med å finne seg til rette i samfunnet og trenger hjelp til å leve et sosialt og aktivt liv. "Fritid med bistand" er en metode som bygger på frivillighet, og som vektlegger ungdommens ønsker og drømmer. Metoden har lyktes godt i å inkludere utsatte barn og unge sosialt gjennom deltakelse i fritidsaktiviteter.

Målgruppe: Barn og unge som trenger hjelp til å leve et sosialt og aktivt liv

Mål: Inkludere utsatte barn og unge sosialt gjennom deltakelse i en selvvalgt fritidsaktivitet

Tilbyder: Kommunen. Tilbudet gis innenfor støttekontakttjenesten etter Lov om sosiale tjenester eller Lov om barnevernstjenester

Samarbeidspartnere: Frivillige organisasjoner og lag

Idé og metode: Tar utgangspunkt i barn og unges egne ønsker og drømmer. De velger selv om de vil delta, og hvilket lag eller hvilken organisasjon de vil delta i

Initiativtaker: Anders Midtsundstad, Kristiansand kommune. 65 kommuner og bydeler i ulike deler av landet tilbyr metoden

Metodens trinn:

1. Det avholdes et uforpliktende informasjonsmøte
2. Barnets eller ungdommens interesser, drømmer og ønsker kartlegges
3. Innholdet til den aktuelle fritidsaktiviteten kartlegges
4. Barnet eller ungdommen velger aktivitet
5. Det lages en plan for å delta i fritidsaktiviteten
6. En person i aktiviteten får oppgaven som tilrettelegger/kontaktperson
7. Tiltaket evalueres jevnlig

Kilde: www.fritidmedbistand.no

BRUKERMEDVIRKNING

viktig, men også utfordrende

Av Karin Sasaoka, seniorrådgiver, Bufdir

Barne- ungdoms- og familieetaten (Bufetat) har ansvar for å sikre barn og unge i statlige barneverntiltak brukermedvirkning. I 2011 gjennomførte Bufetat for andre gang en brukerundersøkelse blant barn og unge plassert i statlige og private barneverninstitusjoner og statlige familie- og beredskapshjem. Resultatene fra 2010 og 2011 viser at det er utfordrende å tilrettelegge for brukermedvirkning og at Bufetat har en vei å gå for å sikre barn og unges medvirkning, særlig i barneverninstitusjonene.

Begrepet brukermedvirkning

Brukermedvirkning er i dag blant de fremste målsettingene for velferdspolitikken. Det handler om å involvere brukere av en tjeneste, både på systemnivå og individnivå, i ulike sider ved tjenesteutviklingen og tjenesteytingen. Men begrepet er langt fra entydig.

Innenfor moderniseringsteorier om offentlig sektor innehar brukeren en aktiv rolle som konsument eller forbruker av offentlige tjenester. Det legges vekt på at brukerens medvirkning vil bidra til å styrke kvaliteten og treffsikkerheten på tjenestene og således også være et økonomisk gunstig virkemiddel (FAD 2008). Rettighetsdiskursen på sin side begrunner brukermedvirkning med utgangspunkt i teorier knyttet til demokrati, medborgerskap og myndiggjøring ("empowerment"). Medvirkning understrekes som en rettighet og som et grunnleggende element i et demokratisk samfunn. Mennesker er autonome, selvstendige subjekter med rett til

deltakelse og det å bli hørt. Brukeren sees her i lys av en borger som gjør krav på sine rettigheter.

Myndiggjøring som prinsipp har hatt stor gjennomslagskraft innenfor profesjonelt sosialt arbeid, og er nedfelt som et yrkesetisk prinsipp (Seim & Slettebø 2007). Myndiggjøring innebærer bl a å se brukeren som eksperten på eget liv. På lik linje med andre mennesker, vil mennesker som søker hjelp, styre over viktige deler av eget liv, motta hjelp på egne premisser og bli sett og respektert i kraft av sin grunnleggende autonomi og integritet. I så måte kan vi si at brukermedvirkning berører grunnleggende verdier som verdighet, respekt og toleranse. Dersom brukeren i større grad kan påvirke omgivelsene gjennom egne valg og ressurser, vil det kunne ha positiv innvirkning på selvbildet og styrke brukerens motivasjon. Det argumenteres for at dette vil bidra positivt til brukerens bedringsprosess, og

således ha en terapeutisk effekt. Synet på brukeren innenfor klinisk virksomhet kan sies å ha beveget seg bort fra brukeren som en passiv mottaker av tjenester og som et objekt for andres beslutninger, til en aktiv deltaker anerkjent for egne ressurser og som subjekt i eget liv.

Avhengig av perspektivet vi legger til grunn; det være seg politisk, demokratisk, faglig eller økonomisk, gis begrepet ulikt innhold. Tilsvarende ser vi at i operasjonalisering og implementering av brukermedvirkning blir begrepet omtalt både som et resultat, et virkemiddel, en prosess, en ressurs og som inndelt i ulike faser. Brukermedvirkning har stor moralsk legitimitet, men selv om intensjonene er aldri så gode, så er det en reell fare ved slike flertydige begreper, at overgangen mellom intensjon og praktisk implementering kan bli stor.

Rammer for brukermedvirkning

Det statlige barnevernets brukere er definert til å være barn, unge og deres foreldre som i et tidsrom av livene sine mottar tjenester fra det statlige barnevernet. For å drøfte hvordan brukermedvirkning arter seg innenfor en gitt tjeneste, er det et grunnleggende premiss at man ser hen til tjenestens rammebetingelser og drøfter i hvilken grad disse bidrar til å definere brukerens handlingsrom for medvirkning. Kanskje nettopp derfor er det nyttig at «brukermedvirkningsbegrepet» er så vidt definert og forstått – det gir rom for at medvirkning kan manifestere seg på ulike måter i ulike kontekster. En slik pragmatisk tilnærming skjerper imidlertid kravene vi må stille til oss selv, og kravene til gjennomslagskraft en offentlig etat bør utvise. Andre må

kunne utfordre og bedømme i hvilken grad vi i ivaretar brukermedvirkning som en sentral del av vårt tjenestetilbud.

Rammer som sikrer barn og unge i barnevernet medvirkning

I økende grad blir begrunnelsene for brukermedvirkning gjort gjeldende også for barn og unge, ikke minst fordi barns kompetanse som sosiale aktører er blitt mer anerkjent (Sinclair i Koht, 2007). FNs barnekonvensjon ble tatt inn i norsk lovverk i 2003 og bygger på forståelsen av barnet som likeverdig medborger i et demokratisk samfunn. Konvensjonen er tydelig på barns rett til medvirkning i artikkel 12. Artikkelen beskriver medvirkning over tre nivåer: 1) Informasjon og meningsdannelse; barnet har rett til å bli informert slik at barnet kan gjøre seg opp en mening om saken, 2) Ytring; barnet skal ha rett til å gi uttrykk for sine synspunkter og meninger i alle forhold som vedrører det, og sist 3) Medbestemmelse; barnets synspunkter og meninger skal tillegges behørig vekt i samsvar med barnets alder og modenhet.

Barnevernloven gjenspeiler premissene for hvordan barn skal forstås, og de konkrete bestemmelsene i Barnekonvensjonen. Da Barnekonvensjonen ble tatt inn i norsk lovverk medførte dette bl. a at aldersgrensen for når barn skal bli hørt og ha rett til å uttale seg, ble senket fra 12 til 7 år (§ 6-3 i Barnevernloven). Sentrale forskrifter som Forskrift om rettigheter og bruk av tvang under opphold i barneverninstitusjon og Forskrift om krav til kvalitet og internkontroll i barneverninstitusjon¹ tydeliggjør videre barn og unges rett til både individuell og kollektiv medvirkning under opphold i barnevern-

¹ Likelydende presiseres brukermedvirkning i forskrift for Sentre for foreldre og barn.

institusjon og i omsorgssentre².

Barn er sikret medvirkningsrettigheter formelt gjennom lovverk, men hvordan opplever barn og unge at deres rettigheter gis et reelt innhold og praktiseres i Bufetats tiltak?

Hva sier barn og unge selv om deres muligheter for medvirkning?

Høsten 2011 gjennomførte Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet (Bufdir) for andre gang en brukerundersøkelse blant barn og unge i statlige og private barneverntiltak. Hensikten har vært å få innblikk i barn og unges erfaringer når det gjelder trivsel, trygghet, hjelp/ behandling, informasjon, skolegang etc. Brukerundersøkelser bidrar til å sikre kollektiv

brukermedvirkning. Resultatene av undersøkelsene synliggjør utfordringer ved tjenestetilbudet og kan danne grunnlag for kvalitetsforbedring av tjenestene.

Brukerundersøkelsen fra 2011 viser, i likhet med resultatene fra året før, at Bufetat utfordres på å sikre samtlige barn og unges medvirkning mens de er i barnevernstiltak. Samtidig må dette overordnede funnet nyanseres når vi går inn og ser på ulike tiltak. Brukerundersøkelsen viser blant annet en systematisk forskjell i svarene fra barn og unge plassert i statlige fosterhjem versus barn og unge plassert i barneverninstitusjon, bl a når det gjelder spørsmål knyttet til medvirkning (N=913).

Påstand	Fosterhjem	Barneverninstitusjoner
"Her får jeg være med å bestemme viktige ting som handler om meg"	78% bekrefter	65% bekrefter
"Her får jeg være med å bestemme over hverdagen min"	80% bekrefter	66% bekrefter
"Her får jeg være med å bestemme hva jeg skal få hjelp til"	82% bekrefter	69% bekrefter

Fremstillingen indikerer at fosterhjem og institusjon gir ulike rammer for hvordan barn og unge opplever å medvirke i tiltaket. Det er

følgelig naturlig å tenke seg at et fosterhjem med ett fosterbarn, vil kunne gi andre rom for medvirkning enn en institusjon hvor flere

barn er plassert sammen. Videre kan vi anta at barn og unges individuelle forhistorie, type problembelastning, plasseringsgrunnlag m. m vil være av betydning for svarene som er gitt

i undersøkelsen. Barn og unge plassert i barneverninstitusjon fikk noen tilleggs-spørsmål knyttet til informasjon og kommunikasjon (N= 530).

Påstand	Bekrefter	Avkrefter
"Jeg har en fast kontaktperson her jeg bor"	84%	12%
"Her er det faste møter hvor jeg kan snakke med de voksne"	64%	30%
"De voksne forteller meg om hva som skal skje fremover"	58%	39%
"Jeg har blitt fortalt hva som er mine rettigheter på stedet der jeg bor"	62%	32%

Når vi utelukkende sammenligner svarene fra barn og unge plassert i barneverninstitusjon ser vi en langt større spredning i svarene de gir, enn hva tilfelle er for barn og unge i fosterhjem. Det kan indikere at brukermedvirkning praktiseres ulikt i ulike institusjonstiltak, hvor noen institusjoner lykkes bedre med brukermedvirkning enn andre. Da kan vi kanskje heller snakke om at det eksisterer ulike kulturer, herunder praksiser og forståelser i institusjonene, av brukermedvirkning og dens betydning for barn og unge i tiltak.

Dette inntrykket gjenspeilet seg også i de tilbakemeldinger Bufdir fikk da vi inviterte ungdom som bor på barneverninstitusjon til ungdomskonferanser høsten 2011. Her ble barn og unge fra ulike barneverninstitusjoner invitert til å dele sine meninger om hvordan de opplever det å bo på barneverninstitusjon og hvilke endringer de ønsker seg i Bufetats institusjonstiltak. Blant annet viste ungdommenes historier at de i ulik grad var blitt informert om deres rettigheter og hva som

utgjorde brudd på disse, og flere hadde erfaringer som tilsa at de i liten grad opplevde at deres stemme ble hørt og vektlagt. Gjennomgående ga ungdommene uttrykk for at det var de voksne som satt på definisjonsmakten i tiltaket. Hvorfor kan det være utfordrende å sikre barn og unges medvirkning i barneverninstitusjoner? Hva er dilemmaene ansatte står i?

Utfordringer i arbeidet med å tilrettelegge for brukermedvirkning

Det er ikke tvil om at barn og unges medvirkning innenfor barnevernet byr på en rekke utfordringer. Kanskje tydeligst kommer disse til uttrykk når barn er plassert i barneverninstitusjon. Bufetat skal sikre behov hos ulike barn og unge; behov for omsorg, behandling, vern og/eller beskyttelse. For å utføre denne oppgaven arbeider institusjonsansatte innenfor en kontekst hvor frivillighet og mulighet for bruk av tvang utgjør sentrale rammebetingelser. I særlig grad kan vi si at

² Institusjonene og omsorgssentrene er videre pålagt å ha internkontroll som bl a innebærer et ansvar for å gjøre bruk av erfaringer fra barn og foreldre til forbedring av institusjonen. Bufdir har utarbeidet retningslinjer for internkontroll i Bufetats regioner, hvor det er tilsvarende krav rettet mot statlig regional barnevernmyndighet.

³ Dette er en forenklet sammenstilling, se Rambølls sluttrapport til Bufdir (2011) for mer utfyllende grafer. Svarkategoriene var: helt enig, litt enig, litt uenig, helt uenig og vet ikke. I begge tabellene er de to første kategoriene slått sammen. Siste tabell har slått sammen litt uenig og helt uenig i kategorien «avkrefter».

tvangsaspektet ved institusjonstiltakene utfordres i møte med brukermedvirkning og dens forankring i frivillighet og anerkjennelse av brukers autonomi.

Barn og unge i barneverninstitusjon har grunnleggende rettigheter. Rettighetsforskriften åpner samtidig for at det kan foretas begrensninger og inngrep (bruk av tvang) i rettighetene under et institusjonsopphold. I situasjoner hvor ansatte vurderer å foreta begrensninger eller gjøre bruk av tvang, er det ikke sjeldent motstrid mellom hva ansatte vurderer er til den unges beste, og hva den unge selv mener. Hvordan ivareta barn og unges medbestemmelse i slike situasjoner?

Medbestemmelse og myndiggjøring

Flere studier reiser problemstillinger knyttet til i hvilken grad barn gis reelle muligheter for innflytelse under opphold i barnevernstiltak. I sin rapport om brukermedvirkning i det statlige regionale barnevernet peker bl a Slettebø m.fl (2010) på at graden av medvirkning som oftest ble beskrevet som en konsultasjon eller at barna ble lyttet til, og at det kun var noen få ganger at barn fikk delta i forhandlinger eller fikk bestemme. Ansatte skal alltid sikre at den unge blir informert og får uttale seg. Men hvilken vekt ansatte skal legge til den unges synspunkter er ikke gitt, det krever en selvstendig vurdering. Vurderingens utfall vil avhenge av barnets alder, modenhet og hva det gjelder, altså en individuell vurdering i hvert enkelt tilfelle. Det ligger implisitt i begrepet medbestemmelse at det foregår en åpen dialog der avgjørelser blir tatt i samspill med andre. Som Winsvold og Falck (2011) påpeker, betyr dette for den unge at hun/han tar del i dialogen som en meningsberettiget og likeverdig part, men at det sjelden innebærer at ungdommen har selvstendig

beslutningsmyndighet. På noen områder er det også slik at barnet eller ungdommen ikke kan ha selvbestemmelse. Det kan f.eks. handle om vurderinger knyttet til den unges sikkerhet, hva som er akseptabel atferd og unngåelse av negativ smitteeffekt blant unge som bor sammen. Lik foreldre, har ansatte en plikt og rett til å gi den unge forsvarlig omsorg. Det innebærer å sikre ungdommen trygghet og en god utvikling, men også legge begrensninger for å verne og beskytte den unge slik at hun ikke utsetter seg selv eller andre for fare.

Ønsker knyttet til selvstendighet, løsrivelse og en større innflytelse over eget liv, er betydningsfullt for ungdom generelt i befolkningen, og likeså for ungdom i barnevernstiltak. Medvirkning impliserer en myndiggjøring av brukeren. Det vil bli innebære at den unge gradvis tilskrives mer ansvar i tråd med alder og modenhet. En følge av dette er at ungdommen også ansvarliggjøres for de valg og beslutninger hun eller han måtte ta. Når forskning og ungdom selv peker på at de i liten grad opplever å få ta del i beslutninger, må vi reflektere over hvorvidt vi i tilstrekkelig grad ivaretar de unges behov for å erfare hva det vil si å være ansvarlig. I denne sammenheng blir det å tilrettelegge for medvirkning, også et sentralt ledd i de unges modnings- og læringsprosess på vei mot voksenlivet. Tilrettelegger vi for at de unge kan bli kjent med og få prøvd ut sine ferdigheter gjennom gradvis å få tilskrevet mer ansvar? Munro (2001) peker på at i likhet med for ungdom flest, må det også innenfor institusjonens rammer tilrettelegges for en rekke mikroavgjørelser og grenseflyttinger, slik at den unge kan utvide sin medvirkning i institusjonen.

Ofta kan vi ta det som en selvfølge at barn og unge vil medvirke, men det å delta på en måte som innebærer ansvar, kan også oppleves som belastende. I så måte er det viktig å huske at

ikke å medvirke, også er en form for medbestemmelse, påpeker Winsvold og Falck (2011). Selv om det er viktig å ansvarliggjøre de unge, må det heller ikke forveksles med at den unge gis eneansvar for de beslutninger som fattes, hvorledes et opphold oppleves eller et behandlingsforløp utvikler seg. Det er i siste instans de ansatte, og etaten forøvrig som har ansvaret for barnas beste når de mottar tjenester fra Bufetat.

Maktforskyvning som følge av de unges medvirkning?

I tenkningen rundt brukermedvirkning hevdes det blant annet at brukermedvirkning innebærer en maktforskyvning i relasjonen mellom bruker og tjeneste. Innenfor barnevernstiltak må i tilfelle en slik maktforskyvning ta høyde for noen grunnleggende asymmetriske relasjoner. Ikke bare finner vi en skjev maktbalanse i form av at den ene er bruker, den andre tjenesteyter (med muligheter for å iverksette tiltak som kan medføre sterk grad av kontroll over bruker), men og i form av at bruker her er et barn og den ansatte en voksen. Medvirkning innebærer å myndiggjøre den unge, heri kan vi si at det ligger et element av maktforskyvning. Men å myndiggjøre ungdom innebærer ikke at ansatte skal umyndiggjøres. Vi har heller behov for å forstå myndiggjøringsprosessen gjennom et dynamisk maktperspektiv med utgangspunkt i samsillet mellom den unge og den ansatte. Brukermedvirkning og fokuset på barn og unges rettigheter, behov og deltakelse er således ikke ensbetydende med ”mer frihet” eller ”ansatte uten autoritet” i barneverninstitusjon. Barn og unge har behov for stabiliteten og tryggheten en voksenperson representerer. Autoriteten til de voksne må imidlertid være legitim og tuftet på en grunnleggende respekt for den unges synspunkter og deltakelse.

Økt fokus på samspill og relasjon

Under ungdomskonferansene vektla ungdommene en tosidighet knyttet til ansattes inngripen i eskalerende situasjoner. De ønsker og etterlyste trygge voksne som kunne stoppe utagering ved bruk av tvang hvis nødvendig, samtidig som de påpekte at slike situasjoner kunne vært løst ved hjelp av andre virkemidler. Særlig vektla ungdommene at ansatte i større grad må snakke med ungdommene og gripe tak i situasjoner før de eskaleres i intensitet. Ungdommene ønsker seg ansatte som ikke bare fokuserer på det negative, men heller ikke ansatte som ikke er villig til å se problemene deres. ”Ansatte må snakke med oss om hvorfor vi gjør, som vi gjør”, formidlet ei jente. Ansatte må ha tid, være tillitsvekkende og villige til å se ting fra de unges ståsted. I dette ligger en forventning om å bli møtt med respekt og anerkjennelse. Ungdommene peker her på en viktig dimensjon; samhandlingen og relasjonene mellom ansatte og ungdommene. Flere studier peker også på at det å bli hørt, respektert og anerkjent utgjør en viktig forutsetning for å oppnå en reell medvirkning (Reime & Fjær 2010). På mange måter kan vi si at den individuelle medvirkningen til de unge utspiller seg i og er avhengig av de relasjoner de unge har med de ansatte.

I så fall danner relasjonskompetanse, dialog, samspill og samhandling et viktig fundament for å bedre tilrettelegge for barn og unges medvirkning. Et viktig virkemiddel kan være å løfte barn og unges kunnskap og erfaringer mer systematisk frem, og gi denne status på linje med fagkunnskap. Kanskje er det nettopp hit vi bør rette oppmerksomheten når vi skal videreutvikle arbeidet med brukermedvirkning i Bufetat.

DIGITALE BORGERE

Artikkelen er basert på et intervju med Elisabeth Staksrud, stipendiat, *Institutt for medier og kommunikasjon, Universitetet i Oslo*

Norske barn ligger på europatoppen i bruken av digitale medier. Men ikke alle har tilgang til Internett, og forskere advarer mot en digital underklasse blant barn og unge. Disse barna fratas muligheten til å delta og er også mest utsatt for risiko på nettet senere.

I norsk skole er digital kompetanse definert som en grunnleggende ferdighet, sidestilt med lesing, skriving, regning og å kunne uttrykke seg muntlig. Men barna begynner å bruke Internett og digitale medier lenge før de begynner i første klasse, noen allerede fra de er 18 måneder gamle.

Undersøkelsen EUKids Online plasserer norske barn blant dem med best nettilgang i Europa. Samtidig finnes det en liten, men likevel bekymringsfull gruppe som mangler tilgang til Internett hjemme, og som ikke bruker digitale verktøy. Disse barna mister en rekke muligheter og utgjør dermed en digital underklasse. Det mener stipendiat Elisabeth Staksrud ved Institutt for medier og kommunikasjon ved Universitetet i Oslo.

- Barn som ikke har tilgang til Internett hjemme, kan bli liggende seks til åtte år bak andre barn når det gjelder digitale ferdigheter. Ettersom evnen til å bruke digitale verktøy er blitt så gjennomgripende i de fleste samfunnsfunksjoner, taper disse barna på flere

områder. For eksempel skjer veldig mye vennekontakt via digitale medier og mobiltelefon. Hvis du er digitalt isolert, er du sannsynligvis også sosialt isolert, sier Staksrud. Hun er ansvarlig for den norske delen av undersøkelsen, der mer enn 25 000 barn mellom ni og 16 år fra 25 europeiske land deltar.

Forskerne har problemer med å kartlegge hvor mange og hvilke barn som mangler nettilgang, men beregninger tyder på at mellom fire og seks prosent av norske barn utgjør den digitale underklassen. Blant disse er det en liten gruppe som bor på steder i landet uten tilgang til Internett. Det er også enkelte som ikke har tilgang på grunn av psykiske og fysiske utfordringer. Disse gruppene kan imidlertid ikke alene forklare tallene, og forskerne regner med at barn hvis foreldre ikke legger til rette for bruk, utgjør en stor andel. Både økonomiske og ideologiske årsaker kan ligge til grunn, ifølge Staksrud.

Fratas ytringsfrihet

Ifølge Staksrud fratas barna grunnleggende rettigheter som rett til informasjon, ytringsfrihet og retten til å organisere seg.

- Har du ikke tilgang til nettet, så bryter det med menneskerettighetene og FNs barnekonvensjon. I et land som Norge fratas man muligheten til å delta, ikke bare som barn, men som borger. Utøvelsen av borgerrettighetene skjer i stor grad via digitale hjelpemidler og i særlig grad på Internett. Og da ender vi opp med en digital underklasse, sier hun.

Høy risiko

Flere studier tilsier at mye bruk av Internett gir høyere digital kompetanse, bedre dømmekraft og dermed også tryggere bruk. Det innebærer at barn uten nettilgang stiller med dårligere kort også når det gjelder risiko.

- Alle barn vil oppleve risiko på nettet. Men vi ser at de som har lang erfaring med bruk, håndterer risikoen på en god måte. De som ikke har denne erfaringen, er også oftere de som ender opp i reelle skadesituasjoner, sier Staksrud.

Barn som begynner sent, har problemer med å tyde de kulturelle kodene på Internett og kan for eksempel være mer slepphendt med personopplysninger. Forskningen viser også at disse barna har lettere for å bli lurt av andre brukere fordi de mangler kritisk kompetanse til å vurdere kommunikasjonen som foregår på nettet.

Barna må selv ta ansvar

Den største utfordringen vi har, er å sikre barn tilgang til Internett og rettigheter som

digitale borgere. Det vil i stor grad demme opp for de andre problemene, mener Staksrud, som understreker at også barna selv må ta ansvar for sin atferd på nett.

- Med rettigheter følger også ansvar. Barna i Norge har en så privatisert, tidlig og avansert bruk at de selv blir nødt til å ta ansvaret for mye av håndteringen. Det hjelper ikke å sette pc-en i stua når alle løper rundt med iPhone. Og er det noe som ikke er en løsning, så er det å hindre barna tilgang. Nøkkelen er å gi barna kompetanse, og den får de gjennom prøving og feiling. Det beste er å starte tidlig, men sammen med foreldrene slik at man tidlig lærer gode nettvaner.

Hatsider og pornografi

Av landene som deltar i EUKids Online, er Norge blant dem med høyest risikofrekvens, noe som blant annet kan forklares med stor tilgang og høy bruk. Forskerne skiller mellom innholdsrisiko, kontaktrisiko og atferdsrisiko, og norske barn skårer høyt innen alle kategorier.

Førstnevnte innebærer risiko knyttet til den informasjonen barna forholder seg til på nettet, og omfatter blant annet pornografi. Ifølge undersøkelsen er norske barn de som har sett mest seksuelt materiale i Europa. Mens gjennomsnittet i Europa ligger på 14 prosent, har 34 prosent av norske barn sett pornografi på nettet.

Norske barn ligger også på topp i Europa når det gjelder å ha sett potensielt skadelig, brukergenerert innhold på websider. Eksempler på dette er pro-anoreksi-sider, hatsider og selvmordssider. Hele 42 prosent av norske barn oppgir at de har vært inne på slike sider.

Barn både ofre og aktører

Kontaktrisiko handler om at nettet er interaktivt, og at barna kommuniserer med andre, mens atferdsrisiko dreier seg om hvordan barna oppfører seg på nettet. I denne sammenhengen mener Staksrud det er viktig å vektlegge barnas rolle både som ofre og handlende aktører. Det gjelder for eksempel mobbing. Blant norske barn oppgir 31 prosent at de er blitt mobbet det siste året, hvorav 8 prosent opplyser at mobbingen har skjedd på nett. Den vanligste formen for nettmobbing er å få tilsendt stygge eller sårende meldinger, eller at noen publiserer meldinger om en som andre kan se.

- Vi glemmer ofte de barna som gjør noe galt selv. Det er viktig at vi løfter blikket fra å bare se barn som potensielle ofre til å se dem som reelle brukere på godt og vondt. Veldig mye av det som skjer på nettet, involverer barna selv som aktører. Når det gjelder mobbing for eksempel, må vi huske at det alltid er noen som mobber også. Det vi ofte ser, er at det å være offer og det å være utøver, ofte går hånd i hånd. Det er mye større sannsynlighet for at du blir mobbet hvis du mobber selv, sier Staksrud.

Dialog framfor beskyttelse

Det er flere og sammensatte årsaker til at norske barn utsettes for høy risiko på nett. En del av forklaringen er den store, avanserte og private bruken. Barna har internettilgang på egne pc-er, på egne rom og på mobiltelefon. Samtidig er åpenhet og et sterkt demokrati en viktig del av bildet.

- Vi har stor pressefrihet, og ytringsfriheten står veldig sterkt også på nettet. Det at voksne står fritt til å si de utroligste ting i

enhver debatt på nettavisene, med et veldig høyt aggresjonsnivå, påvirker barnas oppfatning av nettet som kommunikasjonskanal. Veldig mange barn tror at det er greit å trakassere andre, ikke fordi de liker å trakassere folk, men fordi de har en forståelse av at på nettet er det slik man oppfører seg, sier Staksrud.

Et av de viktigste tiltakene for å begrense risikoatferd er ifølge Staksrud å sørge for at alle barn får mulighet til å utvikle digitale ferdigheter. Hun understreker betydningen av å snakke med barna om nettbruk snarere enn å søke å beskytte dem.

- Vi vil ikke ha barn som er pakket inn i bomull, men heller gi barna det verktøyet de trenger for å håndtere risiko, sier forskeren.

Foreldre må ha kompetanse

For å veilede barna må foreldrene selv skaffe seg kompetanse først.

- Det er derfor vi vil at barna skal starte tidlig. Da er det lettere for foreldrene å følge med, gi gode vaner og ha kontinuerlig dialog. Det nytter ikke å komme til en 15-åring og si: Nå synes jeg at du og jeg skal ha gode samtaler om hva vi gjør på Internett. Da er det for sent. Men hvis du startet da de var fire og mamma er en ressursperson, er det lettere å spørre hvordan det var på nettet i dag, sier forskeren.

ANDRE BIDRAGSYTERE

Deltakere på Barne-, ungdoms- og familiedirektoratets rundebordskonferanser om barn og unges oppvekst i juni 2011:

Rundebordskonferanse for forskere, 15. juni 2011

Bache-Hansen, Elisabeth - Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring (NOVA)

Brusdal, Ragnhild - Statens institutt for forbruksforskning (SIFO)

Frønes, Ivar - Universitetet i Oslo/Atferdsenteret

Godø, Helene Toverud - Universitetet i Oslo/Senter for tverrfaglig kjønnsforskning

Mathiesen, Kristin Schjelderup - Folkehelseinstituttet

Noack, Turid - Statistisk sentralbyrå (SSB)

Sajjad, Torunn Arntsen - Nasjonal kompetanseenhet for minoritetshelse (NAKMI)

Sletten, Mira - Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring (NOVA)

Staksrud, Elisabeth - Universitetet i Oslo/Institutt for medier og kommunikasjon

Sørli, Mari-Anne - Universitetet i Oslo/ Atferdsenteret

Wichstrøm, Lars - Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet/Psykologisk institutt

Ødegård, Guro - Institutt for samfunnsforskning (ISF)

Rasmussen, Ingeborg - Vista Analyse

Rundebordskonferanse for representanter fra organisasjoner og institusjoner, 22. juni 2011

Wigglesworth, Thomas - Barneombudet

Hagen, Marianne - Redd barna

Samnøen, Øystein - Barnevakten.no

Hagen, Jan Thomas - Landsrådet for Norges barne- og ungdomsorganisasjoner

Sørensen, Vivian Brattsti - Antirasistisk senter/Agenda X

Keyani, Amir - Ungdom & fritid

Stusvik-Eide, Christina - Norges idrettsforbund

Sand Bruer, Erlend - Unge Funksjonshemmede

Vige, Åshild Marie - Skeiv ungdom

Myllymäki, Mia - Barn av Rusmisbrukere

Aas, Beate - Bufdir/Ung.no

LITTERATUR

Kapittel 1

BARNEBEFOLKNINGEN

Statistisk sentralbyrå. *Barn og unge i befolkningen*. [internett]. [Publisert 23 mai 2011; nedlastet 12 Jan 2012]. Tilgjengelig fra: http://www.ssb.no/emner/02/barn_og_unge/2011/bef/

Statistisk sentralbyrå. *Befolkningsstatistikk. Adopsjoner 2010*. [internett]. [Frigitt 8 jun 2011. Tall rettet 18. oktober; nedlastet 12 Jan 2012]. Tilgjengelig fra: <http://www.ssb.no/emner/02/02/10/adopsjon/index.html>

Statistisk sentralbyrå. *Innvandrere og norskfødte med innvandrerforeldre 1. januar 2011*. [internett]. [Frigitt 28. april 2011]; nedlastet 12 Jan 2012]. Tilgjengelig fra: <http://www.ssb.no/innvbef/>

HELSE:

Statistisk sentralbyrå. *Helse og levekårsundersøkelsen 2005*. [internett] [Nedlastet 10. januar 2012]. Tilgjengelig fra <http://www.ssb.no/emner/03/01/helseforhold/>

Folkehelseinstituttet (2010): *Folkehelse rapport 2010 Helsetilstanden i Norge*. Rapport 2010:2

Helse- og omsorgsdepartementet. *Psykisk helse. Barn som pårørende*. [internett] [Nedlastet 10. januar 2012] Tilgjengelig fra http://www.regjeringen.no/nb/dep/hod/tema/psykisk_helse/barn-som-parorende.html?id=506766

Folkehelseinstituttet. *Barns vekst i Norge - Barnevekststudien*. [PDF: internett]. [Oppdatert 23.juni 2011; nedlastet 12 jan 2012]. Tilgjengelig fra: <http://www.fhi.no/dokumenter/db81677b89.pdf>

Statistisk sentralbyrå. *Levekårsundersøkelsen 2008*. [internett]. [Frigitt 26 juni 2009; nedlastet 12 Jan 2012]. Tilgjengelig fra: <http://www.ssb.no/helseforhold/main.html>

FAMILIEN

Statistisk sentralbyrå. *Befolkningsstatistikk. Barn*. [internett] [Nedlastet 10. januar 2012] Tilgjengelig fra <http://www.ssb.no/barn/>

ØKONOMI

Statistisk sentralbyrå. *Barn og unge. Økonomi.* [internett]. [Frigitt 3 oktober 2011; nedlastet 12 Jan 2012]. Tilgjengelig fra: http://www.ssb.no/emner/02/barn_og_unge/2011/okonomi/

Statistisk sentralbyrå. *Inntektsstatistikk for husholdninger. Ulike grupper, 2009* [internett]. [Frigitt 28 april 2011; nedlastet 12 Jan 2012]. Tilgjengelig fra: <http://www.ssb.no/emner/05/01/inntind/>

BARNEHAGER

Statistisk sentralbyrå. *Barn og unge. Barnehager.* [internett]. [Frigitt 23 august 2011; nedlastet 12 Jan 2012]. Tilgjengelig fra: http://www.ssb.no/emner/02/barn_og_unge/2011/barnehage/

SKOLEN

Kunnskapsdepartementet. *Grunnoppplæring.* [internett]. [nedlastet 12 Jan 2012]. Tilgjengelig fra: <http://www.regjeringen.no/nb/dep/kd/tema/grunnopplaring.html?id=1408>

Statistisk sentralbyrå. *Utdanningsstatistikk. Elevar i grunnskolen.* [internett]. [publisert 15 des 2011; nedlastet 12 Jan 2012]. Tilgjengelig fra: <http://www.ssb.no/emner/04/02/20/utgrs/>

Statistisk sentralbyrå. *Barn og unge i skulen.* [internett]. [Publisert 26 aug 201; nedlastet 12 Jan 2012]. Tilgjengelig fra: http://www.ssb.no/emner/02/barn_og_unge/2011/skole/

Utdanningsdirektoratet. *Elevundersøkelsen 2010.* [internett]. [nedlastet 12 jan 2012]. Tilgjengelig fra: http://www.udir.no/Upload/Forskning/2010/5/Elevundersokelsen_2010_analyse.pdf?epslanguage=no

Statistisk sentralbyrå. *Utdanningsstatistikk. Gjennomstrømming i videregående opplæring.2010.* [internett]. [publisert 1 jun 2011; nedlastet 12 Jan 2012]. Tilgjengelig fra: <http://www.ssb.no/vgogjen/>

FRITIDSAKTIVITETER

Statistisk sentralbyrå. *Barn og unges fritid.* [internett]. [publisert 12. mai 2011; nedlastet 12 Jan 2012]. Tilgjengelig fra: http://www.ssb.no/emner/02/barn_og_unge/2011/fritid/

Landsrådet for Norges barne- og ungdomsorganisasjoner. *LNUs Resultatrapport 2011.* [PDF; internett] [Nedlastet 12 Jan 2012]. Tilgjengelig fra: <http://www.lnu.no/sitefiles/1/dokumenter/rapporter/2011/LNUsResultatrapport2011.pdf>

MEDIEBRUK

Statistisk sentralbyrå. *Norsk mediebarometer 2010.* [internett]. [publisert 2011; nedlastet 12 Jan 2012]. Tilgjengelig fra: <http://www.ssb.no/medie/sa121/>

Medietilsynet. *Barn og digitale medier 2010.* [PDF: internett]. [nedlastet 12 Jan 2012]. Tilgjengelig fra: http://www.medietilsynet.no/Documents/Trygg%20bruk/Rapporter/Barn%20og%20digitale%20medier/100319_Del_1.pdf

MOBBING

Løding, B og N. Vibe (2010). *Hvis noen forteller om mobbing. Utdypende undersøkelse av funn i elevundersøkelsen om mobbing, urettferdig behandling og diskriminering.* NIFU-rapport 48/2010

Medietilsynet. *Barn og digitale medier 2010.* [PDF: internett]. [nedlastet 12 Jan 2012]. Tilgjengelig fra: http://www.medietilsynet.no/Documents/Trygg%20bruk/Rapporter/Barn%20og%20digitale%20medier/100319_Del_1.pdf

ALKOHOL

Ingeborg Rossow et al (2009). *Nære pårørende av alkoholmisbrukere - hvor mange er de og hvordan berøres de?* SIRUS-Rapport nr. 9/2009. Statens institutt for rusmiddelforskning. Oslo 2009

Vedøy, Tord Finne og Astrid Skretting (2009). *Ungdom og rusmidler. Resultater fra spørreskjemaundersøkelser 1968-2008.* SIRUS-Rapport nr. 5/2009 Statens institutt for rusmiddelforskning. Oslo 2009

KRIMINALITET

Statistisk sentralbyrå. *Barn og unges lovbrudd.* [internett]. [publisert 6 sep 2010; nedlastet 13 Jan 2012]. Tilgjengelig fra: http://www.ssb.no/emner/02/barn_og_unge/2011/lovbrudd/

VOLD OG SEKSUELLE OVERGREP

Mossige S. og K. Stefansen (red.) (2007) *Vold og overgrep mot barn og unge. En selvrapporteringsstudie blant avgangselever i videregående skole.* NOVA Rapport 20/07. Oslo: Norsk Institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring (NOVA)

Statistisk sentralbyrå. *Nye barn med barnevernstiltak etter alder og grunn til å setja i verk tiltak 2010.* [internett]. [publisert 2011; nedlastet 12 Jan 2012]. Tilgjengelig fra: <http://www.ssb.no/emner/03/03/barneverng/tab-2011-06-27-10.html>

Frydenlund, M. H. (2010) *Arbeid mot vold ved familievernkontorene. Vold i hver tiende familievernsak. Familievernets skriftserie nr 1/2010. Vold i nære relasjoner, Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet*

Myre, M, et al, (2007) *Traumatic head injury in infants and toddlers. Acta Pædiatrica. 96, 1159-1163*

NKVTS (2011). *Seksuelle og fysiske overgrep mot barn og unge.* Kunnskapsstatus. Revidert.

KRISESENTERTILBUD OG INCESTSENTRE

Sentio Research (2011). *Rapportering fra krisesentrene 2010.* Trondheim. Sentio Research

Sentio Research (2011). *Rapportering fra incestsentrene 2010.* Trondheim. Sentio Research

BARNEVERNET

Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet. *Tema Barnevern* [internett] [nedlastet 13 Jan 2012]. Tilgjengelig fra: <http://www.regjeringen.no/nb/dep/bld/tema/barnevern/barnevernets-oppgaver.html?id=476334>

Statistisk sentralbyrå. *Barn og unge i barnevernet.* [internett].[publisert 23 aug 2011; nedlastet 13 Jan 2012]. Tilgjengelig fra: http://www.ssb.no/emner/02/barn_og_unge/2011/barnevern/

Statistisk sentralbyrå. *Statleg barnevern- StatRes.* [internett].[publisert 2011; nedlastet 13 Jan 2012]. Tilgjengelig fra: http://www.ssb.no/bave_statres/

ENSLIGE MINDREÅRIGE ASYLSØKERE

Barne-, Ungdoms- og familieetaten. *Årsrapport 2010.* [PDF:internett].[nedlastet 13 Jan 2012]. Tilgjengelig fra: <http://www.bufetat.no/Documents/Intranett/Rutiner%20og%20organisasjon/Organisasjon/Styringsdokumenter/%C3%85rsrapport%202010.pdf>

Utlendingsdirektoratet. *Enslig mindreårige asylsøkere.* [internett]. [lastet ned 13 jan 2012] Tilgjengelig fra: <http://www.udi.no/Sentrale-tema/beskyttelse/Asylsokere-og-flyktninger/Enslige-mindrearige-asylsokere>

Kapittel 2

FRA LYDIGHETSBARN TIL FORHANDLINGSBARN – FORELDRENES UTFORDRING

Bäck-Wiklund, M. (2001) *Senmodernt familjeliv och föräldreskap: om traditionella roller och nya identiteter.* Aalborg: Aalborg University.

Cunningham, H. (1996) *Barn og barndom fra middelalder til moderne tid.* Oslo: Ad Notam Gyldendal.

Key, E. (1911-12) *Barnets århundrade: studie. (Bd. I-II).* Stockholm: Bonnier.

NOU 1977:35 *Lov om barn og foreldre (barneloven).* Oslo: Justis- og politidep.

Sommer, D. (2006) *Oppdragelse, sosialisering og verdiformidling i senmoderniteten – nye perspektiv". I: Johansen, J-B. og D. Sommer (red.), Oppdragelse, danning og sosialisering i læringsmiljøer.* Oslo: Universitetsforlaget.

Thuen, H. (2008) *Om barnet. Oppdragelse, opplæring og omsorg gjennom historien.* Oslo: Abstrakt forlag.

Ulvund, S. E. (2003) *Forstå barnet ditt: 2-5 år.* Oslo: Cappelen.

FAMILIEN OG BARNEVERNTJENESTEN

Jensen, T. (2011). "Posttraumatisk stress hos barn og unge. Forståelse og prinsipper for behandling". *Tidsskrift for Norsk Psykologforening*, 48, 57-63.

Kiernan, K.E. og M.C. Huerta (2008) "Economic deprivation, maternal depression, parenting and children's cognitive and emotional development in early childhood". *British Journal of Sociology*, 59(4):783-806.

Kristofersen, L.B (2007) *Tilgjengelighet og samarbeid. Mer fleksible hjelpetjenester? Opptappingsplan for psykisk helse, BUP og barnevern. Rapport 2007:13.* NIBR.

Layard, R. og J. Dunn (2009) *A good childhood. Searching for values in a competitive age.* London, Penguin Books.

Norges offentlige utredninger (NOU 2009:22) *Det du gjør, gjør det helt.* Oslo: Barne- og likestillingsdepartementet.

Nærde, A., H. Jansson og T. Ogden (2011) "BONDS. A new prospective longitudinal study of early development of social competence and behaviour problems" (submitted).

Ogden, T. (2010) "Kunnskapdrevet praksis i arbeidet med atferdsproblemer blant barn og unge" i E. Befring, I. Frønes og M-A. Sørli (red.). *Sårbare unge. Nye perspektiver og tilnærminger.* Oslo, Gyldendal Akademisk.

Olds, D. L., J. Robinson, R. O'Brian mfl. (2002) "Home visits by paraprofessionals and by nurses: A randomized controlled trial". *Pediatrics*, 110, 486-496.

Stattin, H. (2011). *What has happened the last 50 years? On changes in parenting in Sweden* (foredragsnotat)

BARN OG UNGE SOM VOKSER OPP MED VOLD I FAMILIEN

Felitti et al. (1998) The adverse childhood experiences (ACE) study. *American Journal of Preventive Medicine* 14, 245

Finkelhor, D. (2007) Poly-victimization: A neglected component in child victimization. *Child Abuse & Neglect* 31, 7-26

Kirkengen, Anna Luise (2005) *Hvordan krenkede barn blir syke voksne.* Universitetsforlaget

Mossige S. og K. Stefansen (2007) *Vold og overgrep mot barn og unge.* NOVA-rapport 20/07

Sentio Research (2011) *Rapportering fra krisesentrene 2010*

Raundalen, Magne (2009) Prosjektet "Barn som lever med vold i familien". *Bulleteng nummer 6, Skadevirkninger*

Teicher M.H. et al. (2006) Neurobiological Consequences of Early Stress and Childhood Maltreatment: Are Results from Human and Animal Studies Comparable?. *Annals of the New York Academy of Sciences* 1071, 313–23

Waaktaar, Trine (2010) Risiko- og beskyttelsesfaktorer. *Fosterhjemskontakt* 6/10

Wolfe, D.A. et al. (2003) The effects of children's exposure to domestic violence: A meta-analysis and critique. *Clinical Child and Family Psychology Review* 6 (3), 171–187

Øverlien, C. og M. Hyden (2009) Children's actions when experiencing domestic violence. *Childhood* 16 (4), 479–496

Kapittel 3

INNLEDNING

Wendelborg, Christian mfl. (2010) Kunnskapsstatus om familier med barn med nedsatt funksjonsevne. NTNU Samfunnsforskning 2010

BARN OG UNGES ENGASJEMENT I ORGANISASJONSLIVET

Gulbrandsen, Trygve og Guro Ødegård (2011) *Frivillighet i en ny tid. Utfordringer og endringsprosesser*. Oslo: Senter for forskning på sivilsamfunn og frivillig sektor.

Wollebæk, Dag og Aars, Jakob (2011) *Har de vokst det av seg?*, *Tidsskrift for ungdomsforskning*, 11 (1), 33–48

NOU 1997:1 *Regelverk om tilskudd til barne- og ungdomsorganisasjoner*. Oslo: Statens forvaltningstjeneste

NOU 2006:13 *Fritid med mening: statlig støttepolitikk for frivillige barne- og ungdomsorganisasjoner*. Oslo: Departementenes servicesenter

BARNEFATTIGDOM OG SOSIAL INKLUDERING

Arbeids- og inkluderingsdepartementet (2006). *Handlingsplan mot fattigdom* Vedlegg til St. prp. nr. 1 (2006-2007)- Statsbudsjettet 2007

Arbeids- og inkluderingsdepartementet (2008) *Handlingsplan mot fattigdom – status 2008 og styrket innsats i 2009*. Vedlegg til St.prp.nr. nr. 1 (2008-2009) – statsbudsjettet 2009

Esping-Andersen, G. (2002) A child-centred social investment strategy. I Esping-Andersen mfl. (red.) *Why we need a new welfare state*. Oxford: Oxford University Press.

EU (2008) *Child Poverty and Well-Being in the EU. Current Status and the Way Forward*.

Luxembourg: Office for Publications of the European Communities

Fløtten, T. (1999) *Fattigdom i Norge. Problem eller bagatell?* Fafo-rapport 303. Oslo: Fafo

Fløtten, T., I. L. S. Hansen, A. S. Grødem, A. B. Grønningsæter og R. A. Nielsen (2011) *Kunnskap om fattigdom i Norge. En oppsummering*. Fafo-rapport 2011:21. Oslo: Fafo

Fløtten, T. og H. Kavli (2009) Barnefattigdom og sosial deltakelse. I Fløtten (red.) *Barnefattigdom*. Oslo: Gyldendal akademisk

Fløtten, T. og H. Kavli (2004) *Poverty and exclusion among children from ethnic minority groups*. Paper presentert ved ESPA-net-konferanse i Oxford, september 2004

Fløtten, T., E. Dahl, A. Grønningsæter (2001) *Den norske fattigdommen. Hvordan arter den seg, hvor lenge varer den og hva kan vi gjøre med den?* Notat 2001/16. Oslo: Fafo

Friberg, J. H. (2005) *Ungdom, fritid og deltakelse i det flerkulturelle Oslo*. Fafo-notat 2005:16. Oslo: Fafo

Heckman, J. og L. Lochner (2000) Rethinking education and training policy. I Danziger og Waldvogel (red.) *Securing the future. Investing in children from birth to college*. New York: Russel Sage, 47–86.

Lescher-Nuland, B. R. (2010) Growing up poor in a rich country – The Norwegian policy to fight poverty and social exclusion among children and youth. Paper presentert på 8. ESPA-net-konferanse, Social policy and the global crisis, Budapest, september 2010

Nadim, M. og R. Nielsen (2009) Barnefattigdom i Norge. Omfang, utvikling og geografisk variasjon. Fafo-rapport 2009:38

Nuland, B.R., K. Reegård og H. C. Sandlie (2010). *Tiltak for fattige barn og unge. Evaluering av fattigdomstiltakene innenfor tilskuddsordningen Barne- og ungdomstiltak i større bysamfunn*. Fafo-rapport 2010:19

Nuland, B. R., J. L. Hjort, T. Fløtten og E. Backe-Hansen (2009) *Aktivitet og deltakelse for fattige barn og unge. En evaluering av to statlige tilskuddsordninger*. Fafo-rapport 2009:50. Oslo: Fafo

Redmond, G. (2008) *Children's Perspectives on Economic Adversity: a Review of the Literature* Florence: UNICEF

Ridge, T. (2002) *Childhood poverty and social exclusion from a child's perspective*. Bristol: Policy Press.

Sandbæk, M. (red.). (2004) *Barns levekår. Hva betyr familiens inntekt?* NOVA-rapport nr. 11/04. Oslo: NOVA

Sandbæk, M. (red.). (2008) *Barns levekår. Familiens inntekt og barns levekår over tid*. NOVA-rapport nr. 7/08. Oslo: NOVA

Sletten, M., T. Fløtten, og A. Bakken (2004) *Vennskapets pris – fattigdom og sosial isolasjon i ungdomstida*. *Tidsskrift for ungdomsforskning* 4 (2): 55–76

Thorød, A. B. (2008) Sosial eksklusjon. I M. Sandbæk (ed.) *Barns levekår. Familiens inntekt og barns levekår over tid.*, Oslo: NOVA, rapport nr. 7/08, s. 212-236.

Ytrefhus, S. (2004) *Fattige barn i Norge. Hvem er de og hvor bor de?* Fafo-rapport 445. Oslo: Fafo

FRITIDSARENAEN

- en nøkkel til inkludering for barn og unge med nedsatt funksjonsevne

Anderman, E. M. (2002) School effects on psychological outcomes during adolescence. *Journal of educational psychology* 94(4), 795-809.

Baumeister, R. F. og M. R. Leary (1995) The need to belong: desire for interpersonal attachments as a fundamental human motivation. *Psychological bulletin*, 117(3), 497-529.

Cambra, C. og N. Silvestre (2003) Students with special educational needs in the inclusive classroom: social integration and self-concept. *European Journal of Special Needs Education* 18(2), 197-208.

Dolva, A. S. (2009) Children with Down syndrome in mainstream schools – conditions influencing participation. PhD-avhandling. Stockholm: Karolinska Institutet.

Grue, L. (1999) *Funksjonshemmet ungdom og livskvalitet.* Oslo: Ad Notam Gyldendal

Grue, L. (2001) *Motstand og mestring. Om funksjonshemming og livsvilkår.* Oslo. Abstrakt Forlag.

Grue, L. (2006) *Delrapport kultur og fritid. I. Full deltakelse for alle? Del 2. Utviklingstrekk 2001-2006.* Oslo: Sosial-og helsedirektoratet og Nasjonalt dokumentasjonssenter for personer med nedsatt funksjonsevne.

Guralnick, M. J. (2006) Peer Relationships and the Mental Health of Young Children with Intellectual Delays. *Journal of Policy and Practice in Intellectual Disabilities*, 3(1), 49-56.

Haug, P. (2004) Hva forskningen forteller om integrering og inkludering i skolen. I: J. Tøssebro (Red.), *Integrering og inkludering* (s. 169-198). Lund: Studentlitteratur.

Kunnskapsdepartementet (2008) *Kartlegging av fritidstilbudet til barn og unge med nedsatt funksjonsevne.* Rapport

Kvello, Ø. (2006) *Barns og unges vennskap: empiri- og teorijennomgang, en kvantitativ og kvalitativ studie av barns oppfatninger og presentasjoner av sosiale relasjoner til jevnaldre[n]de og voksne i forhold til noen sentrale mål på psykososial tilpasning.* Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet, Fakultet for samfunnsvitenskap og teknologiledelse, Pedagogisk institutt, Trondheim.

Løvgren, M. (2009) *Unge funksjonshemmede. Selvbilde, sosial tilhørighet og deltakelse i fritidsaktiviteter.* Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring. NOVA-rapport 09/09.

Smoot, S. L. (2003) An Outcome Measure for the Social Goals of Inclusion. *Rural Special Education Quarterly*, 23, 15-22.

Söderström, S. (2009) *Ungdom, teknologi og funksjonshemming.* Trondheim: NTNU. Avhandling

Tøssebro, J. og H. Lundeby (2002) *Å vokse opp med funksjonshemming: de første årene.* Oslo: Gyldendal Akademisk.

Wendelborg, C. (2010) *Å vokse opp med funksjonshemming i skole og blant jevnaldrende.* Trondheim, Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet, NTNU. Institutt for sosialt arbeid og helsevitenskap. PhD-avhandling.

Wendelborg, C., og Ø. Kvello (2010) Perceived social acceptance and peer intimacy among children with disabilities in regular schools in Norway. *Journal of Applied Research in Intellectual Disabilities*. 23 (2), 143-153.

Wendelborg, C. og J. Tøssebro (2010) Marginalisation processes in inclusive education in Norway – a longitudinal study of classroom participation. *Disability and Society*, 25 (6), 701-714

Ytterhus, B., og J. Tøssebro (2005) *En skole for alle? En studie av organiseringen av opplæringa til barn med generelle lærevansker eller utviklingshemming i norsk grunnskole.* Trondheim: NTNU, Institutt for sosialt arbeid og helsevitenskap.

Zelege, S. (2004) Self-concepts of students with learning disabilities and their normally achieving peers: a review. *European Journal of Special Needs Education* 19(2) 145-170.

Ødegård, G., (2006) *Ungdom og frivillig organisering i Norge. Vedlegg 1. I: NOU 2006:13. Fritid med mening. Statlig støttepolitikk for frivillige barne- og ungdomsorganisasjoner.* Oslo: Barne- og likestillingsdepartementet.

Øia, T., og H. Fauske (2003) *Oppvekst i Norge.* Oslo: Abstrakt forlag

UTSATT UNGDOM

Bakketeig, Elisiv og Elisabeth Backe-Hansen (red.). (2008) *Forskningsskunnskap om ettervern.* Rapport nr. 17/08. Oslo: NOVA

Clausen, Sten-Erik og Lars B. Kristofersen. (2008) *Barnevernsklinter i Norge 1990-2005: En longitudinell studie.* NOVA-rapport 3/2008. Oslo: NOVA

Falck, Torberg, Anne Borge Johannesen og Bjarne Strøm. (2010) *Kostnader av frafall i videregående opplæring.* Rapport, Senter for økonomisk forskning AS

Fangen, Katrine. (2009) "Sosial ekskludering av unge med innvandrerbakgrunn – den relasjonelle, stedlige og politiske dimensjonen". I *Tidsskrift for ungdomsforskning* 2009 9(2):91-112

Follesø, Reidun. (2010) "Ungdom, risiko og anerkjennelse. Hvordan støtte vilje til endring?" I *Tidsskrift for ungdomsforskning* 2010 10 (1): 73-87

Follesø, Reidun (red.) (2011) *Gi viljen mulighet! Sluttrapport Ungdom i svevet 2007-2010.* UiN-rapport nr. 12, 2011.

Jensen, Hanne Cecilie, Nina Jentoft og Torunn S. Olsen. (2009) *Et liv jeg ikke valgte. Om unge uføre i fire fylker.* Universitetet i Agder og Agderforskning. FoU-rapport nr. 9/2009

Johannessen, Asbjørn og Jan-Eirik Vestnes. (2011) *Ung i jobb i Bærum – om prosjektet, ungdommene, resultater og suksessfaktorer.* HiO-rapport 2011 (nr. 3)

Normann, Tor Morten (red.). (2007) *Ungdoms levekår.* Statistisk sentralbyrå.

Rasmussen, Ingeborg. (2011) *Samfunnsmessige konsekvenser av marginalisering blant ungdom.* Innlegg på regional konferanse "Sammen for ungdom" i Trondheim 5.10.2011.

Rasmussen, Ingeborg, Vivian A. Dyb, Nicolay Heldal og Steinar Strøm. (2010) *Samfunnsøkonomiske konsekvenser av marginalisering blant ungdom.* Vista Analyse rapport nr. 2010/07

Raaum, Oddbjørn og Knut Røed. (2002) *Do business cycle conditions at the time of labour market entry affect future unemployment?* Oslo, 2002, Økonomisk institutt, Universitet i Oslo.

Raaum, Oddbjørn, Jon Rogstad, Knut Røed, og Lars Westlie. (2005) *Young and out: An application of a prospects-based concept of social exclusion.* Økonomisk institutt, Universitetet i Oslo. Memorandum nr. 13.

Thrana, Hilde Marie, Cecilie Høy Anvik, Trond Bliksvær og Tina Luther Handgård. (2009). *Hverdagsliv og drømmer, for unge som står utenfor arbeid og skole.* NF-rapport nr. 6. Bodø: Nordlandsforskning

Williamson, Howard. (2009) *Vår moralske plikt.* Intervju i konferansemagasinet for Ungdom i risiko. Bodø: Fylkesmannen i Nordland

BRUKERMEDVIRKNING

viktig, men også utfordrende

Fornyings- og administrasjonsdepartementet (FAD) (2008) *Europeisk veileder i brukerretting og brukervedvirkning.* Norsk oversettelse av rapport (2008) fra The European Public Administration Network. <http://www.regjeringen.no/upload/FAD/Vedlegg/Forvaltningsutvikling/Brukerretttingsveileder.pdf>

Koht, H. (2007) Nyutdannede sosionomers og barnevernspedagogers holdninger til brukervedvirkning i barnevernet. I *Uniped*, årgang 30, 1/2007 s. 24-35.

Munro, E. (2001) Empowering Looked-After Children. I *Child and Family Social Work*. Ed.: Biehul N. Vol.6, no.2 s. 129-137. Blackwell Publishing Ltd. England.

Reime, M.A. og S. Fjær (2010) *Å tilhøre, å bli, å delta: medvirkning i overgangen fra barneverninstusjon til voksenliv.* I Fontene forskning, nr.2, s. 27-38.

Seim, S og Slettebø, T. (2007): *Brukermedvirkning i barnevernet i Seim, S og Slettebø, T (red.) Brukermedvirkning i barnevernet.* Oslo, Universitetsforlaget.

Slettebø, T., I. Oterholm og A. Stavrum. (2010) *Brukermedvirkning i det statlige barnevernet.* Rapport 2010/3. Diakonhjemmet høgskole.

Winsvold, A. og S. Falck (2011) *Modeller for å sikre medbestemmelse og medinnflytelse blant utsatte ungdomsgrupper.* NOVA-notat 5/2011.

Barne-, ungdoms-
og familiedirektoratet

